

1876

KOMMUNISMI, IHMINEN JA ISÄNMAA

**Destalinisaation ja modernin revisionismin näkökulma Imre Nagy'in
poliittiseen ajatteluun 1953-55**

Outi Lassi

Valtio-opin pro gradu -tutkielma

Lokakuu 1999

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Tiivistelmä

Kommunismi, ihminen ja isänmaa. Destalinisaation ja modernin revisionismin näkökulma Imre Nagy'in poliittiseen ajatteluun 1953-55.

Lassi, Outi Laura Elina

Valtio-opin pro gradu -tutkielma

Lokakuu 1999

Jyväskylän yliopisto: yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

90 sivua & liitteet 1-3

Pro gradu -tutkielmani käsittelee Imre Nagy'in, unkarilainen kommunisti ja lokakuun 1956 kansannousun marttyyri, poliittista ajattelua vuosina 1953-55. Näkökulma, josta käsin Nagy'in tekstejä tarkastellaan, liittyy destalinisaatioon ja modernin revisionismin teoriaan, joita molempia tarkastellaan laajasti tutkielmassa. Destalinisaatio, joka alkoi Josef Stalinin kuolemasta 1953 ja kulminoitui Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 20. edustajakokoukseen 1956, nähdään tutkielmassa modernin revisionismin esiintymisen edellytyksenä ja kyseisen teorian sekä Imre Nagy'in poliittisen ajattelun/pääministeriyden kontekstina. Modernin revisionismin teoria on kokoelma kommunismin oikaisuun tai uudistamiseen yhdistettäviä teesejä ja vaatimuksia, joita intellektuellikommunistit ja reformipoliitikot esittivät 1950-luvulla marxilaisuudesta käsin. Moderni revisionismi on myös reformistinen mentaliteetti tai muutokselle altis ilmapiiri.

Imre Nagy'ia pidetään tässä työssä kansallisen kommunismin ideologina ja modernin revisionismin policy-ulottuvuuden reformipoliitikkona. Hänen poliittiset muistelmansa, (pääasiallinen tutkimuskohde) on kirjoitettu puolustuspuheen muotoon rehabilitaation toivossa, ja teoksen keskeiseksi teemaksi nousee kansallinen, unkarilaiset erityisolosuhteet huomioiva kommunismi sekä demokraattisen sosialismin ajatus. Varovaisella tavalla ja marxilaista kieltä käyttäen Nagy tuo teoksessaan esiin monia dogmatismia ja kommunistisen homogeneisuuden nimissä sensuroituja teemoja, kuten unkarilaiset kansallispiirteet, kansallinen itsenäisyys, suvereniteetti, kommunismin moraali ja tieteellinen marxilaisuus. Samat teemat voidaan nähdä modernin revisionismin kantaviksi ajatuksiksi. Keskeiset käsitteet ovat destalinisaatio, destalinisointi, stalinismi, rákosismi, dogmatismi, uuden suunnan politiikka, eurokommunismi, (moderni) revisionismi ja kansallinen kommunismi.

Sisällys:

1 Johdanto	4
2 Johdatus tapahtuma-aikaan ja -paikkaan	8
2.1 Kansandemokratioiden synnystä	8
2.2 Unkari 1945-49	9
2.3 Mátyás Rákosin valtakunta: stalinismi Unkarissa	12
3 Konteksti: destalinisaation aika	14
3.1 Destalinisaation käsitteestä	14
3.2 Destalinisaatio Unkarissa	16
3.3 Imre Nagy´in reformipolitiikka	18
3.4 Eurokommunismista	20
3.5 Stalinismin vastaisu	
3.6 Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 20. edustajakokous	24
4 Moderni revisionismi	26
4.1 Moderni revisionismi, mielentila	29
4.2 Revisionistit, kommunistisen perinnön romuttajat	32
4.3 Yleiset yhteiskunnalliset reformipäämäärät	34
4.4 Francois Fejtő ja modernin revisionismin teesit	35
4.5 István Bibó: proletariaatin diktatuuri ja kaventuneen demokratian tila	38
4.6 Modernin revisionismin suhde Immanuel Kantiin	39
4.7 Modernin revisionismin kannattajat ja foorumit	43

5 Unkarin kansan puolustukseksi	47
5.1 Sananen sisällöstä	50
5.2 Poliitikko, joka halusi olla asiantuntija	54
5.3 Imre Nagy´in poliittinen ajattelu modernin revisionismin näkökulmasta	57
5.3.1 Kansallinen kommunismi	59
5.3.2 Kansallinen itsenäisyys ja rauhanomaisuus	62
5.3.3 Kommunismin moraali	67
5.3.4 Edistynvä marxismi, dogmatismen vastaisuus ja kommunismen sisäinen pluralismi	70
5.3.5 Stalinismin räkösilaisten muotojen kritiikki	73
5.3.6 Sosialismin reformointi	77
Päätäntö	81
Lähteet	87
Liitteet	

1 Johdanto

"Ja jos Teidän jalosukuisuutenne joskus loisi korkeuksistaan katseensa näille alhaisille asuinsijoille, huomaisitte, kuinka pahoin ja perusteettomasti kohtalo minua jatkuvasti kolhii."

(Niccolò Machiavelli: Ruhtinas)

Jos haluaa tutkia Unkarin politiikkaa toisen maailmansodan jälkeen, luonnollinen aihealue, mihin huomio ensimmäisenä kiinnittyy, on unkarilaisten kapinointi kommunistivaltaa vastaan lokakuussa 1956. Itsekin löysin pro gradu -työni tutkimuskohteen, Imre Nagy'in poliittisen ajattelun, Unkarin kansannousun tapahtumahistoriasta. Alkuperäinen tarkoitukseni oli lukea Nagy'in - unkarilainen kommunisti ja kansannousun marttyyri - tekstejä, luoda niiden pohjalta kuva hänen poliittisesta ajattelustaan ja lopuksi pohtia kansannousun tapahtumien valossa pääministerin tekemiä ratkaisuja ja niiden yhdenmukaisuutta teksteistä löydettyjen periaatteiden kanssa. Ajattelin etsiä vastausta siihen, miksi antaumuksellinen kommunisti uhraisi aatteensa kansansa vapauden kaipuun tyydyttämiseksi.

Kävi kuitenkin vanhanaikaisesti. Tutustuttuani lähemmin aineistoon, löysin tutkimuksellisesti haastavaa ainesta välittömästi havaittavan (Unkarin kansannousu lokakuussa 1956) ulkopuolelta. Periaatteessa tutkimuskohde ei muuttunut, analysoin Imre Nagy'in poliittisia muistelmia, mutta nyt liitän luennan Nagy'in ensimmäiseen pääministerikauteen 1953-55. Kyseessä on vuodet, jotka merkitsivät destalinisaation alkua, sosialismin lientymistä ja ilmapiirin muutosta Unkarissa. Ajattelen, että vuodet 1953-55 ovat niin sanotusti tyyntä ennen myrskyä, välisoittoa, mikä monesti osoittautuu herkulliseksi historian tutkimuskohteeksi. Viisikymmentäluvun puoliväli henki vapautumista ja uudistumista niin kommunismin sisällä kuin koko yhteiskunnan tasolla,

ja tätä ajanhenkeä pääministeri Nagy pyrki kanavoimaan konkreettiseksi politiikaksi. Vakaumuksellinen pitkän linjan kommunisti, joka vilpittömästi tuntui kannattavan uudistuspolitiikkaa ja inhimillistä kommunismia: tähän halusin perehtyä tarkemmin.

Imre Nagy kirjoitti poliittisen testamenttinsa ajankohtana, jolloin hänet oli syrjäytetty paitsi pääministerin paikalta, myös kaikista kommunistisen puolueen viroista. Puolue oli Nagy'ille kommunismin ohella kaikki kaikessa, ja kun hänet savustettiin sen piiristä, hän teki kaikkensa puolustaakseen itseään ja palauttaakseen asemansa. A magyar nép védelmében -teos on Nagy'in protestiluonteinen puolustuspuhe, joka käsittelee pääministerin 1953-55 harjoittamaa ja tunnustamaa politiikkaa. Kirjoittaja oli tarkoittanut sen Unkarin kommunististen puolueen johdon, epäsuorasti myös Hrushtshevin, luettavaksi. Muistelmat Nagy kirjoitti kevästä 1955 kesään 1956 välisenä aikana, joten hänen ajatuksensa lokakuun 1956 kansannousun aikana ei sisälly muistelmiin.

Kirjallisuuden perusteella tulkitsem Imre Nagy'in revisionistiksi tai reformikommunistiksi. Tutkimuskysymykseni liittyy juuri tähän ideologiseen seikkaan: Mitä on Nagy'in poliittinen ajattelu, ja miten moderni revisionismi näyttäytyy Nagy'in kirjoittamissa muistelmissa, hänen poliittisessa ajattelussaan? Mikä on se ajattelullinen tausta, jolla Nagy perustelee tekojaan ja kannanottojaan, puolustaa itseään ja uuden suunnan politiikkaa? Voiko hänet mieltää modernin revisionismin kannattajaksi? Voiko hän myöntää näkemyksiensä revisionistisuutta tilanteessa, jossa hän havittelee paluuta stalinistien johtamaan kommunistiseen puolueeseen?

Tutkimuskysymyksen oleellinen käsite on moderni revisionismi. Pyrin selvittämään, mitä moderni revisionismi pitää sisällään, ja valotan sitä destalinisaation unkarilaisessa kontekstissa. Modernia revisionismia ei saa puettua tiukaksi teoriaksi, vaan se on pikemmin kokoelma teesejä tai tietyssä ajankohdassa tietyllä tavalla ajatelleiden ihmisten mielentila ja puhuntatapa. Tavoitteenani on koota eri lähteistä kertomus nimeltään moderni revisionismi, jonka komponentit kuitenkin vain löyhästi kiinnittyvät toisiinsa. Modernin revisionismin synonyymeina esiintyy kirjallisuudessa muun muassa

termit "reformikommunismi", "oikeistopoikkeama", "valistunut kommunismi" ja "nagy'ilainen linja". Nämä termit ponnahtavat esiin työni destalinisaatiota, modernin revisionismin teoriaa ja Nagy'in ajattelua käsittelevissä osuuksissa.

Olen pyrkinyt etenemään tutkimuksessani seuraavanlaisen mallin mukaisesti: Aluksi luon kertomukselle puitteet. Kuvailemalla Unkarin destalinisaatiota selvitän paitsi tutkimuksen historiallista kontekstia myös edellytyksiä modernin revisionismin esiintymiselle. Historiallinen katsaus on häpeämättä vinoutettu Imre Nagy'in ajattelun ja modernin revisionismin viitekehyksen kannalta keskeisiin tapahtumiin ja toimijoihin. Moderni revisionismi on tutkimuksen toinen porras, jolle astuttaessa päästään tarkastelemaan kommunismin oikaisuun tähtäävää idealismia. Lopuksi tarkastellaan revisionistista yksittäistapausta, Imre Nagy'ia ja hänen poliittista ajatteluaan.

Omaa motivaatiotani on palvellut parhaiten aihe, jossa olen voinut limittää tapahtumahistoriaa ja politologiaa toisiinsa. Motivaation ohella perustelen limittämistä sillä, että Imre Nagy ei ole mikään politologian klassikko tai teoriantekijä, häneen kohdistuva mielenkiinto nousee lähes väkisin historiasta. Kolmas syy siihen, ettei kontekstista puhdistettu tekstuaalinen analyysi sopinut työhöni, löytyy Nagy'in muistelmien rakenteesta tai luonteesta: kirjoittaja keskusteluttaa läpi tekstinsä menneitä tapahtumia ja marxilaisia periaatteita keskenään. Historiallisten faktojen ja politiikan tieteen leikkauspiste on mielestäni modernin revisionismin teoriassa, johon johtavat niin destalinisaatio kuin Imre Nagy'in poliittinen ajattelu.

Tutkimukseni lähteet voidaan karkeasti jakaa kolmeen osaan: Nagy'in muistelmat ovat käytössäni kolmena eri käännöksenä. Alkuperäistä unkarinkielistä ei saa Suomesta. Kontekstin valottamiseksi käytän paljon Unkarin lähihistoriasta ja destalinistalinisaation ajasta kansandemokratioissa kertovia lähteitä. Työssäni tämän lähderyhmän suurimpia nimiä ovat Francois Fejtő, Jörg K. Hoensch, Charles Gati, György Litván ja Hugh Seton-Watson. Kolmas kirjallisuuden ryhmä ovat ne teokset, joiden avulla rakennan modernin revisionismin teoriaa, eli työn teoreettinen lähdemateriaali. Leszek Kolakowski nousee tällä kohtaa keskeisimmäksi

auktoriteetiksi, mutta olen liittänyt moderniin revisionismiin sellaisia nimiä kuin István Bibó, Ferenc Fehér, Agnes Heller, Adam Schaff, Harry van der Linden, ja Fejtökin on mukana. Fejtöstä ja Seton-Watsonista on mainittava, että he ovat laatineet käyvät esipuheet Nagy'in A magyar nép védelmében -teokseen.

Unkaria koskevasta aiemmasta tutkimuksesta haluan mainita erityisesti Heino Nyysösen lisensiaattityön Historia poliittisena argumenttina; Vuoden 1956 tulkinnat Unkarissa Kádárin ajasta monipuoluevaaleihin. Nyysönen analysoi historiankirjoituksen merkitystä vallankäytön ja muistamisen näkökulmasta ja sitä, miten historiankirjoitus on kahlittu aikaansa. Kansannousun kirjoittaminen historiaksi toimii hänellä esimerkkinä politiikan tekemisestä, sillä kansannousu - niin kuin mikä tahansa muu merkittävä tapahtuma ajassa - on juuri muistelijansa ja vallitsevan poliittisen tilanteen näköinen. Voittajat kirjoittavat kenties historian, mutta häviäjän historia vie historiankirjoitusta eteenpäin. (Nyyssönen 1997)

Ajateltaessa Imre Nagy'ia ja hänen pääministerikauttaan Reinhart Koselleckin historiankirjoituksen kolmen vaiheen, muistiin merkitsemisen, edelleenkirjoittamisen ja uudelleenkirjoittaminen kautta (Nyyssönen 1997, 19-20 & 22), voidaan puhua häviäjän historiasta, joka on muuttunut kommunismin romahtamisen myötä hallitsevaksi ellei peräti voittajan historiaksi. Muistiin merkittäessä, aikalaisten kirjoittaessa historiaa 1956 jälkeen, Nagy ja destalinisaatio eivät lunastaneet paikkaansa hyväksytyssä historiassa. Sen sijaa niiden, jotka kirjoittivat historiaa edelleen tai täydensivät sitä, kuten Fejtö kirjoittamalla ja vertailemalla kansandemokratioiden kokemuksia Stalinin kuoleman jälkeen, näkivät Nagy'in ja post-stalinismin analyttisemmin. Uudet vallankäyttäjät protestoivat sosialismin historiankäsitystä vastaan. Siten Nagy'ista ja hänen politiikastaan on tullut unkarilainen sankaritarina.

Onko Imre Nagy historian häviäjä vai voittaja? Jotenkin alun Machiavelliilta lainatut sanat sopisivat hänen sanomikseen. Nagy'in kirjoittaessa muistelmiaan, Unkarin stalinistinen johto oli jälleen voimansa tunnossa ja julisti Nagy'in pääministerikauden epäonnistuneeksi kokeiluksi sekä harhaoppisuuden mahalaskuksi. Mutta pian

poliittisten muistelmien kirjoittamisen jälkeen Nagy'ista tehtiin puoluekelpoinen, ja uudelleen pääministerinä kansannousun aikana häneen kilpistyivät kansan reformitoiveet. Unkarilaisten kapinoinnille kävi huonosti, niin myös Imre Nagy'ille, joka teloitettiin kesäkuussa 1958 syytettynä petoksesta ja taantumuksen lietsomisesta. Marttyyriasemansa kautta Nagy'ista tuli ainakin tietyille sukupolville kuolematon. Viimeinen(?) rehabilitointi hänelle suotiin kommunismin romahtamista seuranneen uuden historiantulkinnan myötä.

2 Johdatus tapahtuma-aikaan ja -paikkaan

Marxismin historia kansandemokratioissa voidaan jakaa vaiheisiin: Ensimmäisessä vaiheessa 1945-49 kansandemokratioissa esiintyi vielä jonkinasteista poliittista ja kulttuurista pluralismia kommunismin ohella. Toisessa vaiheessa 1949-54 tapahtui sosialististen maiden poliittinen ja ideologinen samankaltaistuminen (Gleichschaltung). Kolmas vaihe, joka alkoi vuoden 1955 paikkeilla, toi varsinkin Puolassa ja Unkarissa näkyville revisionistisia ja anti-stalinistisia ajatuksia. Vuodesta 1968 eteenpäin marxilaisuus näyttäytyi hallitsevan puolueen jähmettyneenä ja steriilinä virallisena ideologiana. Marxilaisuuden kehityskaareen vaikutti nopeus ja syvyys, joilla aate oli eri maihin tunkeutunut. (Kolakowski 1978 b, 166-167)

2.1 Kansandemokratioiden synnystä

Kun kolmen suurvallan mahtimiehet, Franklin D. Roosevelt, Josef Stalin ja Winston Churchill, sopivat Jaltassa 4. - 11. helmikuuta 1945 sodanjälkeisen Euroopan kohtalosta, teki Stalin näistä sopimuksista oman autoritaarisen tulkintansa Itä-Euroopan suhteen: jos alueella oli tietyn valtion armeija, alueen valtioiden yhteiskuntajärjestykset määräytyivät miehittäjän määräämällä tavalla. Kun Stalinin näkemys näinkin selvästi osoitti hänen aikeensa Neuvostoliiton armeijan valvonnassa olevien Itä-Euroopan

valtioiden suhteen, on kysyttävä, miksi siellä ei suoraan siirrytty sosialismiin. Suoran siirtymisen sijaan näissä valtioissa esitettiin näytelmä, jossa käytettiin ideologista petosta ja ei-sosialistisia puolueita väylänä yksipuoluejärjestelmään. (ks. esim. Heller & Fehér 1990)

Stalinin edun mukaista oli pehmentää Itä-Euroopan sosialismiin siirtymistä naamiaisoperaatioilla. Ei ollut tarkoituksenmukaista ärsyttää Yhdysvaltoja sillä, että alueelle olisi syntynyt aseellisia konflikteja vastarintaliikkeiden kanssa, vaikka tällaisten konfliktien kukistaminen ei sinänsä olisi tuottanut hankaluuksia Neuvostoliiton armeijalle. Stalinin politiikkaan vaikutti myös se, että vallan painopiste oli tilapäisesti heilahtanut ydinaseiden myötä Yhdysvaltojen eduksi. Poliitiikan päämäärä oli keinoista riippumatta kristallin kirkas: neuvostojärjestelmä michitetyille-alueille. (esim. Heller & Fehér 1990)

Se, että yksipuoluejärjestelmä toteutui kansandemokratioissa ilman vakavaa vastarintaa, on seurausta sekä maissa vallinneesta valtatyhjiöstä että keinotekoisesti sodan jälkeen synnytetyn geopoliittisen kokonaisuuden "Itä-Eurooppa" poliittisesta impotenttisuudesta. Kommunistien kannatus ei ollut sataprosenttista, mutta ei-sosialistista puolueista ei ollut moraaliseksi vastukseksi sodan aikaisen natsi-Saksa-myönteisyyden tai passiivisuuden vuoksi. Ylikansallinen itäeurooppalainen sosialismin vastainen rintama oli epärealistinen, koska valtioilla ei ollut kokemusta yhteistyöstä, ei kontaktia toisiinsa eikä yhteistä menneisyyttä poliittisena kokonaisuutena. (Heller & Fehér 1990, 15-16)

2.2 Unkari 1945-49

Professori Hugh Seton-Watsonin mukaan (1960, 248-249) Itä-Euroopan valtiot stalinisoitiin kolmen vaiheen kautta. Nämä vaiheet ovat sovellettavissa suurelta osin Unkariin. Ensimmäisessä vaiheessa hallituskoalitiot olivat aidoiksi luonnehdittavia liittoja vasemmiston ja keskustapuolueiden välillä. Toisen vaiheen myötä hallitukset muuttuivat lumekoalitioiksi. Lumekoalitioissa oli edelleen mukana useita puolueita,

mutta näiden johtajista ja hallituspolitiikasta päättivät kommunistijohtajat. Kolmas, niin sanottu monoliittisen sulun vaihe merkitsi kuoliniskua oppositiolle, sosialististen puolueiden pakotettua sulautumista kommunistipuolueisiin ja kommunistien kaikkialle politiikassa ja organisaatioissa ulottuvaa kontrollia.

Unkarissa oli kahdesti 1848-49 ja 1918 epäonnistuttu demokratiakokcilussa ja ajauduttu autoritaariseen hallintoon. Toisen maailmansodan päättyessä demokratialle avautui kolmas mahdollisuus, kun Unkari puna-armeijan etenemisen myötä vapautui entisten liittolaistensa, saksalaisten miehityksestä. Joulukuussa 1944 kutsuttiin koolle väliaikainen kansalliskokous, joka valitsi maalle väliaikaisen hallituksen. Väliaikaisen hallituksen selkärankana oli hieman aiemmin muodostettu Kansallinen itsenäisyysrintama, jossa politikoi tätä ennen vaikutusmahdollisuutta vailla olleita poliittisia voimia. Kommunisteilla oli merkittävä rooli rintamaa luotaessa, ja samoin kommunistien edesauttamana organisoitiin poliittista toimintaa saksalaismiehityksestä vapautuneilla alueilla. (Schöpflin 1996, 1-3) Mainituista Stalinin pehmentävistä operaatioista sosialismiin siirryttäessä voi Unkarin kohdalla mainita, että siellä kommunistit olivat elvyttämässä ei-sosialististen puolueiden toimintaa.

Unkarissa Kansallinen itsenäisyysrintama edusti niin Kolakowskin kansandemokratioihin vuosina 1945-49 liittämää pluralismia kuin Seton-Watsonin "aitoa koalitiota". Kommunistien lisäksi rintamassa olivat mukana Pienviljelijä-puolue, sosiaalidemokraatit, Kansallinen talonpoikien puolue, Kansalaisdemokraattinen puolue ja Vapaan kaupan unionit. Väliaikaisen hallituksen auktoriteetilla rintama pyrki selviytymään sodan ruhjoman yhteiskunnan ongelmista ja toteuttamaan tärkeän maareformin. Pluralistisista elementeistä huolimatta kansallisen itsenäisyysrintaman ohjelma heijasti enimmäkseen kommunistien tavoitteita, ja puolue saikin Rintaman nimissä otteen sekä paikallisesta että kansallisesta hallinnosta. Kommunistit soluttautuivat valtaan paitsi puoluepolitiikan kautta myös kolonialisoimalla (Schöpflin 1996, 8) valtiolliset ja yhteiskunnalliset instituutiot. Merkittävää poliittisen kontrollin kannalta oli poliittisen poliisin saattaminen käytännössä kommunistien käskyn alle. (Gati 1990, 370 & Schöpflin 1996, 2-8)

Kommunistien kasvava vaikutusvalta Unkarissa perustui Neuvostoliiton määräävään asemaan valvontakomissiossa sekä neuvostojoukkojen pelotteeseen. Neuvostoliiton intressit oli turvattu muutenkin: Unkarilaiset kommunistijohtajat olivat paenneet Neuvostoliittoon neuvostokokeilun epäonnistuttua Unkarissa vuonna 1919 ja kommunistisen puolueen tultua kielletyksi. Elvytetyssä Unkarin kommunistisessa puolueessa kansallisia arvoja ja kotikutoisia aineksia korostaneet unkarilaiset maan alla toimineet kommunistit jäivät Neuvostoliitosta saapuneiden tovereidensa varjoon, sillä jälkimmäiset ottivat itselleen vaikutusvaltaisimmat asemat puolueessa.

"Moskoviiteilla", joiden johtajana toimi Mátyás Rákosi, oli kiinteä alamaissuhde Neuvostoliiton kommunistiseen puolueeseen ja Staliniin, joka oli varmistanut moskoviittien kuuliaisuuden omille tarpeilleen. (Hoensch 1996, 164-168)

Kommunistit eivät menestynyt odottamallaan tavalla paikallis- eikä valtakunnallisissa vaaleissa syksyllä 1945, mutta valvontakomission vaatimuksesta puolue pysyi koalitionhallituksessa. Lumekoalition vaihetta ilmentää mielestäni paitsi se, että kommunistit jatkoivat hallituksessa myös se, että nämä saivat yhä enenevässä määrin läpi tavoitteitaan valjastamalla toisten puolueiden vasemmistosiipeläisiä asiamiehikseen. Koalitionhallituksen julkisivun takana kommunistit murensivat poliittisten vastustajiensa valtaa aloittaen poliittisen kartan oikeasta laidasta edeten vasempaan päähän saakka. Salamitaktiikka merkitsi vaiheittain etenevää vastustajan "viipaloimista", jossa kommunisteja auttoivat uhripuolueista hankitut liittolaiset ja niihin soluttautuneet agentit; keinoja kovennettiin vastuksen vaikeutumisen myötä. Salamitaktiikka mursi puolueiden selkärangan, ja niiden rakenne saatiin muutettua vastaamaan kommunistien päämääriä (Hoensch 1996, 174-186)

Edustuksellisuus kaventui uuden vaalilain myötä, koska tarkoitus oli varmistaa kommunisteille voitto 1947 vaaleissa. Siinä ei aivan onnistuttu. Porvarillis-demokraattisen opposition tie oli kuitenkin päättymässä: sen johtajat houkuteltiin pakenemaan länteen, puolueet lakkauttivat itsensä tai ne kiellettiin. Porvarillisten vastustajien kadottua kommunistit tekivät keväällä 1948 täydelliseksi sosialistisen vallankumouksensa tai Seton-Watsonin kuvaaman monoliittisen sulun vaiheen, kun

sosiaalidemokraatit yhdistyi kommunistien kanssa Unkarin työväen puolueeksi. Unkari oli nyt valmis siirrettäväksi neuvostotyyliseksi, rajoitetun vapauden yksipuoluejärjestelmäksi, jossa kommunistien kontrolli ulottui politiikkaan, yhteiskuntaan, talouteen kulttuuriin... (ibid.).

2.3 Mátyás Rákosin valtakunta: Stalinismi Unkarissa

Kypsän stalinismin vuosina 1948-53 Unkarin politiikan toimintaehdot- ja rajat perustuivat marxilais-internationalistisiin ohjelmiin ja ideologiaan. Maata johti Mátyás Rákosi, ja hänen tukenaan toimi joukko Neuvostoliitossa maanpaossa olleita moskoviitteja: Ernő Gerő, József Révai ja Mihály Farkas. Yksi merkittävä kommunistinimi ja -johtaja näinä vuosina oli myös Imre Nagy, "the odd man in and out" (Tökes 1996, 20), joskin hänen poliittisen uransa näkyvimmat hetket liittyvät vuosiin 1953-55 ja 1956. Rákosin vallankumouksellisen siirtymäpolitiikan esikuva tuli ulkoapäin: se jäljitteli Neuvostoliiton leninismi-stalinismin mallia. Tämän politiikan välineistöön kuului pakkotoimet, joiden avulla tehtiin tyhjäksi demokratia, vapaus ja ihmisoikeudet. (Tökés 1996, 6-7, 20)

Vaikka kaikenlainen oppositio - viimeisimpänä kantona kaskessa sinnitteli katolinen kirkko - olikin saatu hävitettyä Unkarissa, luokkataistelusta ei luovuttu. Tämä johtui Stalinin kehittämästä uudesta opista, jonka mukaan luokkataistelu terävöityisi kommunistisen puolueen auktorisoitua asemansa. Vuodet 1948-1953 merkitsivät siten Mátyás Rákosin, "Stalinin kuuliaisimman oppilaan", valtakunnassa terrorin aikaa, ja terroritoimien kohteiksi joutuivat niin todelliset kuin kuvitteelliset viholliset. Tavoitteena oli paljastaa viimeiset järjestelmän vastaiset voimat, ja sitä kautta tiivistää suhteita Neuvostoliiton kanssa. Rákosin kunnianhimolle uhrattiin Unkarin kansalliset tarpeet. (Gati 1990, 372-374 & Fejtő 1996, 17-22)

Kiihtyvä luokkataistelu vietiin maaseudulle, joka haluttiin saattaa valtion kontrollin alaisuuteen. Kulakit eli vauraiden ja keskikokoisten tilojen talonpojat leimattiin riistäväksi luokaksi ja näihin kohdistettiin raskaat pakkokollektivisointiin liittyvät

toimenpiteet. Taustalla oli näkemys, jonka mukaan talonpojat oli pakotettava tekemään suurimmat uhraukset sosialismin rakentamisen hyväksi. Maatalouspolitiikan seurauksena oli tuotannon lasku ja ruokapula. Tämä oli luonnollista, sillä maataloussasioita hoitivat asiantuntemattomat virkamiehet, yksityistiloihin kohdistettiin rankaisevat tuotantokiintiöt ja verotaakka, ja kulakkivainojen myötä katosi tehokkain voimavara maanviljelyksestä. (ibid.)

Stalinistinen terrori ei rajoittunut pelkästään luokkaviholliseen, kulakkeihin ja taantumukselliseen papistoon: kommunistisen puolueen omat rivit oli puhdistettava trotskilaisista ja titoisteista, lopulta myös kosmopoliiteista ja juutalaisista. On mainittava, että Mátyás Rákosin "nelikko", Ernő Gerő, Mihály Farkas ja József Révai olivat kaikki etniseltä taustaltaan juutalaisia. Puhdistusten taustalla oli Stalinin aito tai keinotekoinen pelko titolaisuuden vaikutuksista kansandemokratioihin. Haettaessa puolueen sisäistä yhtenäisyyttä ja ehdotonta lojaalisuutta järjestelmälle tulilinjalle joutuivat kaikki paitsi moskoviitit, sillä Rákosi piti Unkarissa pysytelleitä tai muualla kuin Neuvostoliitossa maanpaossa olleita tovereita epäluotettavina ja potentiaalisina vastustajina. Kukaan ei ollut turvassa keksityiltä syytöksiltä, jotka johtivat salaisiin tai näytösoikeudenkäynteihin ja niiden kautta joko vankileireille tai kuolemaan. Puolueen sisäisen terrorin ohella joka kymmenes unkarilainen joutui poliisiterrorin uhriksi stalinismin vuosina. (Fejtő 1996, 17-22 & Hoensch 202-203)

Unkarissa aloitettiin tehtaiden kansallistaminen vuonna 1949, ja vuoteen 1950 mennessä yksityisyrittäjäys lakkasi olemasta. Tavoitteena oli "raudan ja teräksen maa", mikä merkitsi panostamista epätasapainoisesti raskaaseen teollisuuteen. Tulokseksi saatiin vararikon partaalla vuonna 1953 keikkuva valtio. Jotta teollisuustuotanto voitiin kasvattaa utopistisiin tavoitteisiin, tarvittiin käsittämättömiä investointeja, joiden vuoksi oli uhrattava kulutuskysyntä ja kansalaisten elintaso. Taloudelliseen katastrofiin ajoi myös Neuvostoliitosta peräsin oleva vanhahtava teknologia, olemattomat raaka-ainevarat, suunnattomat puolustusmenot ja keskitetty, politisoitunut mutta tehoton päätöksenteko. (Gati 1990, 372-374 & Fejtő 1996, 17-22)

Koska myöhemmin tässä työssä modernia revisionismi koskevassa osuudessa älymystön rooli on merkittävä, on syytä mainita muutamalla lauseella sen asemasta Rákosin johtamassa stalinistisessa diktatuurissa: Stalinismi piti älymystöä uhkana, koska järjestelmän ulkopuolella ei voinut olla autonomista ja objektiivista tietoa. Siksi kaikki erikois- ja yleistietämystä omaavat intelligentit oli uudelleensosiaalistettava siten, että tieto ja sen tuottaminen tapahtui kommunistisen puolueen kontrollin alaisuudessa. Kulttuurielämä koki venäläistämisaallon, kansalliset traditiot joutuivat pannaan ja länsimaalaisista aatteista tuli kirosana. Luova älymystö puolestaan valjastettiin puolueen myynninedistäjäksi, eikä sen sallittu soveltavan luovuutta itsenäisesti. (Fejtő 1996, 17-22) On kuitenkin huomattava, että moni älymystön edustaja oli kriitikittömästi tukemassa rákosilaista politiikkaa, ja vei aikaa ennen kuin heidän silmänsä aukenivat sen seurauksille.

3 Konteksti: destalinisaation aika

Destalinisaatiosta puhuttaessa on muistettava, että Itä-Euroopan kommunistisissa maissa niin stalinismi kuin siitä vapautuminen riippuivat Neuvostoliiton aloitteesta. Josef Stalin kuoli yllättäen viides päivä maaliskuuta 1953 jättäen jälkeensä kolme vallasta taistelevaa leiriä, ja tällä valtataistelulla ja vallan painopisteen muutoksilla kollektiivijohdossa oli kansandemokratioita ravisuttava vaikutus: Stalinin seuraajakandidaatit olivat sen verran heikkoja, että heidän oli löysättävä otetta Itä-Euroopan satelliiteista ainakin valtatilanteen vakiintumiseen saakka.

3.1 Destalinisaation käsitteestä

Destalinisaation käsite ei koskaan kuulunut kommunististen puolueiden viralliseen puhuntatapaan. Käsitteen sijaan puhuttiin Kolakowskin mukaan (1978 b, 454) "virheiden ja vääristymien korjaamisesta", "vapautumisesta henkilökultista" ja "paluusta

leninistiseen puolue-elämän normistoon". Kommunistiset puolueet pyrkivät osoittamaan, että järjestelmä oli syytön, ja että vastuu vakavista virheistä kuului yksinomaan Stalinille henkilönä. Destalinisaatio-termin käyttö oli mahdotonta, koska ei puhuttu "stalinismistakaan": stalinismista puhuminen olisi merkinnyt sen tunnustamista systeemiksi, eikä vääryyksiä silloin olisi voitu kuitata diktaattorin persoonasta lähteviksi satunnaisiksi harhaliikkeiksi. Toinen syy, miksi destalinisaatio-termiä ei käytetty oli se, että tosiasiallisesti sosialismi oli henkilöitynyt Stalinin persoonaan, ja puhumalla destalinisaatiosta olisi kyseenalaistettu järjestelmän perustoja.

Koska stalinismi oli eristänyt ihmiset johtajistaan ja apatisoinut kansaa, destalinisaatio-projektin yhtenä päämääränä Neuvostoliitossa oli luoda uudelleen kontakti kansalaisiin. Tarkoitus oli vähitellen ja rauhanomaisessa hengessä helpottaa mielipiteen ilmaisua ja antaa samalla ymmärtää, että ihmisten toiveita kuunneltaisiin. Itäisessä Keski-Euroopassa destalinisaation ohjaaminen ylhäältä käsin kuitenkin epäonnistui. Toisaalta syynä oli se, että näissä maissa kommunistinen järjestelmä oli tuore ja ulkoapäin pakotettu. Toisaalta taas moni kulttuurihahmo häpesi hiljaista myöntövyyttään mädäksi paljastuvan järjestelmän edessä: vapautuneempi ilmapiiri sai aikaan moraalisen ja intellektuaalisen kriisin, josta revisionismi tai moderni revisionismi kumpusi. (Fejtö 1971, 90)

Destalinisointitoimien liikkeellepaneva motiivi oli estää Stalinin kaltaisen tyrannin valtaan pääseminen Neuvostoliitossa tai kansandemokratioissa ja lisätä ennakoitavuutta kansalaisten elämässä. Siksi oli välttämätöntä tuomita destalinisaation nimissä menneet virheet ja poliittiset kieroutumat. Destalinisointitoimet olivat yritys ratkaista poliittiset kiistat ilman hengenmenetyksiä, ja ylläpitää poliittista vakautta muulla tavoin kuin joukkomurhien tai massaterrorin avulla. Massaterrori korvautui kuitenkin käytännössä "selektiivisellä terrorilla" (Kolakowski 1978 b, 455-56), jossa ihmisillä oli hienoinen mahdollisuus ennakoida poliisitoimien syitä ja siten välttää vapaudenriisto.

Hallinnoimisen saralla destalinisointi merkitsi hallinnon hajauttamista ja taloudessa puolestaan reformiohjelmia. Käytännössä hallinnon hajauttaminen tarkoitti mahdollisuutta muodostaa kilpailevia poliittisia ryhmiä salassa, ja taloudessa saavutettiin vain osittaista tehostumista. Destalinisaatio ei merkinnyt järjestelmien demokratisoitumista, koska valtio säilytti totalitaarisen asemansa ihmisen ja lain kustannuksella. Sen sijaan destalinisaatio korvatesaan despotismin ja yksinvallan oligarkialla teki kommunistista järjestelmistä huomattavasti tehottomampia. Stalinismin purkamiseen tähtääviä toimenpiteitä ei viety tarpeeksi pitkälle, jotta järjestelmä olisi säilynyt vaurioitta. Destalinisaatio ei ollut nimensä mukainen, lähinnä stalinismin kitulias vastine. (ibid.)

3.2 Destalinisaatio Unkarissa

Kremlin vaikutus. Stalinin seuraajaehdokkaista Vjatsheslav Molotov ja Lazar Kaganovitsh edustivat stalinismin jatkumoa, Georgi Malenkov (jonka suojatti Imre Nagy oli) ja Lavrenti Beriija ajoivat laajojen taloudellisten uudistusten ja osittaisen liberalisoinnin linjaa, ja Nikita Hrustsev, joka kylläkin edellytti destalinisointia mutta kannatti silti puolueen kontrolloivaa asemaa, oli niin sanotun keskustalaisen mallin keulakuva. Beriija saatiin myöhemmin syrjäytettyä, ja jäljelle jääneet Molotov, Malenkov ja Hrushtshev ryhtyivät murentamaan stalinismin rakenteita. Tämä merkitsi suurta vaaraa kansandemokratioiden puhdasoppisten stalinistijohtajien kannalta. Mátyás Rákosi ja kollegat tukivat Molotovia, joka kotimaassaan taisteli reformisteja vastaan ja samalla suojeli satelliittien diktatorisia johtajia. (Fejtő 1971, 30-33)

Malenkov ja Hrustsev katsoivat, että välttääkseen levottomuudet kansandemokratioissa Neuvostoliiton oli luovuttava terroriotteista ja taloudellisesta hyväksikäytöstä. Oli myös välttämätöntä parantaa elintasoja taloudellisilla helpotuksilla, kohottaa kommunismin moraalialia sekä sallia toveripuolueille autonomialia. Kun Unkarissa stalinismin talouspolitiikassa oli yksipuolisesti panostettu raskaaseen teollisuuteen ja samanaikaisesti kollektivisoitu maatalous pakkokeinoin, seurauksena oli ruokapulan ja elintaso-ongelmien aiheuttama räjähdysalttius. Tyytymättömyyttä lisäsi liiallisen

keskitetty hallinto ja erittäin byrokraattinen hallintokoneisto, joka toimiessaan puolueen sanelun mukaan polki kansalaisten oikeuksia. Malenkov esitteli Unkarin johdolle uuden suunnan -ohjelman pelastamaan tilanteen. (Hoensch 1996, 210-212 & Litván 1996, 23-24)

Viikkoa myöhemmin, kun Saksan demokraattisessa tasavallassa oli 16. kesäkuuta 1953 puhjennut työläislevottomuuksia, Mátyás Rákosi, Ernő Gerő, Mihály Farkas ja hiljattain varapääministeriksi nimitetty Imre Nagy tapasivat neuvostojohdon Kremlissä.

Unkarilaisia johtajia arvosteltiin rajusti talouden virheistä ja sosiaalisista ongelmista sekä vaadittiin Rákosia vastuuseen. Rákosille jätettiin MDP:n (Unkarin työväenpuolue) pääsihteerin virka, mutta hän joutui luovuttamaan pääministeriyden Nagy'ille, jonka taustat olivat destalinisaation näkökulmasta kunnossa. Vuodet 1953-1955 Unkarissa vallitsi siten vallan dualismi, mikä merkitsi pääministeri Nagy'in politiikan kannalta ylitsepääsemättömiä hankaluuksia (Fejtő 1957, 24-25). MDP:n keskuskomitean kokouksessa kritisoitiin ennennäkemättömän jyrkästi ja avoimesti - mutta Moskovan ohjeiden mukaisesti - puoluetta ja harjoitettua stalinistista politiikkaa. Puolueen politbyroon ja sihteeristön henkilöstö vaihdettiin. (Hoensch 1996, 210-212 & Litván 1996, 23-24)

Imre Nagy sai suitsutusta MDP:n keskuskomitean päätöslauselmassa, joka vuoteen 1986 saakka säilyi salaisena. Salassapito oli Rákosin voimannäyte ja osoitus siitä, että vaikka Nagy oli pääministeri, Rákosi hallitsi puoluetta (Seton-Watson 1957, 8). MDP:n päätöslauselmassa, joka siis jäi vain sisäpiirin tietoisuuteen, sanottiin seuraavaa: "The overly rapid collectivization of agriculture discloses a serious error, the more so as Imre Nagy urged against this policy within the party leadership; but that leadership not only failed to accept his position but falsified it as 'oportunistic' and penalized him for it..." (Litván 1996, 25, alleviivaus O.L.) Kun tuuli keväällä 1955 kääntyi, Nagy'in ansiot käännettiin jälleen häntä vastaan.

3.3 Imre Nagy'in reformipolitiikka

"Der Wahrheit halber sei die Tatsache festgehalten, dass ich nicht von Mátyás Rákosi, sondern von den sowjetischen Genossen, den Genossen Malenkov, Molotow und Chruschtschow vorgeschlagen worden war und dass der Genosse Rákosi und alle Mitglieder der Ungarischen Delegation diesen Vorschlag begrüsst haben. Rákosi ist also in dieser Hinsicht unschuldig; für irgenwelche Gewissenbisse seinerseits besteht kein Grund, weil er für meine Designierung zum Ministerpräsidenten keinerlei verantwortung trägt." (Nagy 1959, 329)

Mátyás Rákosi väitti Nagy'in erottamisen jälkeen kantavansa raskaan vastuun Nagy'in valinnasta pääministeriksi. Imre Nagy vastasi siihen ivalliseen sävyyn sanoilla (ks. yllä), joilla hän halusi ilmaista Rákosin olleen vain pelinappula Moskovän sanellessa toiminnan ehdot. Nagy valittiin Unkarin uudeksi pääministeriksi, koska neuvostojohdon enemmistö piti hänen analyysiaansa maansa tilanteesta oikeana ja keinoja sen parantamiseksi soveltamiskelpoisina. Nagy'in valinta oli täysin Neuvostoliitosta riippuvainen: Unkarin keskuskomitea vain vahvisti Moskovassa tehdyn päätöksen. Nagy tulkitsi tilanteen siten, että Stalinin seuraajat toimivat hävittääkseen stalinismin vitsauksen ja ottivat hänet muutoksen välineeksi. (Fejtő 1957, 34-36) Nagy näki siten itsensä ja politiikkansa aatteen pelastajana. Fejtő toteaa (ibid.), että pääministerin lojaalisuus Moskovaa kohtaan lisääntyi, koska siellä oli tehty kommunismin tulevaisuuden kannalta viisas suunnantarkistus valitsemalla hänet pääministeriksi.

Nagy esitteli hallituksensa heinäkuun neljäs 1953 alistettuaan ensin hallitusohjelmansa parlamentin hyväksyttäväksi. Uuden suunnan politiikan mukaisesti pääministeri lupasi panostaa politiikassaan kulutustavaroiden tuotantoon, jotta unkarilaisten elintaso saataisiin kohoamaan. Maanviljelijöille annettiin lupa lähteä kollektiivituloilta - Nagy puhuu vapaasta valinnasta (Nagy 1957 b, esim. 142) - omaisuus mukanaan, ja "kulakki-listasta" luovuttiin. Lisäksi tavoitteena oli uudistaa oikeuskäytäntöä, sulkea vankileirit

ja lopettaa poliisin mielivalta. Pääministeri Nagy'in vaikuttavassa puheessa, jonka hän piti hallitusta esitellessään, painotettiin menneisyyden virheiden sijasta tulevia, uusia päämääriä. (Hoensch 1996, 212 & Litván 1996, 25)

Kun Imre Nagy esitteli parlamentille ohjelmansa, hän Fejtön mukaan (1957, 18-19) kohteli sitä kuin todellista kansanedustusinstituutiota. Pitäessään elämänsä puhetta, jota voidaan pitää Unkarin kohdalla destalinisaation ensimmäisenä merkkipaaluna, Nagy käyttäytyi niin kuin olisi saanut mandaattinsa aidon vaalin kautta, vaikka tiesikin Neuvostoliiton johtajien nostaneen itsensä pääministeriksi. Vaikka Kreml oli ohjeistanut uutta pääministeriä puheen laatimisessa, sen sisältö vastasi niitä ajatuksia, joihin Imre Nagy uskoi, ja joihin hän virkakautensa kuluessa yhä itsenäisemmin perusti politiikkaansa. Se, että uusi pääministeri otti tavoitteekseen ryhtyä sovittelijaksi puolueen ja kansalaisten välillä, välittyi hänen esiintymisestään parlamentin edessä ja tuon esiintymisen tunnelma merkitsi unkarilaiselle käännettä maan politiikassa.

Poliittisena päämääränä Imre Nagy'illa oli sosialismin rakentaminen, sama siis kuin Rákosilla. Nagy ei uskonut, että uuden suunnan ohjelma merkitsisi suurta muutosta kommunismissa, vaan hän halusi tarkistaa niitä taktiikoita ja metodeja, joiden avulla sosialismia oli tähän saakka pystytetty. (ibid.) Edellä mainittiin, että hän katsoi tärkeäksi tehtäväkseen sovittaa unkarilaisten ja puolueen johtajien välejä. Sovitteluhalu juontaa juurensa jo vuosisadan toiselta kymmeneltä, jolloin Nagy ensimmäisen kerran paikkaili puolueensa kovien otteiden aiheuttamia yhteiskunnallisia säröjä. Liittää sosialismi ja kansalaiset yhteen, sitä voi pitää hänen sosialistisena päämääränään.

Nagy piti tärkeänä, että Unkari voisi noudattaa politiikkaa, joka vastaisi sen etuja. Tähän saakka maa oli palvellut Neuvostoliiton tarpeita. Hän ei hyväksynyt maailman jakautumista kahteen vastakkaiseen sotilasleiriin, koska Unkarin taloudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys kärsivät alituisesta puolustusvalmiudesta sekä Neuvostoliiton johtajaroolista sosialistisessa blokissa. Imre Nagy'ista myös sosialistisilla mailla oli oikeus kansalliseen itsenäisyyteen, suvereeniuteen, tasa-arvoisuuteen ja

omajohtoisuuteen, toisin sanoen siihen, ettei niiden sisäisiin asioihin puututa ulkoapäin. Lisäksi hän puhui rauhanomaisen kehityksen puolesta. (Hoensch 1996, 212; ks. myös Nagy 1957)

Yhteiskunnallisella tasolla Nagy uskoi, että sosialismin tavoitteet saavutettaisiin yhteistyössä kansalaisten kanssa. Hänestä ihmisillä oli oikeus erilaisiin poliittisiin näkemyksiin, missä hän erosi muista johtavista kommunisteista. Siksi Nagy 1954 ryhtyi elvyttämään Isänmaallista kansanrintamaa ei-kommunistien toimintaympäristöksi ja näiden edustajaksi. Ihmisoikeuksien kunnioitus ja kansallisen erikoislaatuisuuden tunnustaminen olivat hänen sosiaalisen ja poliittisen ohjelmansa kantavia voimia. Nagy'ia voi Litvánin mukaan (1996, 27-28) luonnehtia näiden arvojen perusteella eurokommunismien esi-isäksi.

3.4 Eurokommunismista

Koska Nagy'in nimi on liitetty eurokommunismiin, on syytä tehdä ajallinen harppaus ja tarkastella tätä aatesuuntausta. Eurokommunismilla voidaan tarkoittaa seuraavaa: Se on eräänlaista kansallista kommunismia tai kommunistisista nationalismia, joka nousee länsimaisista kapitalistisista järjestelmistä. Kommunistinen puolue hyväksyy kotimaansa poliittisen järjestyksen omaksi politiikan tekemisen tilakseen ja haluaa toimia kyseisen poliittisen järjestyksen legitimiinä osana. Ohjelmissaan eurokommunistiset puolueet ovat kannattaneet demokraattista poliittista järjestystä, joka perustuu pluralismille, ja jonka tärkeitä saavutuksia ovat kansalais- ja ihmisoikeudet. Eurokommunistit vetoavat pehmentyksi kaikkiin niihin jälkiteollisen yhteiskunnan tahoihin, jotka ovat menettäneet uskonsa kapitalistiseen järjestelmään. (Miller 1982, 127, 129)

Santiago Carillo, Espanjan kommunistisen puolueen entinen pääsihteeri ja itseoppinut analyytikko, on puolestaan teoksessaan Eurokommunismi luonnehtinut eurokommunismia eräänlaiseksi politiikan itsekritiikin muodoksi, joka ei varsinaisesti ole marxilaisen kommunismin teoreettista erittelyä. Carillon mukaan eurokommunismi

on esiintynyt epäsuorana ilmiönä kansainvälisillä areenoilla, mutta siltä on puuttunut järjestäytynyt muoto ja yhteinen ohjelma. Lähinnä se on muodostunut Länsi-Euroopan maiden kommunistisista puolueista, jotka ovat poliittisesti ja aatteellisesti järjestäytyneet löyhäksi yhteisöksi. Tähän aatteelliseen ja poliittiseen järjestäytymiseen on vaikuttanut näkökulmasta riippuen joko Neuvostoliiton kommunistisen puolueen yleiskokouksen ja Prahan kevään 1968 jälkeiset tunnelmat tai 1960-luvulla tapahtunut Kiinan ja Neuvostoliiton välien kiristymien. (Carillo 1977, 10-12 & 147-148)

Eurokommunismien teorian ja politiikan tavoite oli pysyttäytyä Euroopan todellisissa olosuhteissa. Keskeistä siinä on, että kommunismi modifioidaan vastaamaan vallitsevia oloja. Leninin aikoinaan esittämät näkemykset sosialismista eivät soveltuneet enää Länsi-Euroopan kapitalistisiin valtioihin. Näiden maiden taloudellinen, teknologinen ja yhteiskunnallinen kehitys yhdistettynä sosialismin kehitykseen, siirtomaiden katoamiseen ja fasismin tuhoon asettivat kommunismille haasteen. (ibid.) Carillon esitys kommunismin sovittamisesta olosuhteiden mukaisiksi voidaan liittää kansandemokratioihin. Muistelmissaan Imre Nagy mainitsee monessa yhteydessä, että kansandemokratioiden tulisi saada toteuttaa niiden olosuhteisiin parhaiten soveltuvaa sosialismin muotoa. Nagy'ista Unkari 1950-luvulla oli kaukana ajallisesti, paikallisesti ja henkisesti Leninin ja Stalininkin Neuvostoliitosta; mikä nähtiin hyväksi maailman ensimmäisessä sosialistisessa valtiossa, ei voi olla ikuisiksi ajoiksi ainoa sosialismin malli.

Se, miten eurokommunismi mieltää demokratian, kansalaisen aseman ja yhteiskunnan sekä kansainvälisen tilanteen (Carillo 1977, 10-12 & 147-148), sopisi Imre Nagy'inkin sanoiksi. Eurokommunismien ideologiassa kunnioitettiin demokratiaa, monipuoluejärjestelmää ja parlamenttilaitosta sekä korostettiin kansan täysivaltaisuutta ja äänioikeutta. Hallitusvallan vastapainoksi tarvittiin eurokommunistien mielestä vapaa oppositio, ja työläisvallan välineeksi valtiosta riippumaton ammattiyhdistysliike. Lisäksi ideologian keskeisiä teemoja olivat ihmisoikeudet, uskonnon-, tieteen ja taiteen vapaus sekä osallistuvan kansalaisen idea. Kansainvälistä tilannetta eurokommunismissa haluttiin korjata kohti rauhanomaista yhteistyötä niin, että

sotilasliittoumat ja ydinaseet tehtäisiin tarpeettomiksi. Erityisen "nagy'imainen" on sen ajatus kansojen itsemääräämisoikeudesta: yhden valtion ei pidä puuttua toisen sisäisiin asioihin.

3.5 Stalinismin vastaisuus

Vallan dualismista johtuen Rákosi ja hänen ympärilleen ryhmittyneet dogmatistit olivat pystyneet säilyttämään asemia hallinnossa, ja etenkin puoluekoneisto oli Rákosin hallinnassa. Puoluekoneistossa suhtauduttiin vihamielisesti Nagy'iin, sillä tätä pidettiin yleisesti käytännöstä vieraantuneena idealistina. Toisaalta häntä pelättiin, koska moni puoluekoneiston jäsen oli syyllistynyt stalinismin rikoksiin ja odotti uudelta pääministeriltä rankaisuvia toimenpiteitä. Rákosi ryhtyi pian hyökkäämään avoimesti Nagy'ia ja tämän politiikkaa vastaan, mikä ilmeni siten, että kaikki pääministeri tekemät aloitteet pyrittiin vesittämään. Tähän oli olemassa loistavat edellytykset, sillä kahdesta valtokeskuksesta tulevat aloitteet ja ohjeet olivat tarkoituksella ristiriidassa keskenään, eikä suinkaan Imre Nagy'in tahdosta. (Fejtő 1957, 18-, 24 & Hoensch 1996, 213)

Rudolf Tökés on todennut (1996, 212-213), että Unkarin kommunistisen puolueen historiaan on Béla Kunista lähtien kuulunut sisäisiä jakautumisia tai yhteentörmäyksiä. Poliittisesta vallasta ovat taistelleet paitsi ideologiset näkemykset myös sukupolvet, sillä vanhojen tai keski-ikäisten puoluekaadereiden haastajaksi on asettunut nuori aktivistisukupolvi: trotskistit vs. buharinistit 1920-luvulla, vasemmistonatiivit vs. moskoviitti-puoluevirkaileijat 1930-luvulla ja 1950-luvulla rákosilaiset vs. nuoret natiivit tai Imre Nagy intellektuellitukijoinen. Vaikka vallan dualismi Nagy'in pääministeriyden aikana merkitsi jakoa puolueen ja hallituksen välillä, on huomattava, että hallitus oli edelleen puolueen vallan väline. Nyt puolueen sisäiset ristiriidat olivat vain jakaantuneet kahteen eri instituutioon.

"Köyden veto" Nagy'in leirin, johon kuului älymystöä, suuri osa virkamiehistä ja nationalistit, ja rákosilaisten välillä kesti kansannousuun 1956 saakka. Tilanne hankaloitui Nagy'in kannalta vuonna 1954, kun näytti siltä, ettei reformihallitus kyennyt elvyttämään talouselämää riittävän nopeasti, ja että tavoitteet oli ylipäänsä asetettu liian korkealle. Nagy'in hallitus oli poistanut pakkotoimet työpaikoilta, mikä johti työkurin hölymisen myötä tuotannon laskuun. Mutta kun puoluekoneistosta lietsottiin epävarmuutta huhujen avulla, nähtiin sellainen ihme, että pääministeri Nagy suivaantui luonteelleen vieraalla tavalla. Hänen mukaansa uuden suunnan politiikka ei voinut tuottaa tuloksia, jos tätä politiikkaa ei sallittu noudattaa täydellä teholla. Hän uhkasi laittaa tietyt tahot poliittiseen paitsioon, mikäli hänen politiikalleen ei löytyisi ymmärrystä. Rákosin ollessa käymässä Neuvostoliitossa keskuskomitea oli hämmennyksissä, ja Nagy voitti kyseisen erän. (Fejtő 1957, 18-, 24)

Vuoden 1954 syksyllä Nagy'in asema rákosilaisiin nähden oli sangen hyvä, mutta tästä huolimatta hänen ensimmäinen pääministerikautensa läheni loppuaan. Saksan liittotasavallan varustautuminen ja liittyminen NATO:on sai kremliläiset varuilleen, ja tästä näkökulmasta nagy'ilaisen politiikan kuohuttava vaikutus unkarilaisissa oli epätoivottavaa. Rákosi pystyi nyt kääntämään tilanteen edukseen oman maansa politbyroossa. Palattuaan Neuvostoliitosta hän ilmoitti, että pääministeri Nagy'in ideat eivät sopineet uuteen Beijingissä määritettyyn poliittiseen linjaan. Kyseisen linjan mukaisesti sekä Neuvostoliiton että kansandemokratioiden oli panostettava raskaaseen teollisuuteen, jotta kyettäisiin tyydyttämään varustautuvan Kiinan tarpeet. Vastedes liberaalimpi politiikka oli Rákosin mukaan siirrettävä toisarvoisemmille alueille. (Fejtő 1957, 26-27)

Nagy ja Nagy'in politiikka tuomittiin kahdessa päätöslauseelmassa oikeistopoikkeavaksi, periaatteellisesti vaaralliseksi, puolueelle vahingolliseksi, antimarxistiseksi sekä opportunistiseksi (Litván 1996, 32-33). Nagy olisi kenties säilyttänyt paikkansa puoluejohdossa, jos hän olisi Kremlin kompromissiehdotuksen mukaisesti osoittanut katumusta sekä ilmaissut tukensa Rákosin linjalle. Se ei kuitenkaan ollut mahdollista, sillä Fejtőn mukaan (1957, 27) Rákosi saneli salakavaluuttaan Nagy'ille niin kovat

ehdot, että jälkimmäisen oli mahdoton suostua kompromisseihin. Imre Nagy kieltäytyi nöyryyttämästä itseään ja pysyi politiikkansa takana ansaiten näin legendaarisuuden, mutta lievä sydänkohtaus piti hänet poissa politiikan pelikentältä. Nagy'in pääministeriyden päättymistä vauhditti hänen tukijansa Georgi Malenkovin syrjäyttäminen Kremlissä ministerineuvoston puheenjohtajan paikalta. Malenkovin (sitä kautta myös Nagy'in) talouspolitiikan oli katsottu vaarantavan raskaan teollisuuden kokonaistuotannon Neuvostoliitossa ja kansandemokratioissa. (Hoensch 1996, 214 & Fejtő 1971, 52-53)

MDP:n keskuskomitea riisti Imre Nagy'ilta kaikki poliittiset virat 14. huhtikuuta 1955, ja tämän lisäksi hän menetti Unkarin tiedeakatemian professuurin ja jäsenyyden. Vuoden loppuun mennessä Nagy sai lähteä omasta puolueestaan. (Litván 1996, 32)

3.6 Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 20. edustajakokous

Heti Stalinin kuoltua Neuvostoliiton kommunistijohtajat aloittivat prosessin, stalinismin ongelman eliminoinnin, jonka kulminaatiopiste saavutettiin 24. - 25. helmikuuta 1956 Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 20. edustajakokouksessa. Stalinismin ongelmalla tarkoitetaan stalinistista poliittista käytäntöä, joka puolestaan tarkoittaa laajalle ulotettuja mielivaltaisia ja häikäilemättömiä keinoja korkeamman edun nimissä. Korkeampi etu merkitsee tässä proletariaatin ja kommunismin rakentajien etua, eli taistelua vallasta, mikä kuitenkin viime kädessä Stalinille redusoitui johtajan päätöksiksi ja tahdoksi. (Bibó 1991, 333-335)

Neuvostoliiton 20. edustajakokouksen täysistunnossa Hrushtshev tuomitsi Staliniin kohdistuneen henkilökultin, mutta siinä ei ollut asianosaisille mitään uutta. Sen sijaan se, että hän saman puoluekokouksen yhteydessä pienen rajatun joukon edessä piti salaisen puheen hyökäten röyhkeästi suurta johtajaa vastaan, omasi suuren uutisarvon. Puheessa Hrushtshev syytti Staliniä väkivallanteoista, terrorista, syyttömien surmaamisesta, joukkokarkotuksista ja despotismista, jotka olivat ulottuneet Stalinin valtapiiriin joka kolkkaan. Paljastusten motiivina ei ollut silkka totuudenrakkaus, vaan

valtataistelun ratkaisemiseksi Hrustsev halusi sitoa Stalinin linjoilla jatkavien vastustajiensa kädet. Oletettu tarkoitus oli, ettei puheen sisältö olisi vuotanut julkisuuteen, mikä kuitenkin tapahtui. Kansandemokratioissa sen sisältöä esitettiin tasoiteltuna versiona; vain Puolassa puheen sisältö paljastettiin sellaisenaan puolueaktiiveille. (Fejtö 1971, 64-68)

Mikä mielenkiintoisinta, siinä vaiheessa kun Hrushtshev helmikuun 1956 puoluekokouksessa piti salaisen, Staliniä vastaan hyökänneen puheensa, Unkarissa oli jo muutaman vuoden ollut käynnissä poliittinen valtataistelu ja yhteiskunnallinen kuohunta. Destalinisaatio ja reformihenkisyys etenivät siellä omaa tahtiaan, kuten Puolassakin ja sillä, mitä 20. edustajakokouksessa paljastettiin, ei enää unkarilaisten kannalta ollut käänteentekevää merkitystä, vaikka kommunistista liikettä paljastukset ravisuttivatkin. Kongressin vaikutusten ja Unkarin kehityksen eriaikaisuus on selitettävissä sillä, että sosialismi tuotiin maahan ulkoapäin.

Ulkoapäin tuotu sosialismi merkitsi Unkarin kannalta paitsi järjestelmän muutosta myös muutosta suvereniteetin tasolla. Kun Neuvostoliitto Kominformin päätöslauselmassa vuonna 1948 tuomitsi Jugoslavian kapinalliseksi ja sulki sen pois sosialististen maiden yhteisöstä (esim. Fejtö 1971) seurasi siitä myös, että kansandemokratiat menettivät itsemääräämisoikeutensa, jottei Jugoslavian tauti leviäisi. Kansandemokratioilla, Unkari hyvänä esimerkkinä, ei ollut mahdollisuutta toteuttaa kommunismia kansallisessa muodossa tai luoda erilaisia sosialismin malleja, eikä maiden kommunistisille puolueille sallittu itsenäistä asemaa ideologisina ohjenuorina. Stalinin kuolema ja sitä seuranneet sosialismin liennytystoimet antoivat liikkumavaraa niin, että esimerkiksi Unkarissa pinnan alla kytenyt halu saada itsemääräämisoikeus takaisin ei pian ollut ylhäältä päin ohjattavissa.

Fejtön mukaan (1971, 70-74) Neuvostoliiton tavoite korjata menneisyyden vääristymiä sai Unkarissa aikaan sen, että neuvostohegemonian arvovalta laski, ja kansalliset sekä antineuvostoliittolaiset tendenssit saivat stimulantteja. Näin ei käynyt kaikissa Itä-Euroopan maissa, sillä monessa valtiossa puolue säilytti auktoriteettinsa

destalinisaatiosta ja 20. edustajakouksesta huolimatta ja vain nimellisesti nyökytteli muutoshenkisyydelle. Unkarissa kommunistisen puolueen auktoriteettiasema ei enää Stalinin kuoleman jälkeen ollut kaikkein vakaimmillaan, sillä destalinisaation myötä puolue jakaantui stalinisteihin ja reformisteihin. Toisaalta myös otetaan höllentävä järjestelmä rohkaisi liberaaleja, reformistisia ja revisionistisia elementtejä tukemaan uudistuvan sosialismin asiaa. Toisin sanoen, 20. puoluekokous sai Unkarissa aikaan vain sen, että se syvensi (jo olemassa olevaa) kuilua reformistien ja stalinistien välillä.

Neuvostoliiton 20. puoluekongressin aikoihin ilmapiiri Unkarissa oli mitä otollisin kansallisen johtajan valtaannousulle. Tässä vaiheessa Imre Nagy oli politiikan ulkopuolella, mutta hän olisi ollut luontevin valinta tähän tehtävään. Monet ystävät ehdottivat Nagy'ille juuri 20. kongressin jälkimainingeissa, että tämä ympärilleen perustaisi anti-stalinistisen fraktion, mutta se ei sopinut Nagy'ille. Sääntöjä ja laillisuutta kunnioittavana miehenä Nagy pyrki kanavoimaan kansalaisten innostusta puoluehierarkian rattaisiin. Itse hän kirjoitteli poliittista testamenttiaan ja toivoi sen avulla palaavansa politiikkaan ja puolueeseen. (Fejtő 1957, 27-28)

4 Moderni revisionismi

Itä-Euroopan sosialistisissa maissa alettiin 1950-luvun puolivälistä lähtien hyökätä dogmatismia, toisin sanoen kommunistista konservatismia tai reformivastaisuutta vastaan, ja livettiin ideologisesta yhdenmukaisuudesta. Osa kommunististen puolueiden jäsenistä kannatti marxilaisen ideologian oikaisemista demokraattisempaan ja rationaalisempaan suuntaan sekä paluuta marxismin alkulähteille. Puolueiden johtajat ja viralliset ideologit kutsuivat näitä dogmien vastaisia ajatuksia revisionismiksi, mutta jättivät termin sisällön epämääräiseksi. "Uusi" tai "moderni revisionismi" oli

sisällöllisestä hämäryydestään huolimatta 1950- ja 60-luvuilla aito marxilaisuudesta käsin toimiva poliittinen ja intellektuaalinen liike, joka pölyytti kommunistista doktriinia kunnolla. (Kolakowski 1978 b, 456-462)

Sana revisionismi tarkoittaa tarkistamista tai korjaamista. Sosialismin revisionismi oli sekin tarkistamista, ideologian korjaamista. Kun termi esiintyi ensimmäistä kertaa vuonna 1885 Saksan sosialistien puoluepäivillä Breslaussa, puhuttiin sosialistisen opin ja sen perusteluiden arvostelusta. Näistä arvostelijoista kehittyi Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen sisälle revisionisteiksi nimitetty ryhmittymä, johon kuuluvat kuitenkin olivat marxilaisen ideologian kannattajia. Revisionismi ei siten merkinnyt vuosisadan vaihteessa eikä myöhemminkään antimarxilaisuutta, jos asiaa tarkastelee revisionistien näkökulmasta. Revisionismi-termi on periaatteessa varattu teoreettisille kysymyksille, mutta sillä on käytäntöön suuntautunut rinnakkaistermi: reformismi. Reformismilla viitataan järjestelmälliseen uudistustyöhön, jota tehdään maltillisessa hengessä. (Bernstein 1982, 7-12 & 52-53)

Moderni revisionismi 1950-luvulla oli uudelleen lämmitetty keitos. 1900-luvun alussa revisionismin ideat ja teoriat liitettiin varsinkin Eduard Bernsteiniin mutta myös Karl Kautskyyn. Moderni revisionismi ammensi silti aineksia vuosisadan alusta vain nimeksi. (Fejtö 1971, 90-93) Sen perusteella, mitä Leszek Kolakowski esittää Bernsteinin revisionismista (1978 a, 98-114), kahta revisionismia yhdistää muukin kuin reformihenkisyys: Ensimmäkin molempia voi pitää avoimina ideologioina, toisin sanoen ne sallivat elleivät peräti kannattaneet marxilaisen teorian täydentämistä ulkopuolisilla auktoriteeteilla. Toiseksi sekä Bernsteinin että modernissa revisionismissa edettiin marxilaisista lähtökohdista doktriinin kyseenalaistamiseen. Kolmanneksi revisionismeilla on ollut tiukka dogmaattinen vastapooli, eli 1900-luvun taitteen Saksassa ortodoksimarxistit ja 1950-luvulla stalinistit. Neljänneksi molempina ajankohtina vastustajat ovat syytelleet revisionismi-nimikkeellä kommunistisen doktriinin "harhaoppisia" kansallisessa ja kansainvälisessä kontekstissa.

Revisionismia on tässä työssä tarkasteltu neutraalina terminä, joka pitää sisällään tietyn ajankohdan ja mielentilan ideologisia ilmiöitä. Kuitenkin revisionismi on ollut negatiivinen nimike, kuten yllä mainittiin, konservatiivisten kommunistien käyttämä harhaoppisuuden osoitin. Esimerkiksi János Kádárin valtakaudella kansannoususta kertovan historiankirjoituksen yhteydessä revisionismi yhdistettiin oikeiston illegaaleihin ryhmiin ja järjestelmän vastaisuuteen. Silloinen historiankäsitys moitti Imre Nagy'ia opportunistista ja revisionistista; nämä leimat ovat olleet kuolemantuomion arvoisia. (Nyyssönen 1997, 87-88)

Francois Fejtő pitää revisionismia pikemmin mielentilana kuin doktriinina ja puhuu reformiliikehdinnästä "sosialismin demokraattisten mahdollisuuksien toteuttamisena". Kansandemokratioissa revisionistit halusivat paitsi demokratisoida marxismia myös tarkistaa sosialistisia rakenteita vastaamaan kansallisia ja liberaaleja tavoitteita. Kommunististen puolueiden dogmatistien kannalta kyseessä oli harhaoppi marxilaisen ideologian sisällä, eikä ihme: stalinismin kritiikki tarjosi lähtökohdan revisionismille, mutta pian arvosteltiin jo leninismiä ja lopulta päädyttiin joko reformistiseen demokraattiseen pluralismiin tai vasemmisto-idealistiseen kansalliseen vallankumoussosialismiin. Unkarissa nagy'ilainen revisionismi oli reformistista pluralismia. (Fejtő 1971, 23 & 91)

Kun kaiken vetää yhteen, voi modernia revisionismia tarkastella poliittisen teorian ja pragmaattisen reformismin, policyn, ulottuvuudella. Teoriana moderni revisionismi on poliittinen, koska vastustaessaan dogmatismia ja demokratisoidessaan marxilaisuutta, teoria murensi poliittisen järjestelmän, stalinistisen sosialismin, ehtoja. Paluu marxismin alkulähteille merkitsi suurinta uhkaa sille auktoriteetille, johon henkilöjohtoinen sosialismi perustui: Stalinille ja hänen teoretisoinnilleen. Modernin revisionismin "teoriaa" ei voi pitää erillisenä, vallitsevasta todellisuudesta irti olevana ilmiönä siten, että teoretikot tiedeyhteisössä olisivat spekuloineet sosialismin uudistamisen ulottuvuuksilla. Teoretikot, jotka pitivät marxilaisuuden revisiointia tärkeänä, olivat kuka mistäkin syystä mukana myös sen käytännön toteutuksessa.

Policy-ulottuvuudella moderni revisionismi on reformipolitiikkaa. Viisikymmentäluvun reformihenkiset kommunistipoliitikot, jotka halusivat tarkistaa sosialismin rakenteita ja demokratisoida päätöksentekoa niin valtiollisella kuin puolueen tasolla sotkeutuivat teoriaan siinä, missä teoreetikot sotkeutuivat politiikan tekemiseen. Sosialistisessa valtiossa järjestelmän korjaaminen merkitsee samalla kajoamista marxilaiseen teoriaan ja kietoutumista sen pauloihin, sillä marxilaisesta teoriasta löytyy oikeutus sosialismin uudistamiselle ja toisaalta sen muuntumattomuudelle. Kansandemokratiassa reformistin oli vakuutettava muut, varsinkin sisäpiiriläiset, marxilaisuuden nimissä vaikka ei välttämättä hengessä ja lunastaa sitä kautta oikeus puhua muuta kieltä.

4.1 Moderni revisionismi, mielentila

Puolalainen humanistinen marxilainen filosofi Adam Schaff on teoksessaan *Marxism and the Human Individual* todennut, että havainnoitsijoissa ja olosuhteissa tapahtuvien muutosten myötä nousee esiin kyseessä olevalle ajankohdalle oleellisia ja tärkeitä aiheita, joita aiemmin on aliarvioitu tai jätetty huomiotta. (Schaff 1965, 3) Schaff viittasi ajatuksella siihen, että vuonna 1965 aika oli kypsä Marxin tarkastelemiselle humanistisena filosofina. Sama ajatus on mielestäni hyvä väline, jonka avulla voi pohtia modernin revisionismin esiintymistä sosialistissa maissa 1950-luvun puolivälin tienoilla.

Francois Fejtön mielestä moderni revisionismi on mielentila. Herääkin kysymys, mikä herkisti kansandemokratioiden ihmiset 1950-luvun puolivälissä revisionistisille ajatuksille. Schaffin ajatusta soveltaen jotain oli muuttunut ihmisissä ja sosialistisessa todellisuudessa, koska marxilaisuuden uudelleenarviointi tuli ajankohtaiseksi. Ihmiset kokivat tuolloin tärkeäksi aiheet, kuten demokratian, nationalismin, liberalismiin sekä inhimillisyyden, joita kommunistinen puolue oli tähän saakka sensuroinut. Ilmiselvä syy siihen, että kyseisistä teemoista saatettiin keskustella, oli destalinisaatiota seurannut vapautuneempi ilmapiiri, ja sosialismin pelastamisprojekti suorastaan velvoitti kaivamaan kontrolloidusti esiin aiheita, joista henkilökultin aikana oli vaiettu. Mutta mikä oli muuttunut kansalaisissa? Näkyvin muutoksen osoitin oli

intellektuellikommunistien silmien aukeneminen sille, miten kaukana ideaalista heidän tukemansa järjestelmä oli, ja revisiohenkeä tuki työllä ja minimaalisella elintasolla rääkättyjen kadunmiesten katkeruus.

On sanottu, että yhteiskunnan ja yksilön välinen suhde tulee problemaattiseksi silloin, kun vakiintunut yhteiskuntajärjestys ja siinä hyväksytyt arvojärjestelmä horjuu (Schaff 1965, 5) Tämä oli tilanne Unkarissa 1953. Stalinin kuoleman jälkeen stalinistiselta totalitarismilta putosi viimein pohja, vaikka sen uskottavuus oli menetetty kauan sitten. Unkarin kohdalla stalinistisen kommunismin arvojärjestelmää ei voi mitenkään pitää aidosti hyväksyttynä tai sisäistettynä, mutta Rákosin terrori piti unkarilaiset ainakin pinnallisesti henkilökultin ruodussa. Sosialistinen järjestelmä oli sivuuttanut yksilön, mutta yhtä lailla se oli hylännyt yhteiskunnan; elinvoimaisena porskuttivat vain puolue - tarkemmin sanottuna puolue-eliitti - ja byrokratiakoneisto. Vuonna 1953 olosuhteet antoivat tilaa kysymyksille, jotka liittyivät yksilön epätasa-arvoiseen asemaan ja vaikutusmahdollisuuksien olemattomuuteen.

Schaffin mukaan ilmapiiri salli pohtia yksilöön liittyviä kysymyksiä vasta, kun kansandemokratioissa kyettiin tekemään arvioita fasismista ja toisen maailmansodan kokemuksista sekä toisaalta Stalinin henkilökultin murruttua. Marxilaisuuden kannalta tämä merkitsi sitä, että ideologiaa haluttiin tarkastella humanistisesti, hioa sitä vastaamaan inhimillisiä tarpeita. Yhteiskunnalliset olosuhteet nostattivat "sosiaalisen vaateen" pohtia inhimillisiä arvoja. (Schaff 1965, 5) Schaffin "sosiaalinen vaade" vastaa mielestäni jossain määrin ajatusta modernista revisionismista mielentilana: ihmiset olivat vastaanottavaisia teemoille, jotka olivat olleet tukahdutettuina pitkän ajan, ja jotka nyt Stalinin kuoltua pakottautuivat yhteisesti tärkeäksi koetulla agendalle.

Heller ja Fehér tarjoavat viitekehyksen, jonka avulla voi pohtia modernia revisionismia mielentilana. Heidän mielestään Stalinin kuoleman jälkeen kävi ilmi, että Itä-Eurooppa oli muodostunut yhteiseksi geopoliittisen kokonaisuuden identiteetiksi ja tietoisuudeksi omasta poliittisesta tilasta. Stalinistisen systeemin ylivalta, joka pusersi kansandemokratioiden historiat, kulttuurit sekä yhteiskunnat yhteen muottiin ja

järjestelmään kuulunut terrori saivat aikaan Itä-Eurooppaa yhdistävän pelon ja katkeruuden kokemuksen. Toinen itäeurooppalaisen identiteetin syntyedellytys oli se, että maanosan valtioiden kansakunnat kilpistyivät kokonaisuuksina sortavan järjestelmän vastaisiksi. Stalinismi oli murskannut menneet yhteiskunnalliset luokkaerot, eikä järjestelmän kannatuksellakaan saatu juopaa kansalaisten välille: jopa kommunismin tukijat olivat kääntyneet stalinismin vastaisiksi tai ainakin apaattisiksi sen suhteen. (Heller & Fehér 1990, 17-18)

Koska Itä-Euroopassa ja Itä-Euroopalla oli Stalinin kuoleman jälkeen toisin kuin toisen maailmansodan päättyessä yhteisyyden tunne, sen valtioissa alkoi ilmetä kapinahenkeä Jaltassa sovittua maailmanjärjestystä ja samalla Neuvostoliiton harjoittamaa dominanssia vastaan. Mielestäni tähän voi vielä liittää kotimaista kommunismioligarkiaa kohtaan tunnetun inhon ja vastustuksen. Hellerin ja Fehérin mukaan (ibid.) post-stalinistiset vuodet muistuttivat vuotta 1848. Sekä tuolloin että sata vuotta myöhemmin vallankumouksen hengessä yhdistyivät niin kansalliset kuin yhteiskunnalliset vaatimukset. Unkarissa levoton ilmapiiri kulminoitui vuoden 1956 kansannousuun ja kokoomushallituksen julistamaan puolueettomuuteen.

Mielenkiintoista onkin verrata, miten unkarilaisen kirjailija-poliitikko Lajos Kossuthin vuonna 1848 formuloimat vaatimukset suhtautuvat post-stalinistisiin sosialismin oikaisuvaateisiin. Euroopan hulluna vuotena Itävalta-Unkarissa unkarilainen oppositio propagoi kansallisen itsemääräämisoikeuden puolesta, vaati aateliston veroprivilegiosta luopumista sekä talonpoikaiston vapauttamista feodaalivelvollisuuksista, ja peräänkuulutti edustuksellisuuden laajentamista. Sata vuotta myöhemmin samat vaatimukset olivat jälleen ajankohtaisia Unkarissa. Kieliasua muuttamalla saadaan aatelistosta kommunistisen puolueen valtaeliitti, veroprivilegioista elämää helpottavat etuoikeudet ja talonpoikaistosta paitsi maanviljelijät myös koko unkarilainen rahvas. Mitä tulee kansalliseen itsemääräämisoikeuteen ja edustuksellisuuden laajentamiseen, ne puhuvat ajankohdasta riippumatta samaa kieltä.

4.2 Revisionistit, kommunistisen perinnön romuttajat

Järjestelmän vastaisia ääniä kuului kommunistisen puolueen ulkopuoleltakin, mutta tehokkainta kritiikkiä dogmatismia vastaan esittivät puolueesta käsin vaikuttavat revisionistit. Kolakowskin mukaan (1978 b, 456-462) revisionistit osana järjestelmää osasivat hyödyntää mediaa sekä julkaisematonta tietoa, ja heillä oli muita kattavampi näkemys kommunismin ja marxismin ideologiasta, valtiosta ja valtiokoneistosta. Toisaalta revisionistisen kritiikin voima oli seurausta siitä, että revisionistit näkivät itsensä ideologisen uusiutumisen luonnollisena etujoukkona. Ennen kaikkea he marxilaista kieltä käyttäen tekivät näkyväksi eron, joka vallitsi sosialistisen todellisuuden ja kommunismin klassisten arvojen ja lupauksen välillä.

Näkökulma ja erityisvaatteet erottivat revisionistit muista kommunistista doktriinia kritisoivista tahoista, kuten uskonnollisesta ja nationalistisesta oppositiosta. Esimerkiksi kysymykset uskonnonvapaudesta ja kirkon vainoamisen lopettamisesta eivät kiinnostaneet revisionisteja. He pitäytyivät koko ajan marxilaisessa puhetavassa, vaikka kyseessä olikin yleistä mielenkiintoa herättävä epäkohta tai keskustelun aihe. Marxilaisia käsitteitä käytettiin, koska revisionistit osittain vielä uskoivat niihin. Puhumalla samaa kieltä, mutta häiritsemällä ideologista yhdenmukaisuutta saatiin myös puoluetoverit herkiksi muutokselle. (ibid.) Uskoakseni kolmas syy marxilaisten käsitteiden käytölle oli se, ettei kommunistisen retoriikan myllyssä käyneillä tovereilla ollut muita välineitä kuin marxilaiset käsitteet ja marxilaisuuteen liittyvä tematiikka, jolla he olisivat voineet välittää reformistisia ajatuksiaan. Sama lienee koskenut kymmenkunta vuotta sosialismissa eläneitä kansalaisia.

Revisionistien agendalla oli tavoite puolueen sisäisestä demokratiasta. Se, kuuluiko demokratia vain puolueen sisälle vai myös laajemmille kansankerroksille, aiheutti revisionistien keskuudessa kiistaa. Joidenkin revisionistien mielestä puolue saattoi hyvinkin olla demokraattinen kuriositeetti yhteiskunnassa, joka muilta osin säilyttäisi epädemokraattisen luonteensa. Toisin sanoen heistä proletariaatin diktatuuri oli hyväksyttävä vallankäytön muoto, mutta proletariaatin, mikä käytännössä tarkoitti

puoluetta, sisällä oli noudatettava demokratian periaatteita. (Kolakowski 1978 b, 458) Eliittidemokratiaa analysoitaessa on kuitenkin otettava huomioon se, että suuri osa revisionisteista kritisoi ajatusta proletariaatin diktatuurista ja sen olemassaolon oikeutusta. Eliittidemokratialle ei siten ollut perusteita, koska proletariaatin yksinvallalla ei ollut enää kannatusta proletariaatin - kommunistivaikuttajien - joukoissa.

Puolueen sisäisen demokratian ja koko yhteiskunnan välistä suhdetta käsitteli myös kysymys, joka koski joidenkin revisionistien peräämää oikeutta muodostaa puoluefraktioita. Se olisi johtanut todennäköisesti siihen, että muodostetuista fraktioista olisi tullut kommunistisen puolueen sisällä toimivia kanavia yhteiskunnasta nouseville vaatimuksille, ikään kuin yksipuoluejärjestelmän sisäinen monipuoluejärjestelmä. Ajatus eliittidemokratiasta oli hylättävä kestäättömänä, koska kakkua ei voinut sekä syödä että säästää: revisionistien oli valittava, hyväksyäkö proletariaatin diktatuuri ja sen myötä olematon demokratia vai rajoittamaton oikeus muodostaa pluralistiselta pohjalta puolueita. (ibid) Jälkimmäinen vaihtoehto oli selkeä riski kommunistisen järjestelmän säilymisen kannalta.

Kommunistisen vallan luonteesta. Omassa puolueessaan revisionistikommunistit erosivat tovereistaan siinä, että heistä stalinismi oli nähtävä johdonmukaisena järjestelmänä eikä Stalinin persoonaan palautettavina virheinä tai vääristyminä. Stalinismin ymmärtämiseksi oli siksi analysoitava kommunistisen vallan luonnetta. Aluksi revisionistit uskoivat, että stalinismi on vitsaus marxilaisuudessa, josta päästään "palaamalla kommunismiin" tai "demokratisoimalla kommunismi". Se oli kuitenkin itsepetosta, sillä lopulta monen oli tunnustettava, että kommunismi voi säilyä vain yksipuoluejärjestelmän turvin, eikä sitä siksi voi reformoida. (Kolakowski 1978 b, 460-461)

Revisionistit elivät vielä tovin uskossa, että marxilainen sosialismi oli toteutettavissa ilman niitä poliittisia muotoja, jotka Lenin sosialismille antoi. Stalinin ja stalinismin kritiikin lisäksi marxilaisuuden tulkinta sai antileninistisiä muotoja. Antileninismi

tarkoitti, että marxilaisuuden ei kuulunut turvautua sensuuriin, poliisivaltaan tai privilegioihin, jotka johtivat mädännäisyyteen ja elinvoimattomuuteen. Sen sijaan marxilaisuuden tuli oikeuttaa olemassaolonsa tieteen metodeja käyttäen, vapaalla keskustelulla ja hyväksymällä kritiikki. Sen tuli tarttua kiinni aikalaiskysymyksiin, antaa filosofialle ja moraalille liikkumavaraa sekä laventaa käsitteellisiä kategorioitaan. (ibid.)

Jos lähdetään siitä, että uudistushenkiset kommunistit eli revisionistit olivat marxilaisia ja uskoivat marxilaisuuden mahdollisuuksiin, miksi sitten esimerkiksi Imre Nagy lopulta antoi periksi unkarilaisten sosialismin vastaisille vaatimuksille? Nagy'in vallan viime hetkillä luovuttiin kommunistisen puolueen johtoasemasta, Unkari julistettiin puolueettomaksi ja se erosi Varsovan liitosta. Käsitykseni on se, että Nagy yrittäessään tuoda demokraattisia elementtejä kommunismiin törmäsi siihen, että kommunismi saattoi säilyä vain yksipuoluejärjestelmän turvin eikä ollut demokratisoitavissa. Järjestelmän liberalisoituessa hiukankin, ihmiset olivat valmiit hylkäämään kommunismin. Kommunisti Nagy'in vaakakupeissa painottelivat elinikäinen sitoutuminen kommunistiseen ideologiaan sekä kansalliset, liberaalit ja demokraattiset elementit. Viime kädessä jälkimmäinen kuppi kiihkeän tilanteen pakottamana painoi enemmän: kansan oli saatava itse päättää omasta statuksestaan.

4.3 Yleiset yhteiskunnalliset reformipäämäärät

Dogmatismien vastaisella oppositiolla, niin revisionisteilla kuin kansalaisilla yleensä, oli monia yhteisiä päämääriä. Vaadittiin, että julkinen elämä demokratisoidaan ja poliisivalta poistetaan tai ainakin alistetaan lain mukaan toimivalle, poliittisesti riippumattomalle oikeuslaitokselle. Lehdistön, tieteiden ja taiteiden vapaus oli kaikille tärkeä teema samoin kuin sensuurin vastustaminen. Varsinkin Puolassa ja Unkarissa nousi esiin työläisten itsehallinto, jonka toivottiin olevan keino desentralisoida suunnitelmatalous: ammattiyhdistyksille ja työläisneuvostoille kaavailtiin puolueesta riippumatonta asemaa niin työehdoista sovittaessa kuin teollisuusaloilla johdon

osapuolena. (Kolakowski 1978 b, 458-460) Kuten myöhemmin ilmenee, työläisten itsehallinnossa on kaikuja kantilaisuudesta tai paremminkin sen austro-marxistisesta haarasta.

Revisionistit, kuten muutkin kriittishenkiset, esittivät vaatimuksia liittyen valtion suvereniteettiin ja valtioiden tasa-arvoisuuteen sosialististen maiden blokissa. Kansandemokratioiden itsemääräämisoikeutta rajoitti Neuvostoliiton perusteellinen valvonta, ja erityisesti maiden armeijat ja poliisit olivat tiukasti neuvostokontrollin alla. Alistainen asema korostui kansandemokratioiden valtioideologioissa, joiden perustana oli velvollisuus seurata kaikessa Neuvostoliiton esimerkkiä tarkkaakin tarkemmin. Lisäksi sosialistiset maat joutuivat ottamaan annettuna tilanteen, jossa niitä yksipuolisesti käytettiin taloudellisesti hyväksi. Kaikki tämä nöyryytti kansalaisia valtion puolesta. (ibid)

Tasa-arvon kannalta nähtiin tarpeellisenä poistaa privilegit byrokraatiakoneistoon kuuluvilta: palkkaan liittyvät etuoikeudet eivät olleet niin suuri ongelma kuin erilaiset byrokraattien elämää helpottavat eliittijärjestelyt. (Kolakowski 1978 b, 458-460) Eliittijärjestelyt olivat räikeä osoitus sosialistisen järjestelmän epätasa-arvoisuudesta aikana, jolloin esimerkiksi suuri osa unkarilaisia kamppaili alenevan elintason ongelmien kanssa. Taloudessa reformistit keskittyivät vaatimaan muutoksia pakkokollektivisoituun maatalouteen, raskaisiin investointiohjelmiin ja työläiset ulkopuolistavaan voitonjakoon. Lisäksi korostettiin markkinoiden merkitystä taloudelle, ehdotettiin järkipäristä suunnitelmallisuutta epärealististen suunnitelmien tilalle sekä toivottiin helpotuksia yritystoiminnalle ja myönnytyksiä yksityis- ja osuusomistamiselle palvelusektorilla ja pientuotannossa. (ibid.)

4.4 Francois Fejtő ja modernin revisionismin teesit

Revisionististen teesien syntyedellytyksenä oli destalinisaation myötä tapahtunut kommunistihallinnon heikkeneminen ja sen epäröiminen historiallisessa taitekohdassa. Kun tyytymättömyyden osoituksia ei enää sensuroitu entiseen tapaan, saatettiin

keskustelujen ja kritiikin kautta tuoda ilmoille uudenlainen poliittinen ja yhteiskunnallinen viesti. Airueina toimi Unkarissakin ennen kaikkea intellektuellipiirit. Francois Fejtön esitys modernin revisionismin teeseistä on osittain päällekkäinen edellä esitetyn revisionismi-analyysin kanssa. Olen jättänyt päällekkäisyydet mukaan pitääkseni Fejtön osuuden yhdenmukaisena mutta myös helpottamaan vertailua. Fejtön mukaan revisionistien liputtamat teesit olivat seuraavanlaisia (1971, 90-93):

On hylättävä ajatus proletariaatin diktatuurista. Revisionistien mielestä proletariaatin diktatuurista puhuminen oli tapa legitimoida kommunistisen puolueen monopoliasema, joka väistämättä johtaa byrokratiaan. Vaihtoehtona proletariaatin diktatuurille oli sosialistinen demokratia. Nähdäkseni puhe sosialistisesta demokratiasta voi liittyä ajatusprosessin keskeneräisyyteen. Edellä revisionistien todettiin päätyneen lopulta siihen, että on olemassa joko sosialismia tai demokratiaa, mutta ei välimuotoa.

On kyseenalaistettava proletariaatin historiallinen tehtävä. Proletariaatin rooli ja luonne askarruttivat revisionisteja diktatuuri-teeman ohella toisesta näkökulmasta. He pohtivat, soveltuisiko proletariaatti ylipäänsä johtamaan yhteiskuntaa. Proletariaatin sijasta alettiin korostaa älymystön roolia yhteiskunnan kantavana voimana. Tähän mielestäni johti osaltaan se, että revisionistit etsivät marxilaisuuden olemassaolon oikeutusta sen tieteellisestä rationaalisuudesta. Kun proletariaattijohtoinen järjestelmä oli perustunut sosialismin poliittiselle formaatille, reformoitu järjestelmä haluttiin rakentaa marxilaisuuden kriittiselle arvioinnille ja keskustelulle.

Protesti internationalismia kohtaan. Internationalismin kritiikki johtui epätasa-arvoisesta suhteesta, joka vallitsi Neuvostoliiton ja kansandemokratioiden välillä. Tavoitteena pidettiin uudenlaisten, veljellisten suhteiden muodostamista tasa-arvoisten valtioiden välille. Revisionistit, jotka Fejtön mukaan olivat kaikki kansallisia kommunisteja, kannattivat omaleimaisuudelle rakennettavaa kommunismia, joka ei olisi toisille malleille alisteinen. Neuvostoliiton mallille oli vaihtoehtoja, jotka eivät

missään määrin olisi yhtään huonompia kuin isoveljen soveltama järjestelmä.

Unkarilaisen kommunismin rakentaminen oli Imre Nagy'ille yksi suurimmista sydämen asioista.

Kielteinen suhtautuminen sensuuriin. Revisionistit eivät hyväksyneet kommunistisen puolueen kulttuurielämään kohdistamaa kontrollia. Intellektuaalisille organisaatioille haluttiin itsenäinen, puolueesta riippumaton asema, ja ideaalina pidettiin sitä kommunistit ja ei-kommunistit yhdessä kilvoittelisivat totuuden löytämiseksi.

Katsoisin, että Unkarissa esimerkiksi Petöfi-piirin kokoontumiset olivat tilaisuuksia, joissa oli pyrkimys politiikan ylittämiseen, sillä niissä otettiin varovaisia askelia kohti vapaata keskustelua. Petöfi-piiri tosin ei säästynyt sensuurin kouraisulta, sillä Mátyás Rákosi valtakautensa kalkkiviivoilla lopetti sen kokoontumiset.

On korvattava keskitetty talous- ja yhteiskuntasuunnittelu hajautetulla päätöksenteolla.

Revisionistit lanseerasivat ajatuksen työläisneuvostoista, joiden tarkoitus oli demokratisoida järjestelmää työläisten vaikutusvaltaa lisäämällä. Tämä puhuu mielestäni sitä kieltä, marxilaisuuden kieltä, johon revisionistit olivat sosiaalistuneet: Kansandemokratioiden historiassa kommunistiset puolueet olivat käyttäneet apuvälineinään kansankomiteoita, neuvostoja tai kansanneuvostoja, jotka luonnollisesti olivat täydellisesti kommunistien määräiltävissä (katso esim. Seton-Watson 1960). Voisi ajatella, että revisionistit näkivät komitea-neuvosto -ajattelussa mahdollisuuden hajautetun hallinnon järjestämiseksi, kunhan stalinistiset vääristymät tältäkin osin oikaistaisiin.

Estetiikan alueella tuli tehdä *pesäero sosialistiseen realismiin*, joka oli ollut taidetta määräävä normi stalinismin kaudella. Estetiikan ja taiteen alueella koettiin tärkeäksi solmia uudelleen katkenneet kulttuurisuhteet länsimaisiin taiteen liikkeisiin ja palata sosialistista realismia edeltäneisiin avantgardismin perinteisiin.

Filosofiassa oli suunnattava katse kohti sosialismin moraalisia juuria. Puolalainen professori Adam Schaff piti filosofista revisionismia "kantilaisen filosofian ja eksistentiaalismin välisenä liittona". Revisionistien kuuluttama moraalinen ulottuvuus juonsi juurensa siitä, että vulgaarin marxismin ylilyönnit olivat hämärtäneet kommunismin ytimen: sorretun, köyhän, vainotun puolesta sortajaa, herraa, vainoajaa vastaan. Puhuttiin käytännössä esiintyvistä arvo- ja moraalivalinnoista. Kuten István Bibó on asian esittänyt (myöhemmin enemmän), proletariaatin diktatuurin taistelu vallasta, joka pelkistyy johtajan tahtoon ja valintoihin, oli kansandemokratioissa muuttunut toiminnan moraaliseksi ohjenuoraksi. Kuten esimerkki sosialistisissa valtioissa osoitti, taistelu vallasta läpäisei kaikki elämänalueet, eikä sillä ollut moraalinihän mielessä kuin se universaalisti ymmärretään - kanssa mitään tekemistä. Puolue-elitiin aseman pönkittäminen, kansalaisten aineellinen riisto ja mielivaltaiset poliisitoimet: kommunismin moraalinihän kohottamisessa oli revisionisteille työsarkaa.

Oli etsittävä totuutta ja oikeudenmukaisuutta sekä tavoiteltava uudistumista. Revisionistit oli vallannut kiihkeä kollektiivinen innostus, joka teki 1950-luvun revisionismista ainutlaatuisen.

4.5 István Bibó: Proletariaatin diktatuuri ja kaventuneen demokratian tila

Työläisvallan ongelma on oikeastaan siinä, miten työväen vallan luonnetta on tulkittu ja miten sitä on käytännössä sovellettu. Marx ja Lenin tulivat siihen tulokseen, ettei inhimilliselle toiminnalle ole olemassa absoluuttisia kriteereitä moraaliarvoista, vaan että etuihin perustuvat suhteet, joita on tulkittava objektiivisesti, riittävät ohjaamaan tätä toimintaa. Stalinin teki oman analyysinsä työväenluokan eduista, jotka hän pelkisti taisteluksi vallasta. Taistelu vallasta ei kuitenkaan ole työväenluokan johdettavissa, vaan kaikki on kiinni johtajan tahdosta ja päätöksistä. Johtajan päätökset, jotka väistämättä eivät aina ole johdonmukaisia tai virheettömiä, lunastavat paikkansa moraalisenä ohjeena ja legitiiminä hallinnoimisen muotona. (Bibó 1991, 333-334)

Jotta voidaan perustella proletariaatin diktatuurin tarpeellisuus ja demokraattisen tilan kaventuminen sen myötä, proletariaatin diktatuurin on julistauduttava itse korkeimmaksi demokratian muodoksi. Näin ollen johtajan vallasta muodostuu pysyvä tila, jonka perusteita on mahdoton kyseenalaistaa. Samalla on tukahdutettava kaikki toiminta, joka perustuu aitoihin yhteiskunnassa vallitseviin intressisuhteisiin. Mutta proletariaatin diktatuurissa tullaan ennen pitkää tilanteeseen, jossa järjestelmän vastaisen vihollisen eliminoimiseksi valjastettu pelotekoneisto kasvattaa eikä vähennä vihollisten lukumäärää. Pelotekoneisto lakaisee altaan myös proletariaatin sisäisen, puolueesta löytyvän opposition. (ibid.)

Jos pohtii, miksi 1950-luvun revisionisteilla oli halu hylätä ajatus proletariaatin diktatuurista, vastaus löytynee diktatuurin kaventamasta demokratian tilasta ja sitä seuranneesta laskevasta kommunismin moraalin tasosta. Vaikka työväestö ei ollut syyppää laskevaan moraaliiin vaan kenties yksi suurimmista kärsijöistä proletariaatin diktatuurissa, revisionistit eivät enää uskoneet yhden kortin varaan rakennettuun demokratiaan. Heidän tavoitteenaan oli lisätä yhteiskunnallista pluralismia luomalla legitiimit puitteet monipuoluejärjestelmälle tai ainakin moni-ilmeisemmälle politikoinnille - esimerkkinä tästä Nagy'in uudelleenelvyttämä Isänmaallinen kansanrintama. Uskaltaisin sanoa, että he olivat ajatuksineen melko lähellä Marxin esitystä objektiivista toimintaa ohjaavista intressisuhteista.

4.6 Modernin revisionismin teorian suhde Immanuel Kantiin

Kuten on ilmennyt, yksi keskeinen teema, jota revisionistit pyörittelivät pohdinnoissaan marxilaisen sosialismin pelastamiseksi, oli moraalikysymykset. Immanuel Kant ja hänen filosofiansa otettiin tässä yhteydessä esiin. Kolakowski vertaa (1978 a, 247-248) 1950-luvun post-stalinistista tilannetta vuosisadan vaihteeseen: Molempina ajankohtina marxilaisuus herkistyi ulkopuolisille lähteille. 1900-luvun taitteessa herkistyminen oli mahdollista, koska marxilaisuus ei vielä ollut muovaantunut suljetuksi systeemiksi, ja 1950-luvulla puolestaan oli pakko yrittää puhalttaa uutta henkeä stalinismin

näivettämään ideologiaan. Kantin merkitystä modernille revisionismille voidaan tarkastella sosialistisen yhteiskunnan arvo- ja moraalivalinnoista sekä kommunismin moraalista käsin.

Revisionistien ajattelusta 1950-luvulla löytyy yhtymäkohtia kantilaiseen marxismiin ja austro-marxismiin. Edellä mainitut koulukunnat, jotka yhdistävistä piirteistään huolimatta on pidettävä erillään, kehittyivät luonnollisena ideologisena seurauksena sille, että Kantin filosofia alkoi jälleen 1860-luvulta lähtien kiinnostaa ajattelijoita. Austro-marxistit ja kantilaiset marxistit uskoivat, että historiallinen materialismi ja tieteellinen sosialismi voidaan yhdistää kantilaiseen etiikkaan tai epistemologiaan. Kantilaisen kritiikin avulla analysoitiin marxilaisuuden perusteita ja sen aukkoja, ja Kantin avulla perusteltiin sosialismin luonnetta universaalina arvona liittämällä inhimillisyys ja moraalisäännöt olemassaolevaan todellisuuteen ja jokaiseen yksilöön luokkataustasta riippumatta. (Kolakowski 1978 a, 240-242 & 247-248)

Kantilaisuutta ja marxilaisuutta yhdistää eettinen sosialismi. Eettinen sosialismi kantaa mielestäni moderniin revisionismiin saakka, sillä monet modernin revisionismin mielenkiinnon kohteet liittyivät arvopohdintaan ja yksilöön. Eettinen sosialismi pohti sosialismin väistämättömyyden ja sen hyvyyden ja kannatettavuuden suhdetta. Vaikka sosialismi olisi historiallisesti väistämätön, sitä ei voi pitää automaattisesti hyväksyttävänä, ellei sen arvoja pohjata muulle kuin historialliselle materialismille. Sosialismin tuleekin tukeutua kantilaiseen etiikkaan siten, että sosialististen yhteiskuntien päämääränä ja aitona arvona on ihminen. Eettisen sosialismin mukaan moraalisäännöt koskevat jokaista ihmistä, jolloin ihminen sekä saa osakseen moraalisen kohtelun että kohtelee moraalisesti oikein lähimmäisiään. Koska sosialismi voidaan mieltää luokka-asetelmasta riippumattomaksi eettiseksi periaatteeksi, jokaisen inhimillisen yksilön on tunnustettava sosialistisen ihanteen moraalinen arvo. (Kolakowski 1978 a, 246-247)

Neokantilaisuudella ja bernsteinlaisella revisionismilla (1900-luvun vaihde) oli yhteistä se, että molemmat uskoivat asteittain etenevään ja tietyssä mielessä reformistiseen sosialismiin. Liittäisin neokantilaisten ja bernsteinlaisten rinnalle myös modernin revisionismin. Neokantilaiset eivät hylänneet vallankumouksen ideaa, eikä Kantkaan vastustanut voimankäyttöä hallitusvallan muuttamiseksi. Neokantilaiset olivat kuitenkin sillä kannalla, että sosialismi saataisiin aikaan tässä hetkessä kapitalismista käsin työläisten tuottamien moraalisten muutosten avulla. Tämä on johdonmukaisessa suhteessa neokantilaisen sosialismi-käsityksen kanssa, jonka mukaan keskeistä on moraalitieteelliset instituutiot. (Kolakowski 1978 a, 248-249) Asteittainen, pitkäjänteinen moraalinen työskentely muutoksen eteen puuttuu yhteiskunnan rakenteisiin, eikä jää kosmeettiseksi paikkailuksi institutionaalisella tasolla. Vallankumous olisi vain instituutioita ravisuttava mullistus.

Marxilaisuuden moraaliongelmasta. Teoksessaan *Kantian Ethics and Socialism* Harry van der Linden peilaa Marxin käsitystä historian edistymisestä ja moraalista kantilaisten marxistien etiikkaan. Valamalla kantilaisesta etiikasta marxismin moraalisen perustan kantilaiset marxistit ovat paikkailleet marxilaisen teorian sitä puutetta, joka liittyy moraalin sivuuttamiseen epärelevanttina tekijänä historiallisen edistyksen väistämättömyydessä. Marxin historiankäsityksen moraalittomuus juontaa juurensa Hegeliltä. Hegeliläinen perintö teki Marxin tietyllä tapaa sokeaksi, vai pitäisikö mieluummin sanoa kylmäksi, käytännön moraalille ulottuvuuksille, mutta kantilaisten marxistien mielestä kantilaisen etiikan moraaliohjelman avulla voidaan oikaista analyysejä historian edistymisestä ja sen merkityksestä sosiaaliselle toiminnalle. (van der Linden 1988, 240-241, 261-262 & 288-289)

Historian edistymiseen liittyi legitiiminä osana vallankumouksellinen väkivalta, jonka kohdalla on unohdettava moraaliset arvopohdinnat. Työväenluokan positio tietyssä historiallisessa vaiheessa antaa oikeutuksen sen vallankumoukselliselle taistelulle, eikä silloin voi eikä saa pysähtyä pohtimaan moraalikysymyksiä. Tässä yhteydessä moraaliset tuntemukset olisivat huono opas, kun päämääränä on edistyneisimmän tilan saavuttaminen, täydellinen kommunismi. Mutta väkivallan osalta moraalinen rooli

on alistettu minimiin jo historiallisella matkalla kohti kommunistista täydellisyyttä. Historian saatossa esiintyy epäoikeudenmukaiseksi koettua vahvemman sortoa heikompaa kohtaan, mutta sortava väkivalta on otettava legitiiminä osana historian kulkua: inhimillisyyttä vastaan suoritettavat rikokset ovat ainoastaan työkalu, joka epäsuorasti mutta vääjäämättä työskentelee sosialistisen ideaalin hyväksi. (ibid)

Marx toteaa, että moraalilla ei ole oleellisia funktioita matkalla kohti päämäärää, mutta kantilaisille sosialistiselle etiikalle pyrkimys sosialistiseen ideaaliin on mitä suuremmissa määrin moraalinen tehtävä (ibid.). Niin kuin Bernstein kritisoi vuosisadan alussa Marxia hegeliläisyydestä, sitä samaa tuntuivat kantilaisen marxismin kannattajat tekevän. Sekä bernsteinlaisessa revisionismissä että kantilaisessa marxismissä uskottiin, että sosialismiin päästään vähittäisten uudistusten kautta. Kantilaiset painottivat vaiheittain saavutettavassa sosialismissä ennen kaikkea moraalisten valintojen merkitystä. Jos van der Lindenin tulkinnan mukaan Marxilla väkivaltainen taistelu palveli historiallista edistystä, revisionisteilla ja kantilaisilla marxisteilla kommunistinen täydellisyys oli saavutettavissa ohittamalla väkivaltaisuus rakenteisiin puuttuvien (moraalisten) muutosten kautta.

Austro-marxistit korostivat eettisiä arvoja jopa siinä määrin, että ajattelemalla hyvin ja kunnioittamalla ihmisarvoja täytti marxilaisen sosialismin kriteerit. Marxilaisuus oli heille ikään kuin edistyksen osoitin yhteiskunnallisen tiedon kehityksessä, ja sosialismi taas merkitsi ihmisarvojen tulkintaa nyky-yhteisössä. Modernin revisionismin kannalta austro-marxisteissa oli mielenkiintoista se, että nämä pitivät yksilöä päämääränä välineellisyyden asemasta. Jos yksilö on päämäärä, silloin sosialismin tavoite oli oltava ihmisten vapaa kehittyminen yhdessä toistensa kanssa. Käytännöllisemmin ajateltuna austro-marxistit olivat esikuvina 1950-luvun revisionisteille muun muassa korostaessaan työläisten itsehallintoa ja tuottajapainotteista talouden kontrollia. (Kolakowski 1978 a, 242-243)

4.7 Revisionismin kannattajat ja foorumit

"It is then that the desire to think for themselves, speak freely and to abolish all controls seizes them, and turns them into the spokesmen of long despised and silenced public opinion." (Fejtő 1971, 89)

Modernia revisionismia voidaan tarkastella sekä teorian että käytännön näkökulmasta. Jos Imre Nagy ja muut kommunismia uudistavat poliitikot katsotaan reformisteiksi, ovat intellektuellit olleet nimenomaan revisionisteja. Mutta sekä reformismi (politiikka) että revisionismi (teoria) muodostivat monesti samassa henkilössä yhden paketin, toista ei saa ilman toista. Unkarissa intellektuellipiirit muodostivat ohittamattoman oppositiovoiman, joka vaati sosialismin uudistamista ja tuki reformistista politiikkaa.

Imre Nagy'in uuden suuntauksen politiikan on sanottu aiheuttaneen sen, että intellektuellit - kirjailijat, journalistit ja opiskelijat - vieraantuivat järjestelmästä (Gati 1990, 376). Tässä yhteydessä tulkitsem vieraantumisen destalinisaation kannalta positiivisena seikkana, toisin sanoen vieraantumisenä kommunistisesta yksipuoluejärjestelmästä ja sen stalinistisesta diktatorisesta versiosta. Marxia mukaillen, ihmisten arvonalentaminen johtaa vääjäämättä vieraantumisen kautta vallankumoukseen. Unkarin intellektuellit, systeemistä vieraantuneet ja harhaluuloista vapautuneet, nousivat vallankumoukseen, tosin kumouksen kohteena ei ollut yhteiskuntajärjestys. Vallankumous oli mielen kapina (ibid.).

Unkarissa revisionistisia ajatuksia tuotiin voimakkaasti esiin kirjailijoiden ja lehtimiesten piireissä. Näistä muodostuikin vahva rintama tukemaan Nagy'in reformipolitiikkaa ja vastustamaan Rákosin stalinistista tai neostalinistista politikointia vastaan. Erityisesti kommunistikirjailijat olivat pettyneet sekä itseensä että hallitukseen, ja siksi Imre Nagy'in hallituksen ohjelma heinäkuussa 1953 sai heiltä innostuneen vastaanoton, henkihän hallitusohjelma todellista vapautusta. Kun ilmapiiri keveni, kirjailijat saattoivat toteuttaa tehtävää, jonka he historian saatossa olivat ottaneet itsensä

kannettavaksi: vapauttaa ihmiset alamaisuudesta. Kirjailijaliiton julkaisu, Irodalmi Újság (= Kirjallisuus-lehti), muodostui vuosina 1953-54 Nagy'in tukijoiden päääänenkannattajaksi. (Gati 1990, 377-378 & Litván 1996, 28)

Irodalmi Újság-julkaisu oli väline, jonka avulla protestoitiin menneisyydessä tapahtuneita väärinkäytöksiä vastaan, ja jossa vedottiin sosialistisen uudistumisen puolesta. Sosialistinen lainmukaisuus, joka kuvasi ilmapiiriä Nagy'in uudistusohjelman tiimoilla, mahdollisti yhä vapautuneemmin laulavat kielenkannat. Kuten edellä unkarilaista stalinismia kuvattaessa todettiin, moni kirjailija oli liittynyt vapaaehtoisesti ja vakaumuksen ohjaamana puolueeseen toisen maailmansodan jälkeen, ja heillä oli ollut luja luottamus sosialismiin aatteena sekä Staliniin ja Rákosiin johtajina. Gatin mukaan (1990, 377-378) mitä suurempi oli heidän luottamuksensa ollut, sitä vihaisempia ja taipumattomampia kommunistisen puhtasoppisuuden vastustajia heistä tuli järjestelmän todellisen luonteen paljastuessa.

Nagy'in ajama politiikka, uusi suunta, sai siis aikaan suuren muutoksen ideologisella tasolla. Erityisen merkittäväksi asian tekee se, että ideologinen uudistuminen tapahtui puolueeseen kiinteänä osana kuuluvan älymystön parissa. Osana järjestelmää he saattoivat myös muuttaa sitä. Omien silmien avautumisen myötä häpeä Rákosin stalinistisen politiikan tukemisesta herätti näkemään unkarilaisten, omien maamiesten, vihamielisyyden ja katkeruuden vallinnutta järjestelmää kohtaan. Älymystön edustajia vaikutti päätöksenteon instituutioissa, ja varsinkin nuorempien virkamiesten ideologisella vapautumisella oli yhteiskunnallisesti suuri merkitys. Ikään kuin korvaukseksi menneistä ideologisista virhearvioinneista, intellektuellit pitivät velvollisuutenaan ilmaista kansalaisten tunteuksia. (Litván 1996, 29-31)

Harhakuvitelmista vapautuminen ei jäänyt pelkästään intellektuellien ja taiteilijoiden yksinoikeudeksi, vaan se levisi laajempiin yhteiskunnan kerrostumiin. Muodostui niin sanottu Imre Nagy'in linja vaihtoehdoksi stalinismin ideologialle ja sen käytännön sovellutuksille. Nagy'in joukoissa kannatettiin humaania, järjen avulla saavutettavaa sosialismia, joka ottaisi huomioon kansalliset intressit. Uskollisina aatteelleen

nagy'ilaiset kuitenkin korostivat sitä, että tyytymättömyys Rákosin ajamaa politiikkaa kohtaan ei merkinnyt kommunismin hylkäämistä. (ibid.) Imre Nagy'in linjan tarjoamat vaihtoehdot sosialismin oikaisemiseksi liittyvät luontevasti osaksi sitä mielentilaa tai teesikokoelmaa, jota tässä työssä on kutsuttu moderniksi revisionismiksi.

Revisionistien ajatukset saivat yhä enemmän tilaa lehdistössä ja radiossa, koska toimittajakunnassa kannatettiin laajalti reformipolitiikkaa. Vastaiskuna Rákosi puhdisti vuosina 1954-56 sankoin joukoin harhaoppisia toimittajia puolueen omasta Szabad Nép (Vapaa kansa) -nimisestä lehdestä. Median ohella revisionismin asiaa edistivät erilaiset yhdistykset, joista kuuluisin oli Petöfi -piiri, Petöfi-kör. Petöfi-piiri oli perustettu 1955 foorumiksi nuorille intellektuelleille kommunistisen nuorisjärjestön alaisuuteen, mutta pian sen keskustelutilaisuudet alkoivat houkutella tuhatmäärin yleisöä paikalle. Rákosi lopetti piirin suositut, dogmatismia kyseenalaistavat kokoukset ja hän myös yritti lanseerata työläisiä "porvariston agentteja", kapinallisia intellektuelleja, vastaan. Vajaa kuukausi myöhemmin, 17. heinäkuuta 1956 Neuvostoliitto kuitenkin toimitti Rákosin syrjään vallankahvasta, jottei destalinisaation politiikka vaarantuisi. (Fejtő 1971, 93-94) Petöfi-piiri aloitti uudelleen toimintansa syyskuussa 1956 (Nyyssönen 1997, 34)

Petöfi-piirin varsinainen kukoistuskausi alkoi Neuvostoliiton 20. puoluekongressista (Fejtő 1971, 93-94). Tämä sopii siihen, mitä todettiin puoluekongressin seurauksista kansandemokratioissa: unkarilaisessa yhteiskunnassa jo valmiina olleet reformistiset ja liberalistiset elementit vahvistuivat. Revisionistien oppositio, joka tuki Imre Nagy'ia, herätti siinä määrin epäilyksiä Rákosin seuraajissa, pääsihteeri Ernő Gerőssä ja hänen varamiehessään János Kádárissa, ettei Nagy'ia rehabilitoitu puolueeseen ennen kuin marsalkka Tito sitä vaati ehtona hauraan, vastamuodostetun keskusteluyhteyden säilyttämiselle Gerön kanssa (esim. Gati 1990). Petöfi-piiriin oli suhtauduttu torjuvasti kommunistisen puolueen konservatiivien joukoissa, koska sitä pidettiin uhkana keskuskomitean auktoriteetille. Keskuskomitean piti olla maan ainoa poliittinen keskus, mutta petöfisteistä olikin kasvanut toinen poliittinen keskus, epävirallinen oppositio. Petöfi-piirin näkemykset sosialismin uudistamisesta olivat sinänsä maltillisia verrattuna vaikkapa tiettyihin opiskelijaympyröihin (Fejtő 1971, 113-116).

Fejtön mukaan (1971, 113-114) Imre Nagy suhtautui epäilevästi siihen, että hänen ympärilleen keskittyneet tukijat olisivat muodostaneet järjestäytyneen opposition. Tätä oli hänen lähipiireistään ehdotettu. Lieneekö kielteisyyden syynä ollut Nagy'in luonteen lievä päättämättömyys tai peräti nahjusmaisuus? Lähteiden mukaan Nagy ei suinkaan vakuuttanut kaikkia aikalaisiaan varmuudellaan, ja esimerkiksi vuonna 1947 hänen tilalleen sisäministeriksi nostettiin lujaluontoisempi Lászlo Rajk. Osittainen selitys Nagy'in haluttomuuteen muodostaa järjestäytynyt oppositio saadaan miehen paluuhaluista puolueeseensa: hän halusi osoittaa kommunistiselle puolueelle lojaalisuutensa pysymällä erossa opposition järjestäytymishankkeesta. Toisaalta on otettava huomioon se, että hän oli sydämeltään kommunistisen puolueen jäsen, eikä siihen sopinut ajatus järjestäytyneen opposition keulahahmoksi ryhtymisestä.

Modernin revisionismin yhtenä potentiaalisena foorumina voi pitää Isänmaallista kansanrintamaa. Rintama oli perustettu Kansallisen itsenäisyysrintaman nimellä anti-fasistiseksi koalitioksi toisen maailmansodan viimeisinä vuosina, mutta yksipuoluejärjestelmän läpäistyä Unkarin poliittisen todellisuuden rintamasta tuli epämääräinen, vailla vaikutusvaltaa oleva säiliö entisille parlamentaarille puolueille. Kun Imre Nagy'ista tuli pääministeri vuonna 1953, hän näki Isänmaallisessa kansanrintamassa mahdollisuuden liittää yhteen kommunisteja ja ei-kommunisteja keskusteluiden ja yhteistyön avulla. (Litván 1996, 12, 192)

Nagy vaali ideaa kansallisesta solidaarisuudesta. Omissa muistelmissaan hän toteaa, että sosialismin rakentamisen päästyä käyntiin sosiaalisten ryhmien välille syntyy taloudellisten, poliittisten ja intellektuaalisten suhteiden kautta yhteisyyden tunne. Tämän yhtenäisyyden tunteen avulla pystytään siten ylittämään alkuperäinen työväestön ja talonpoikien liitto, eikä luokkataistelu ole enää kansallisen yhtenäisyyden edellytys. Luokkataistelu käy tarpeettomaksi, sillä valtansa vakiintumisen jälkeen työväenluokka voittaa porvarilliset kerrostumat puolelleen rakentamaan sosialismia. (Nagy 1957 b, 235-236) Nämä väkivallasta ja alistamisesta puhdistetut ajatukset olivat Imre Nagy'in johtotähtenä, kun hän suunnitteli Isänmaallisen kansanrintaman elävöittämistä.

Litvánin sanoja lainatakseni Nagy'in haaveena oli tehdä Rintamasta "suvereenien ihmisten avoin foorumi ja koko kansakunnan omatunto" (1996, 31). Nagy'illa oli kyllä myös maallisempi tavoite elvyttäessään Rintamaa, nimittäin luoda siitä vastapaino puoluekoneistolle (Fejtő 1957, 25), joka jatkuvasti sabotoi pääministerin politiikkaa. Konkretia ei silti ollut ristiriidassa idealismin kanssa, sillä Nagy'in idealismissa Isänmaallinen kansanrintama oli osa kansallisen kommunismin perustaa (Fejtő 1957, 38): Kansallinen kommunismi edusti puoluekoneiston rákosilaisille ilmestyskirjan petoa, koska näiden valta ei ollut lähtöisin isänmaasta tai kansalaisilta. Jos siis tällainen foorumi, jolle löytyi tilausta stalinismin tukahduttamasta madjaari-mentaliteetista, saisi runsaasti yhteiskunnallista kannatusta, aikaansaatu paine hillitsisi rákosilaisten häpeämättömiä toimia.

Jos Rintaman kohdalla puhuttiin kansakunnan omatunnosta ja suvereenien ihmisten toimintaympäristöstä, tullaan lähelle ajatusta modernista revisionismista mielentilana. Aika henki vaatimuksia, joiden kanavoimiseksi puolue ei kelvannut. Tarvittiin tila, foorumi, jossa ihmiset saivat olla vailla kommunismin tai luokkavihollisen leimaa. Kyseisessä foorumissa haluttiin mahdollistaa unkarilaisten unkarilaisuus ja samoin politiikka ilman kommunismia tai ainakin politiikka, jossa kommunismi oli poliittista, todellisista intresseistä nousevaa politiikkaa. Omatunto puolestaan nivoutuu moraaliin, ja moraalit oli kaikkina sosialismin vuosina ollut näkymättömissä. Kaivattiin vastuunottoa, oikeudenmukaisuutta ja tinkimättömyyttä ja nämä oli Rintaman kautta liitettävissä kommunistiseen ideologiaan ja sosialistiseen järjestelmään.

5 Unkarin kansan puolustukseksi

Imre Nagy'in *A magyar nép védelmében* (Unkarin kansan puolustukseksi) -teos on vaiennetun poliitikon yritys esittää omien periaatteidensa oikeutus ja vastata esitettyihin syytöksiin. Tarkoitus oli, että käsikirjoituksen pohjalta kommunistisen puolueen

keskuskomitea olisi syksyllä 1955 keskustellut Nagy'ia kohtaan esitettyjen syytösten ja hänen erottamisensa aiheellisuudesta. Näin ei kuitenkaan käynyt. Niinpä kirjoittaja päätti vielä täydentää poliittisia muistelmiaan Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 20. edustajakokouksen innoittamana ja vakuuttamana. (Nagy 1957 b, XXIX-XXX)

Teos on siten kirjoitettu kahdessa erässä: osa kirjoituksista valmistui kesän 1955 aikana ja loput keväällä 1956. Koska tilanne ei loppukesästä 1956 ollut aiempaa yritystä otollisempi Nagy'in poliittiselle rehabilitoinnille, käsikirjoitus jäi säilytettäväksi henkilön nimeltä László Kardos haltuun. (Kardos 1957, 31)

Kopio alkuperäisteoksesta saatiin salakuljetettua Unkarista keväällä 1957, ja julkaisijan mukaan sen aitous on kiistaton. Samaisen vuoden kesällä Nagy'in ystävät painoivat kirjoittajan kotimaassa maanalaisesti *A magyar nép védelmében*-teoksen ja levittivät sitä ympäri Unkaria. Käytössäni olevat saksan- ja englanninkieliset käännökset vastaavat lähimmin unkarilaista alkuperäisversiota, kun taas ranskankielinen käännös on Nagy'in ystävien editoima. Unkarilaista käännöstä ei valitettavasti löydy Suomesta. Siten analyysini Imre Nagy'in poliittisesta ajattelusta perustuu hänen kirjaansa englannin, ranskan ja saksankielisiin käännöksiin sekä Nagy'in aikalaisten teoksiin laatimiin monipuolisiin esipuheisiin.

Käännösteksteissä kirjan nimi "Unkarin kansan puolustukseksi" on muuttunut. Saksankielinen käännös on nimeltään *Politisches Testament* eli Poliittinen testamentti ja englanninkielinen käännös puolestaan pelkistetysti tai mielikuvituksettomasti *On Communism, Kommunismista*. Pisimmälle otsikkokehittelyssä on päästy ranskankielisessä versiossa, mikä selittyy kyseisen käännöksen muutenkin viimeistellystä luonteesta. *Un communisme qui n'oublie pas l'homme*, suomeksi *Kommunismi, joka ei unohda ihmistä*, ilmentää omasta mielestäni alkuperäisen otsikon ohella parhaiten sitä, mistä Nagy'in poliittisessä ajattelussa on kysymys, ja mikä nousee kirjan sanomaksi.

Saksan- ja englanninkielisissä käännöksissä esipuheen on laatinut professori Hugh Seton-Watson ja ranskankielisessä puolestaan Francois Fejtő, alunperin unkarilainen journalisti, josta myöhemmin tuli asiantuntija kommunismiin liittyvissä ilmiöissä. Seton-Watson on esiintynyt tutkimuksessani kansandemokratioiden stalinisointia koskevassa osuudessa ja Fejtő puolestaan useaan otteeseen käsiteltäessä destalinisaatiota ja modernia revisionismia. Fejtő ja Seton-Watson antavat taustatietoa kirjoittajasta, tämän harjoittamasta politiikasta, olosuhteista ja poliittisista vaikuttajista, sekä tekevät analyysia Nagy'in ajattelusta. Francois Fejtő, jonka esipuhe on kattava johdatus Nagy'in elämään ja näkemyksiin, on ollut mukana karsimassa alkuperäistä tekstiä, jotta editoidu (ranskankielinen) versio olisi kevyempi ja ilmentäisi paremmin Nagy'in poliittista ajattelua. Tätä ajattelua hän kutsuu kansalliseksi kommunismiksi, toisessa yhteydessä myös valistuneeksi kommunismiksi. (Fejtő 1957, 4, 19-20 & 1970, 40)

Fejtő tovereineen on katsonut tarpeelliseksi saksia kohtia, joissa Nagy antautuu esittämään tarpeettomasti yksityiskohtia, tai joissa on laajoja vastineita nagy'ilaista politiikkaa moittineille lehtikirjoituksille. Näissä kohdissa runsas materiaali hukuttaa alleen kirjoittajalle tyypilliset käsitteet ja ideat. (Fejtő 1957, 4) Un communisme qui n'oublie pas l'homme -teoksesta puuttuu siten kuusi kokonaista lukua, ja yksi luku on liitetty osaksi toista (vrt. Nagy 1957 a ja Nagy 1957 b ja ks. liitteet 1-3) Yhteistä poisjätetyillä luvuilla on se, että niissä Nagy on lainannut katkelmia lehtiartikkeleista tai keskuskomitean päätöslauselmista, joissa esiintyy suora tai epäsuora syytös häntä vastaan, ja hän vastaa näihin syytöksiin lainaamalla omia puheitaan tai kirjoituksiaan.

Toinen yhteinen nimittäjä leikatuilla luvuilla on niiden talouspoliittinen luonne. Kolmanneksi Fejtő on editoinut ranskankielistä käännöstä, jottei siinä esiintyisi ristiriitaisuuksia Nagy'in todellisten ajatusten ja hyväksyttävän kommunismin esitystavan välillä. Imre Nagy'in kirja on kokoelma hänen politiikkansa periaatteita ja poliittisen ohjelmansa tavoitteita, joita hän valottaa pääosin pääministerikautensa kontekstissa ja puolustuspuheen muodossa. Mitään teoriantaltaista metakertomusta Nagy ei ole laatinut, vaan tekstit ovat tekijän kokemuksista nousevia analyyseja tietyistä

periaatteista ja politiikan ongelma-alueista, jotka on kirjoitettu poliittisen rehabilitaation toivossa. Punainen lanka, joka pitää koossa Nagy'in tekstejä, liittyy hänen haluunsa puolustaa uuden suunnan politiikkaa ja perustella liberalisoinnin tarvetta - kommunismista käsin ja sen rajoissa. Kirjoittamisen motiivi on klassisen machiavellimainen, päästä takaisin ruhtinaan, s.o. kommunistinen puolue, suosioon. Mutta esimerkiksi Heller ja Fehér ovat todenneet (1990, 19), että Imre Nagy'in ajatukset ovat pysyneet johdonmukaisina vuosien varrella; opportunisti ei varsinaisesti ole hänen keinonsa palata valtaan.

5.1 Sananen sisällöstä

Fejtön ja Seton-Watsonin kommentaareista. Imre Nagy kirjoitti muistelmansa tarkoin valitulle kohderyhmälle, kommunistiselle puolueelle. Vaikka hän nautti unkarilaisten keskuudessa suurta suosiota, kirjan kirjoittamisen funktio ei ollut kalastaa unkarilaisten tukea. Nagy halusi, että puolue tekstin kirjoittamana ryhtyisi ratkaisemaan konfliktia, joka jo vuosia oli vallinnut hänen ja rákosilaisten välillä, ja joka vuonna 1955 oli kulminoitunut hänen erottamiseensa ja ideologiseen tuomitsemiseen. Koska kohderyhmä oli valittu poliittisin perustein, Nagy'in ei tarvinnut silotella sisältöä tai tyyliä ja hän on voinut sisällyttää sanottavaansa luottamuksellista tietoa. Fejtö luonnehtii tekstin tyyliä tästä syystä poleemiseksi. (Fejtö 1957, 3)

Nagy on tietyiltä osin tuonut estottomasti esiin arkaluontoisia asioita ja omaa näkemystään, koska yleisönä kommunistinen puolue tunsivat omat sisäiset asiansa samoin kuin nagy'ilaisen "poikkeavan" ajattelun. Tekstistä löytyy yksityiskohtaisia selostuksia kommunistisen liikkeen riitaisuuksista niin unkarilaisten johtajien keskuudessa kuin unkarilaisten ja Kremlin johtajien välillä. (ibid.) Imre Nagy ei olisi tuonut esiin tällaisia seikkoja, jos hän olisi tarkoittanut tekstinsä suurelle yleisölle. Koska hän oli lujasti tai peräti epäviisaasti sitoutunut puolueeseensa, on epätodennäköistä, että hän olisi julkisesti lähtenyt likaamaan omaa pesää edes tilanteessa, jossa suhde puolueeseen oli hämmennyksissä. Sen sijaan puoluetovereilleen Nagy saattoi tykittää sisäpiirin tietoa saadakseen heidät avaamaan silmät ja kallistumaan ajamansa asiansa kannalle.

Esimerkki, joka tuo hyvin ilmi Mátyás Rákosin ja pääministeri Nagy'in kireät välit löytyy Unkarin kansan puolustukseksi -kirjan luvusta, jossa Nagy selvittää keskuskomitean kesäkuun 1953 päätöslauselman, Nagy'in pääministeriyden perustan, tärkeyttä:

"Auch die späteren Erklärungen Rákosis in bezug auf den Juni-beschluss des Zentralkomitees gaben der Politik mit doppeltem Boden, der stillschweigenden Unterstellung, dass die Politik von Partei und Regierung nicht identisch sei, immer wieder neue Nahrung. Damit wollten Rákosi und die um ihn gescharten "linken" Radikalisten zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen: Kurs und Methoden der Zeit vor dem Juni 1953 am Leben erhalten und dadurch die Rückkehr zu ihnen einem günstigen Zeitpunkt vorbereiten und einen Keil zwischen Partei und Regierung treiben. [...]Heute ist es bereits bekannt, dass Rákosi, der Erste Sekretär der Partei, die Partei und in erster Linie den Parteiapparat in den passiven Widerstand gegen die Durchführung der Politik des Juni, die praktische Verwirklichung des Regierungsprogramms, geführt hat." (Nagy 1959, 132)

Muistelmissaan Nagy antaa myös esimerkkejä Neuvostoliiton kommunistijohtajien kommenteista, jotka koskivat Mátyás Rákosin ja Ernő Gerön asemaa uuden suunnan politiikassa:

Imre Nagy toteaa: " Ende 1953 und Anfang 1954 war es auch sowjetischen Genossen schon klar geworden, dass eine Widerstand gegen die Beschlüsse vom Juni gab und sie beanstandeten in diesem Zusammenhang vor allem Mátyás Rákosis Verhalten. Der Genosse Malenkov sagte damals: [...] 'Rákosi geht bei der Wiedergutmachung der Fehler nicht voran.' Auch der Genosse Chruschtschow stellte fest: 'Bei Gerö fehlt jede Selbstkritik und Verantwortung für die ernsten Fehler der Wirtschaftspolitik; [...]' " (Nagy 1959, 334)

Toisaalta Nagy'illa on ollut tarve osoittaa lojaaliutensa puolueväelle ja Neuvostoliiton johtajille. Tämä tulee esiin siinä, että hän työlään tarkasti vastaa jokaiseen itseään vastaan esitettyyn syytökseen. (Fejtő 1957, 3-4) Unkarin kansan puolustukseksi -teoksen monessa luvussa, varsinkin sosialistisen järjestelmän taloutta ja tuotantoa käsittelevissä, Nagy yrittää osoittaa vääriksi häneen kohdistetut oikeistopoikkeama- ja opportunistisyytteet. Hän etenee yleensä kaavan mukaan: aluksi siteerataan puolueen lehdessä ollutta kirjoitusta tai maaliskuuhuhtikuun päätöslauselmaa, jossa on esitetty suora tai epäsuora syyte oikeistopoikkeamasta Nagy'ia tai tämän politiikkaa vastaan. Tähän syytetty vastaa siteeraamalla omia artikkeleitaan tai puheitaan osoittaakseen marxismleninistisyytensä oikeellisuuden. Nagy hakee tukea joskus myös Leninin tai Stalinin kirjoituksista. (Nagy 1957 b, esim. 87-160)

Esimerkkinä Nagy'in tarpeesta vastata huolellisesti oikeistopoikkeamasyytöksiin toimii kohta hänen kirjastaan, jossa hän varmuuden vuoksi vastaa syytöksiin, vaikka hänen nimensä ei esiinny niiden yhteydessä.

(Ensin Nagy siteeraa kappaleen keskuskomitean maaliskuun 1955 päätöslauselmasta ja toteaa siihen:) *"Diese Anschuldigung richtet sich zwar nicht direkt gegen meine Person und ich fühle mich auch nicht getroffen. Allein ich halte es, im Missverständnis zu vermeiden, dennoch für richtig, meine Anschauungen zum Ausdruck zu bringen."* (Nagy 1959, 172)

Tulkintani mukaan Imre Nagy ei halua jättää mitään råkosilaisten tulkinnan varaan, mikä merkitsisi tuomiota esimerkiksi oikeistopoikkeamasta, vaan hän sitkeästi haluaa osoittaa toimineensa oikeutetusti ja siten edistäneensä kommunismin asiaa. Todistamalla toimiensa ja ideoidensa hyväksyttävyyden hän samalla näyttää vastustajiensa vilpillisyyden ja moraalittomuuden, koska nämä estivät häntä toteuttamasta reformipolitiikkaa täydellä teholla. Nagy'in tarve todistella kommunistisuuttaan vie välillä hänet kuitenkin ristiriitaan todellisten ajatustensa kanssa, minkä pyrin myöhemmin osoittamaan.

Hugh Seton-Watson pitää neljää Nagy'in kirjan aihealuetta kiinnostavina: teollistumista, maataloutta, ulkopoliittikkaa sekä poliittisia olosuhteita Rákosin valtakunnassa (Seton-Watson 1957 b, 14-24). Nähdäkseni Seton-Watsonista Nagy'in teollisuutta koskevat näkemykset ovat kiinnostavia, koska stalinisteista poiketen Nagy painotti kulutustavaratuotantoa. Sitä vastoin Nagy'in maatalousanalyysi on Seton-Watsonista enemmän problemaattista kuin ansiokasta: agraarikysymyksen asiantuntijuudestaan huolimatta Nagy poukkoilee kummallisesti kommunistisen ortodoksiaretorikan ja pätevän analyysin välillä. Ulkopoliittisten pohdintojen ansiot ovat Nagy'in rohkeudessa nousta uhmaamaan Neuvostoliittoa korostamalla Unkarin itsenäisyyttä. Käsitellessään råkosilaisuuden ylilyöntejä kirjoittaja on sallinut itselleen ilmaisunvapautta, mikä ilmenee esimerkiksi henkilökultin synonyymeina käytetyistä termeistä "bonapartismi", "führerismi" ja "machiavellismi" (ks. Nagy 1957 b esim. ss. 49, 52 & 53).

Poliittinen testamentti on puolustuspuhe, jonka rivien välistä nousee kansallisen kommunismin sanoma. Kuten analyysillani Nagy'in tekstistä yritän osoittaa, Nagy urakoi välttääkseen leimaantumista nationalistiksi, ja siksi Nagy'in ajattelussa kansallinen kommunismi esiintyy ikään kuin häiriöinen televisiokuva: saan selvän, mitä näytetään, mutta lumisade sekoittaa kuvaa. Fejtö pitää tekstin merkittävyytenä stalinismin ja dogmatismien vastustamista sekä kommunismin luovimista uusille väylille (Fejtö 1957, 4-5). Katsoisinkin, että näillä elementeillä Imre Nagy lunastaa paikan modernin revisionismin yhteydessä. Jos Nagy haluaa irrottautua sektarianismin, stalinistisen lahkolaisuuden, taakasta ja reformoida kommunismia vastaamaan ihmisten tarpeita ilman väkivaltaista kumousta, eikö hän kaikkine omintakeisuuksineen ole silloin revisionismin kannattaja?

Fejtö pitää sanoman kannalta ongelmallisena Nagy'in raskaasta ja saivartelevaa ilmaisua. Hänestä Imre Nagy'in esittämät ideat aukeavat parhaiten suhteuttamalla ne pääministerin myöhempiin, kansannousun aikaisiin tekoihin, kuten yksipuoluejärjestelmän lakkauttamiseen ja puolueettomuusjulistukseen. (ibid.) Unkarin "pikku lokakuun", kansannousun, teemat liittyivät kansalliseen vapautumiseen,

ihmisoikeuksiin, työläishallintoon ja demokratiaan. Näiden filosofinen perusta on palautettavissa moderniin nationalismiin, transnationaaliseen kansalaisuuteen, demokraattiseen sosialismiin ja liberaaliin demokratiaan (Tökés 1996, 14), ja sama filosofinen perusta voidaan kaivaa myös Nagy'in ajattelusta. Imre Nagy kuitenkin ylitti reformiajattelunsa teoissa, jotka hän katsoi velvollisuudekseen tehdä unkarilaisten noustessa järjestelmää vastaan lokakuussa 1956. Tilanteen paine pakotti silloin Nagy'in ylittämään poliittisen ajattelunsa luontaisen ylärajan, reformoidun sosialismin.

5.2 Poliitikko, joka halusi olla asiantuntija

Kirjoittajan henkilöhistoriaa. Imre Nagy (1896-1958) löysi monien maamiestensä tavoin kommunismin ollessaan sotavankina Venäjällä vallankumouksen aikaan. Koska Nagy oli kotoisin maalaisympäristöstä Transdanubiasta, hän tunsi ne ongelmat, jotka olivat seurausta maanomistuksen epätasaisesta jakautumisesta Unkarissa. Nagy'ille kommunistinen aate edustikin suurta maatalouden vallankumousta, ja hänellä oli mielessään maaseudun asia, kun hän vuonna 1918 liittyi unkarilaisista sotavangeista muodostettuun punaiseen prikaatiin. Palattuaan kotimaahansa Imre Nagy otti asiakseen sovittaa kommunistisen puolueen ja maalaisväestön välejä, jotka olivat tulehtuneet puolueen organisoidessa maatyöväkeä toiminnallisiksi soluiksi. Sovitteluhalun takana oli Nagy'in tavoite istuttaa sosialismi maaseudulle ja luoda sen väestöstä aito voimavara kommunistiselle puolueelle. (Fejtő 1957, 5-7)

Unkari julistettiin maaliskuussa 1919 neuvostotasavallaksi, jota hallitsi Béla Kunin johtama vallankumousneuvosto. Tämän neuvostovaltion kuusikuukautinen tarina päättyi romanialaisten maahanhyökkäykseen, ja kommunistisesta puolueesta tuli laitton konservatiivisen hallituksen noustua valtaan. Johtavat kommunistit joutuivat pakenemaan maasta ja ne, jotka pysyivät Unkarissa, kohtasivat vainoja. (esim. Seton-Watson 1957)

Imre Nagy'in poliittisen uran törmäyskurssit puolueen kanssa alkoivat noin vuonna 1930. Koska hänen tavoitteenaan ei ollut puoluejohtajuus vaan asiantuntijuus agraarikysymyksissä, oli hän säästynyt poliittisilta kiistoilta. Mutta ilmaistessaan kannattavansa, että puolue irrottautuisi eristyneestä asemastaan ja hankkisi tukea maanviljelijöistä ja intellektuelleista, Nagy sai kommunistipuolueen vasemmistosiiven vastaansa. Vasemmistosiivessä suhtauduttiin kielteisesti ajatukseen laajentaa toimintaa, ja kommunistinen puolue otti ehdottoman kielteisen kannan ennen muuta yhteistyöhön sosiaalidemokraattien kanssa. Nagy vähemmistöön ja häntä syytettiin Kominternin vastaisen politiikan kannattamisesta. Puolue painosti Nagy'ia taipumaan linjan edessä ja myöntämään olleensa väärässä, mihin tämä sitten suostuikin lojaaliudestaan puoluetta kohtaan. Tunnustaessaan ajattelunsa vääristymät Nagy teki kauaskantoisemman teon kuin mitä aavistikaan: kansannousun jälkeen János Kádár käytti Nagy'in vuonna 1930 allekirjoittamaa syyllisyyskirjelmää osoittaakseen Nagy'in pitkän linjan pikkuporvarilliseksi opportunistiksi. (Fejtő 1957, 7-10)

Imre Nagy vietti kommunistisen vakaumuksensa vuoksi kolme vuotta vankilassa. Tuomionsa kärsittyään Nagy oli paennut 1928 Moskovaan (Hoensch 1996, 167), jonne hänen poliittiset vastustajansakin olivat päätyneet. Poliittisen nöyryytyksensä jälkeen Nagy pysytteli erillään unkarilaisista emigranttikommunisteista ja näiden keskinäisistä riidoista. Nagy vietti 15 vuotta Neuvostoliitossa, joista osan hän kulutti Siperiassa kolhoosin johtajana. Fejtő spekuloi, että aika Siperiassa saattoi olla jälleen kurinpidollinen häpeärangaistus. Moskovan vuosina Nagy keskittyi tutkimaan maatalouden ongelmia, kirjoitti propaganda- ja maatalousartikkeleita, joihin hän muistelmissaan paikoitellen viittaa, sekä toimi radiotoimittajana Unkariin suunnatuissa lähetyksissä. (ibid.) Verkosta löytyneen lähteen mukaan Nagy on 1930-luvulla saattanut olla mukana Neuvostoliiton salaisessa poliisissa, mutta asiasta ei ole varmaa tietoa.

Unkarilaiset kommunistit palasivat 1944-45 kotimaahan Neuvostoliiton miehitysjoukkojen vanavedessä. Imre Nagy'ista tehtiin väliaikaisen hallituksen maatalousministeri, ja hän pääsi toteuttamaan maareformia, joka oli liian kauan antanut odotuttaa itseään Unkarissa. Maareformin kannalla olivat kaikki ne puolueet, jotka

muodostivat sodanjälkeisen koalitiollahituksen, mutta kommunistien kannalta oli merkittävää, että sen toteutti kommunistinen maatalousministeri. Vaikka Neuvostoliiton miehityshallinto olikin maareformin suunnittelun takana, Nagy'ista tuli maanjaon avulla suosittu sekä talonpoikien että ei-kommunististen reformistien joukossa. (Seton-Watson 1957, 7-8)

Fejtön mukaan Nagy saavutti maareformin kautta reformihenkisten intellektuellien suosion, koska hänen isänmaallisesta joviaaliudestaan pidettiin lukeneiston piirissä. (1957, 12) Nagy'ia onkin kutsuttu tämän vuoksi Imre-sedäksi (Imre bácsi). On muistettava, että kytkös Nagy'in ja älymystön välillä oli olemassa jo 1930-luvulla, jolloin Nagy oli suositellut puoluettaan etsimään intellektuellien tukea kannatuspohjan laajentamiseksi. Suhde, joka sisällöllisesti perustui kansallisille ja edistyksellisille intresseille, lienee muodostunut hedelmälliseksi, sillä se tuntuu kestäneen Nagy'in poliittisen uran nousut ja laskut. Kuten aiemmin on todettu, intellektuellien tuki muodosti Nagy'ilaisen reformipolitiikan revisionistisen ytimen Nagy'in ensimmäisen pääministerikauden aikana ja sen jälkeen.

Imre Nagy'ista tuli lyhyeksi ajaksi sisäministeri vuonna 1945 marsalkka Vorosilovin painostuksesta: kommunistit eivät olleet menestyneet vaaleissa, mutta miehityshallinto edellytti, että puolue jatkaa koalitiollahituksessa. Nagy'ista ei ollut kommunistisen yksipuoluejärjestelmän läpiviejäksi, ja sisäministerin virkaan nostettiin tiukempi ja julmempi luonne, Laszlo Rajk. Vuodesta 1947 lähtien Nagy vaikutti edustuksellisessa asemassa kansalliskokouksen puhemiehenä. Asema politbyroossa kävi jälleen tukalaksi, koska Nagy vastusti rajua maatalouden kollektivisointia ja julistautui "unkarilaisen tien" kulkijaksi. Tällä kertaa ristiriidat Rákosin kanssa olivat hengenvaarallisia, sillä keväällä 1949 Unkarin johtaja ja Kremlin edustaja Beria, jonka tehtävä oli sentralisoida kansainvälinen kommunismi, pohtivat, kenet Unkarissa valittaisiin syntipukiksi ja suurten puhdistusten varottavaksi esimerkiksi. Nagy säästyi sillä erää. László Rajk hirtettiin vaimonsa vankisellin ikkunan alapuolella. (Fejtö 1957, 12-14 & Seton-Watson 1957, 8-12)

Henkensä säilyttäneenä, mutta poliittisena hylkiönä Imre Nagy joutui vastaamaan kollektivisoinninvastaisista näkemyksistään Kremlin epäluulojen valpastuttamalle Unkarin kommunistisen puolueen keskuskomitealle. Vuonna 1949 noudatettiin kaavaa, joka oli ennalta ja tuli olemaan myöhemmin tuttu: Nagy'ia syytettiin oikeistopoikkeamasta, hänet erotettiin politbyroosta ja edellytettiin, että hän hyväksyy tämän sanktion tunnustamalla harhaoppisuutensa. Imre Nagy taipui puoluekurin vuoksi. Hän "katui" virheellistä näkemystään kansandemokratian luonteesta, ei-sosialistista talouskäsitystään ja kapitalismia tukevaa maatalouspoliittista ajatteluaan. Katumusta seuranneella syrjäänvetäytymisellä oli kuitenkin seuraus, että Nagy tuli epäsuorasti muodostaneeksi opposition puolueensa sisälle. (Fejtő 1957, 14-17) Nagy pysytteli takaa-alalla, kunnes vuonna 1953 hänet rehabilitoitiin poliittisesti näkyvään asemaan. (ks. edellä)

5.3 Imre Nagy'in poliittisen ajattelun sisältö modernin revisionismin näkökulmasta

On sanottu, että Imre Nagy'in politiikka oli kansallista, unkarilaiset erityispiirteet huomioon ottavaa kommunismia (ks. Fejtő 1957). Lukemani perusteella olen päätenyt pitämään kansallista kommunismia Nagy'in ajattelun yläkäsitteenä, johon kaikki hänen muut käsityksensä palautuvat, vaikka sitten vahingossa. Kansallinen kommunismi on nähtävissä myös kapeammin, jolloin se on marxismi-leninismien soveltamista Unkarin erityisoloihin ja yksi niistä osa-alueista, jotka määrittävät Unkarin statusta kansainvälisessä ympäristössä. (Nagy 1957 b)

Rudolf L. Tökés on Unkarin kansallista selviämistä ja sosioekonomista kehitystä tarkastellessaan määritellyt kansakunnan yhteisöksi, jossa kansalaisilla ja eliiteillä on samankaltaiset arvot, ja molemmat yhtyvät toisiinsa näkemyksissään poliittisesta kansalaisuudesta, yhdenvertaisuudesta lain edessä, hyvästä yhteiskunnasta, taloudellisista mahdollisuuksista sekä valtion kansainvälisestä asemasta (Tökés 1996, 4). Imre Nagy'in kansallisen kommunismin pyrkimyksenä oli palauttaa kunniaan kommunismin todelliset arvot, tehdä laillisuudesta ja perustuslaista kansakunnan

selkäranka, luoda ihmisten tarpeita vastaava kansandemokraattinen yhteiskunta, tasapainottaa talouden rakenteita ja saattaa Unkari itsenäiseksi, suvereeniksi valtioksi. Näiden seikkojen suhteen unkarilainen kansakunta ja Nagy olivat samoilla linjoilla.

Imre Nagy oli perusluonteeltaan epäröivä ja pohdiskeli asioita. Hän vaali perinteitä tavalla, jossa sekä ikivanhat unkarilaiset traditiot että myöhemmin kommunismin synnyttämät tavat limittyvät harmonisesti toisiinsa. (Fejtő 1957, 4-5) Kun luonteenpiirteet ja arvostukset liitetään faktaan, että kommunismi merkitsi hänelle alunperin mahdollisuutta maatalouden reformointiin, oli luonnollista, että hän halusi olla järjestelmän muokkaaja mieluummin kuin mullistaja. Mikään ei viittaa siihen, että hänessä olisi piillyt revolutionaarisia ambitiesia. Fejtő toteaaakin (ibid.), että Imre Nagy'in olisi kuulunut olla kompromissintekijä, välittäjä tai sovittelija unkarilaisten ja neuvostoliittolaisten, kommunismin ja demokratian sekä internationalismin ja isänmaallisuuden välillä.

Poliittisista muistelmista havaitsee, että Nagy'issa oli traditionaalisuudestaan huolimatta sopivasti muutoshalukkuutta, jotta unkarilaiset saattoivat luottaa hänen vilpittömään haluunsa reformoida kommunismi kansalaisten tarpeiden näköiseksi. Sovittelijan roolin toinen puoli on se, että Nagy oli kommunisti, jonka vakaumusta ja lojaalisuutta ei tosissaan voitu kyseenalaistaa edes puolueessa tai Kremlissä huolimatta lukuisista syytöksistä oikeistopoikkeamasta ja harhaoppisuudesta (ibid.). Nagy'in kommunistisuus on kyseenalaistettu aina poliittisista syistä. Hän uskoi tarpeeksi aatteeseen ollakseen valmis reformoimaan sitä, mutta reformistisuus oli haitta aikana, jolloin kommunistinen liike vannoi yhdenmukaisuuden nimiin. Imre Nagy'ista tuli vallankumouksellinen vasten tahtaan, symboli tapahtumalle, jota hän pyrki välttämään reformistisella ohjelmallaan.

Olen tarkastellut Imre Nagy'in poliittista ajattelua modernin revisionismin näkökulmasta. Se tarkoittaa, että muistelmia lukiessani olen ollut avoimempi modernin revisionismin kannalta oleellisille tekstin pätkille kuin joillekin toisille, toisesta viitekehyksestä katsottuna tärkeille osioille. Mielestäni Nagy on kuitenkin teoksessaan

saanut aikaan pätevintä ja pitkäjännitteisintä analyysia juuri niistä aiheista, joihin olen itse tarkemmin paneutunut. Olen systemaattisesti jättänyt arvioimatta kohtia, yleensä talous-, teollisuus- ja maatalouspolitiikkaa liittyviä, joissa Nagy käy loputonta puolustustaisteluaan vasemmistoekestremistien oikeistopoikkeamasytyksiä vastaan puheitaan ja kirjoituksiaan lainaten (Nagy 1957 b). Niistä en ole saanut irti laajempaa näkemystä, ainoastaan irrallisia puheenvuoroja politiikan puolustukseksi.

5.3.1 Kansallinen kommunismi

Modernin revisionismin ideologiaan kuului, että kommunismi oli rakennettava kansalliselle omaleimaisuudelle. Kansallinen kommunismi ei siten ole millekään mallille alisteinen. (Fejtő, 1971, 90-93)

Imre Nagy tervehti ilolla Hrustsevin ja Titon lähentymistä, joka johti kesäkuussa 1955 Belgradissa annettuun julistukseen. Tämän julistuksen on sanottu tuhonneen marxismi-leninismien solidariteetin perustan sanoilla, jotka lupasivat jokaiselle maalle määräysvallan sisäisten asioiden, sosiaalisen järjestelmän sekä sosialismin rakentamisen suhteen, ja avanneen väylän pluralismille tai kommunistisen retoriikan mukaan sosialistiselle polysentrismille (Fejtő 1971, 53-59). Belgradin julistuksen varjolla Nagy sai syyn valottaa tekstissään kansallisen kommunismin ideaa. Hän viittaa usein julistuksen historialliseen merkitykseen.

Kirjassaan Imre Nagy esittää Belgradin julistuksen pohjalta periaatteet, jotka liittyvät kansallisen kommunismin ideaan (1957 b, 13-14):

A) Marxismi-leninismiä sovellettaessa ei pidä jäädä vanhojen tulkintojen vangiksi.

Uudet tieteelliset periaatteet vievät tieteellistä sosialismia eteenpäin.

B) Tieteellinen sosialismi ei edisty, jos paikalliset kokemukset jätetään huomioimatta tai jos sosialismin periaatteita sovelletaan eri valtioihin muokkaamatta niitä vastaamaan paikallisia olosuhteita.

C) Unkarilainen sosialismi tarkoittaa marxismi-leninismien sovittamista Unkarin olosuhteisiin.

D) Jos jonkun maan kommunistinen puolue laiminlyö marxismi-leninismien tieteellisen edistämisen tai alistuu tässä tehtävässä toisen kommunistisen puolueen valvontaan, se vaarantaa sosialismin kohtalon.

Nagy'in kansallisen kommunismin idea kiteytyy siten, että sosialismin perustavanlaatuisissa kysymyksissä vallitsee kommunististen puolueiden välillä yksimielisyys, mutta sosialismin konkreettisissa ongelmissa on voitava valtiokohtaisesti soveltaa vaihtelevia metodeja ja muotoja. Sosialismin muotojen fleksibiliteettiä tarvitaan, koska kommunististen valtioiden lähtökohdat ja tarpeet vaihtelevat. Mekaaninen marxismin tulkinta, dogmatismi, joka on homogenisoinut kommunistisen yhteisön, on estänyt kommunistisissa puolueissa keskustelun ja mielipiteiden vaihdon ja sitä kautta syrjäyttänyt kansalliset tarpeet. (Nagy 1957 b, 11-13).

Imre Nagy ei kiistä Neuvostoliiton ja Neuvostoliiton kommunistisen puolueen historiallista merkitystä sosialismille. Hän jopa myöntää, että uranuurtamisen ja kokemuksen perusteella kyseiselle puolueelle on varattu tärkein rooli marxismi-leninismien tulevassa kehitystyössä. Minkä Nagy kiistää, on se, että Neuvostoliitossa saaduista kokemuksista on tehty marxismi-leninismien soveltamisen yleinen laki, joka sitoo kaikkia maita ja on ainoa hyväksyttävä malli. (Nagy 1957 b, 6) Ideologiaa on sovellettu kaikissa kansandemokratioissa Neuvostoliiton esimerkin mukaisesti, mutta tämän lisäksi kansalliset erityispiirteet on ohitettu kohtelemalla maita identtisinä: sosialismin kehittämisessä niissä on käytetty samoja metodeja ja edetty yhdenmukaisessa tahdissa. Väistämättä syntyneisiin ongelmiin on vastattu vahvistamalla valtamonopolia. (ibid. 7-8)

Imre Nagy ottaa kansallisen kommunismin yhteydessä esiin proletariaatin internationalismin, jotta hänen uskottavuutensa ei kärsisi kommunistisen puolueen silmissä. Hän koittaa yhdistää kansalliset erityispiirteet ja internationalismin Leninin avulla: Lenin on Nagy'in mukaan todennut, että kansainvälinen kommunistinen liike

vahvistuu, jos kommunismin periaatteita muunnellaan vastaamaan kansallisvaltioiden erilaisuudesta johtuvia vaatimuksia. Nagy'in tulkinnan mukaan aito proletariaatin internationalismi pilattiin stalinismin vuosina yhdenmukaisuuden nimissä mekaanisella marxismin tulkinnalla, ja sen myötä syntyi Kominformin ja omintakeiseen kommunismiin uskovan Jugoslavian välinen konflikti (ibid.). Joustavampi marxilaisuuden tulkinta edistäisi (sosialististen) valtioiden rauhanomaista rinnakkaiseloä, kun sortavan dogmatismän monopolä jäisi historiaan (ibid 12-13).

Jugoslavian kansallisen itsenäisyyden tinkimätön linja tuntuu olleen Nagy'ille kansallisen kommunismin esikuva. Niinpä hän kutsuu Kominformin harjoittamaa Jugoslavian vastaista, kommunismin kansalliset piirteet tuomitsevaa syrjäntäpolitiikkaa sisällissodaksi (Nagy 1957 b, 14-16). Nagy ei suoraan syytä Neuvostoliittoa kansallisten erityispiirteiden surkeasta kohtelusta kansandemokratäoissa, vaan mitä moittittavana hänellä on, sen hän kaataa Kominformin tai Rákosin niskoille. Erityisen raskauttavana hän pitää Rákosin nelikon roolia: *"Die damaligen Führer der ungarischen Partei und namentlich Mátyás Rákosi persönlich haben mit der Rolle, die sie beim Bruderzwist und der Provokation spielten, vor der internationalen revolutionären Bewegung eine ausserordentlich schwere Verantwortung auf sich geladen."* (Nagy 1959, 69)

Nagy'in kansallisen kommunismin ideassa, jossa Unkarin erityisoloille annetaan suuri painoarvo, on paljon yhteistä sen kanssa, mitä Tökés on sanonut strukturaalisista rajoituksista (1996, 24-25): Strukturiin liittyvillä rajoituksilla tarkoitetaan esteitä, jotka ovat haitanneet kommunistisia regimejä poliittisen stabiliteetin säilyttämisessä valtion omia resursseja hyväksikäyttäen. Poliittisina, taloudellisina ja ideologisina rajoituksina voidaan Unkarin(kin) tapauksessa pitää jäsenyyttä Neuvostoliiton allianssijärjestelmässä. Siinä Unkariin välitettiin odotuksia ja ohjeita sekä muodollisia että epämuodollisia kanavia pitkin sillä seurauksella, että unkarilainen hallinto estyi toimimasta maan todellisten tarpeiden mukaisesti. Imre Nagy'in poliittisessä ajattelussa juuri nämä Unkarin todelliset tarpeet oli saatava sosialismin kantavaksi voimaksi, toisin sanoen kansallisessa kommunismissa strukturaaliset esteet saataisiin eliminoitua.

5.3.2 Kansallinen itsenäisyys ja rauhanomaisuus

Destalinisaation aiheuttama mentaliteetin muutos ja moderni revisionismi olivat omiaan nostamaan esiin tavoitteet kansandemokraattisen valtion suvereniteetista ja valtioiden tasa-arvosta (Fejtő 1971, 90-93 & Kolakowski 1978 b, 458-460).

Unkari on joutunut historiansa saatossa useaan otteeseen tilanteeseen, jossa maan olemassaolo on riippunut siitä, miten se toimii ulkoisten realiteettien ristipaineessa. Geograafinen sijainti, väestön koko sekä poliittis-kulttuurisen eliitin kansallisen selviytymispolitiikan traditio, s.o. eliitin ulkomaisten hallitsijoiden kanssa "neuvottelema" asema maalle, ovat tehneet siitä ulkoisille vaikutteille haavoittuvan. On muodostunut kansallisen historian kehä, jossa vaiheet seuraavat toisiaan: Unkari hakee turvallisuutta laajentamalla alueellisesti. Se kohtaa voimakkaan vastustajan, mistä seuraa sotilaallinen tappio ja miehitys. Valloittajan kanssa on päästävä sopuun, ja maa täytyy jälleenrakentaa. Kansa nousee kapinaan palauttaakseen kansallisen itsenäisyyden. (Tökés 1996, 8-9) Imre Nagy'in kansallista itsenäisyyttä koskevat pohdinnat ovat puhetta kansallisen itsenäisyyden palauttamisen puolesta.

Kansalliseen kommunismiin liittyen on syytä tarkastella Nagy'in näkemyksiä nationalismista. Imre Nagy'in muistelmissa nationalismiin liittyvät ajatukset vaativat lukijalta erityisen lukutavan: Kirjassa on osuuksia, joissa Nagy kieltää olevansa nationalisti, mutta toisaalla hän taas puolustaa nationalistissävyyteisesti unkarilaisuutta, siihen liittyviä traditioita ja kansan itsemääräämisoikeutta. Muistelmissa tämä jako ilmenee siten, että ennen Belgradin julistusta kirjoitetuissa luvuissa Nagy vakuuttaa internationaalinen merkittävyyttä sekä kieltää olevansa nationalisti, ja julistuksen jälkeen kirjoitetuissa, täydentävissä luvuissa hän ilmaisee nationalistisia näkemyksiä, vaikka ei puhu nationalismista. (Vrt. esim. Nagy 1957 b, luvut 20 & 21 vs. 3) Hruschtshevin ja Titon lähentyminen ilmeisesti rohkaisi Imre Nagy'ia esittämään todellisia tuntemuksiaan, sillä ennen tapaamista hän joutui ennen kaikkea panostamaan omaan rehabilitointiinsa keskittymällä politiikkansa puolustamiseen.

Kun Nagy'in erottamisen jälkeen ilmestyi artikkeli, jossa häntä syytettiin nationalismin kannattajaksi ja kansalliskiihkoilijaksi, oli Nagy'illa tarve omistaa kirjastaan luku, Nationalismus und proletarischer Internationalismus, kyseisten syytösten kieltämiselle. Oikeistopoikkeama, josta Imre Nagy'ia säännön mukaisesti syytettiin, piti puolueen rákosilaisten mielestä sisällään nationalismin ohella (järjenvastaisesti) myös kosmopolitismia (Nagy 1957 b, 233-244). Näin ollen Nagy'in vastineessa nationalismisyytöksille, joka jossain määrin on yksipuolista väittelyä lehtiartikkelin kanssa, saadaan aikaan herkullinen sekametelisoppa sen suhteen, kuka on nationalisti tai kosmopolitisti ja missä merkityksessä.

Nationalismus und proletarischer Internationalismus -luvussa kaiken retorisen hämäyksen keskeltä nousee nationalismin itu siinä, mielessä että Imre Nagy selkeästi puolustaa Unkarin kansallisen kulttuurin muotoja ja traditioita. Hänestä kosmopolitismia on ollut nimenomaisesti rákosilaisten harjoittama politiikka, jossa viljeltiin kansallisen kulttuurin vastaisia käsityksiä. Kun unkarilaisen kulttuurin arvoja oli ylenkatsottu kauan, Nagy piti sen mahdollisena vakavana vastareaktiona kansalliskiihkoa. Paradoksaalisesti kansalliskiihkon vaara oli toiminut tekosyynä unkarilaisuuden alasajolle Mátyás Rákosin valtakaudella. (Nagy 1957 b, 237) Nagy'in pääministeriajan politiikan tavoitteena oli palauttaa unkarilaisuus kunniaan, mutta rákosilaisten politiikka oli jo tehnyt myyräntyön kansannousun hyväksi.

Nagy'in mukaan nationalismia vastaan on taisteltava, mutta niin tahdikkaasti, ettei loukata kansallisylypeyttä ja -tuntoa (ibid. 237-238). Nationalismi, jonka hän kokee uhkana, on tulkittava enemmänkin nurkkakuntaisuudeksi (Nagy'in käyttämä sana on provinsialismi) ja se ilmenee vieraantumisenä sekä länsimaista että toisten kansandemokratioiden kommunistisista puolueista. (ibid. 240-241) Toisin sanoen Nagy vastustaa politiikkaa, jossa itsekkään, kapeakatseisen edun nimissä varjellaan omaa poliittista tilaa, mutta jossa silti kommunistisen homogeenisuuden nimissä murskataan kansallisen kulttuurin ilmentymät.

Varsinaiset nationalismiin liittyvät ajatukset Imre Nagy esittää Bandungin konferenssin viittä periaatetta käsittelevässä luvussa. Afroaasialaiset maat kokoontuivat Bandungin konferenssiin Indonesiaan huhtikuussa 1955 pohtimaan kolmansien maiden kannalta ongelmallisia, kolonialismiin, puolueettomuuteen ja taloudelliseen kehitykseen liittyviä aiheita. Konferenssista jäi jälkeen muun ohella viisi Nagy'in ajatteluun merkittävästi vaikuttanutta periaatetta, jotka liittyvät kansainvälisten suhteiden sääntelyyn. Nämä periaatteet koskevat kansallista itsenäisyyttä, suvereniteettia, alueellista koskemattomuutta, itsemääräämisoikeutta sisäisissä asioissa ja tasa-arvoa.

Nagy'ista Bandungin viisi periaatetta eivät koske vain kapitalistista maailmaa siten, että sosialistinen leiri katsoisi olevansa niiden yläpuolella. Periaatteita ei saa käyttää aseena kapitalistisia maita vastaan ja propagoida niiden entisten siirtomaiden itsemääräämisoikeuden puolesta, kun semikolonialistisia maita löytyy sosialististen maiden yhteisöstäkin. Historian vaikein kansallinen ongelma kirjoittajan mielestä on liittynyt itsenäisyyden, jota hän pitää tärkeimpänä mainituista periaatteista, saavuttamiseen ja säilyttämiseen. Porvaristo ei kyennyt viemään Unkarissa loppuun saakka itsenäisyyden, suvereniteetin ja tasa-arvon periaatteita, koska niiden sosiaalinen ulottuvuus jäi toteutumatta. Työväen, joka on tämän työn moraalinen jatkaja ja taidellistaja, vallan aikana maa on joutunut uhraamaan itsenäisyytensä Stalinin autokraattisille dogmille ja tinkimään siten sosialistisen yhteiskunnan tärkeästä voimavarasta. (Nagy 1957 b, 21-22 & 24-26)

Miksi kommunismiin tukeutuva valtio tarvitsisi vapautta, itsenäisyyttä ja suvereniteettia? Nagy liittää yhteen kansakunnan kohtalon ja itsenäisyyden: kansa ei ole vapaa, jos kansakunta ei ole itsenäinen ja suvereeni ja jos toiset vallat vaikuttavat sen sisäisten asioiden hoitoon. Asia on myös toisin päin nähtävissä, sillä kansakunnasta ei saa itsenäistä ihmisten eläessä vailla vapautta. Sosialistisen yhteiskunnan kehityksen kannalta taloudelliset ja poliittiset tekijät ovat elintärkeitä, mutta niiden vaikutukset jäävät torsoiksi ellei maa ole itsenäinen ja vapaa. Riippuvuus ja alistaisuus johtavat köyhyyteen ja takapajuisuuteen. Jotta tämä vaara eliminoidaisiin, kansaan on valettava

idealismia, innostettava sitä tavoittelemaan kansallista itsenäisyyttä ja valittava sille johtajat, jotka suurimman mahdollisimman tuen voimin kykenevät varmistamaan demokraattisten linjojen mukaiset suvereenit oikeudet. (Nagy 1957 b, 31-34)

Bandungin viisi periaatetta, itsenäisyys, suvereniteetti, koskemattomuus, sekaantumattomuus ja tasa-arvo eivät rákosilaisten, tai rákosistien, jos viitataan stalinisteihin unkarilaisessa kontekstissa, mielestä olleet yhdistettävissä sosialististen maiden yhteisöön. Periaatteiden soveltamista sosialistiseen leiriin pidettiin proletariaatin internationalismin vastaisena kansalliskiihkoiluna. (Nagy 1957 b, 22) Tässä oli Imre Nagy'in mukaan kysymys "marxismien kosmopoliittisesta vääristymästä". Sen mukaan sosialismi oli tekevä nationalismista ja sosialismin nationalistisista muodoista tarpeettomia. Nagy pitää kosmopoliittista vääristymää virheellisenä tulkintana proletariaatin internationalismista, sillä työväenluokka on todella kansainvälinen vain, jos internationalismi perustuu työväenluokan uskollisuudelle ja omistautumiselle omalle kansakunnalleen. Silloin sosialistinen leiri toimii kokoontumispaikkana itsenäisille ja suvereenille valtioille, jotka tekevät yhteistyötä tasa-arvon ja kunnioituksen pohjalta. (ibid. 22-23 & 25-26)

Rauhantahtoisuudesta. Niiden teemojen kohdalla, jotka koskevat rauhaa, Nagy osoittaa jälleen januskasvoisuutta: Toisaalta on olemassa kommunistisen puolueen uskollinen tukija Imre Nagy, joka ehdottomasti kieltää olevansa pasifisti ja pitää tärkeänä Unkarin kansallista puolustusta (osana Varsovan liittoa?). Pasifisminsa kieltämiselle hän on omistanut kirjastaan luvun "Landesverteidigung und Pazifismus", mutta kyseinen luku ainoastaan osoittaa Nagy'in pitäneen puheita ja kirjoittaneen artikkeleja, joissa hän on kosketellut kansallisen puolustuksen merkitystä. Janus-kasvojen toinen poski näyttäytyy Bandungin periaatteiden yhteydessä, jolloin hän vilpittömäntuntuisesti antautuu pohtimaan maailmanrauhan edellytyksiä ja Unkarin roolia rauhanedistäjänä.

Pidän modernin revisionismin kannalta tärkeänä esitellä Nagy'in näkemyksiä rauhasta siksi, että ne liittyvät hänen kansallisuusmielisyyteensä ja kansallisen kommunismin ideaan. Rauha implikoi myös humanisuutta, joka oli yksi keskeisimmistä modernin

revisionismin hengessä esitetyistä teemoista. Voidaan lisäksi spekuloida sillä, että maailmansotien muisto oli otollinen luomaan Unkarissa mielentilan, jossa rauhanaate nousisi stalinismin ja kylmän sodan varjosta.

Imre Nagy tekee varsin radikaalin liikkeen, kun hän esittää valtaryhmittymien, toisin sanoen sotilasliittojen, olevan kansallisen itsenäisyyden, suvereniteetin ja rauhanomaisen rinnakkaiselon vastaisia. Sotilasliittojen olemassaolo johtaa hänen mukaansa ennemmin tai myöhemmin sotatoimiin, joten valtaryhmittymät toimivat rauhanomaisen kehityksen suurena esteenä. Siksi sosialistiseen yhteisöön kuuluvien valtioiden olisi ulkopoliitikassaan otettava valtaryhmittymien vastainen kanta. (Nagy 1957 b, 32-33) Nagy ei siis lähde pelkästään siitä, että länsiliittouma olisi poistettava maailmanpolitiikan areenalta, vaan yhtä lailla Varsovanliitto seisoi rauhantyön tiellä.

Imre Nagy oli selvillä siitä, että ulkopoliittinen kannanilmaisu ei riittäisi purkamaan valtaryhmittymiä, joiden keskinäinen kilpailu tulisi johtamaan jännityksen kiristymiseen. Valtapolitiikan poistamisen käytännön keinoksi hän ehdottaa, että "edistykselliset demokraattiset sosialistiset valtiot" sekä "toiseen järjestelmään kuuluvat valtiot" ryhtyisivät yhdessä toimimaan. Koordinoimalla ulkopoliitiikkaa, tekemällä valtablokkien vastaista yhteistyötä, olemalla puolueettomia tai noudattamalla aktiivisen rinnakkaiselon periaatetta kyseiset valtiot tulisivat saavuttamaan valtaryhmittymien vastaisen ja rauhanomaisen rinnakkaiselon päämäärän. (ibid. 33)

Unkarille Nagy antaa erityisohjeita rauhan säilyttämiseksi. Maan on pysyteltävä erossa kaikista selkkauksista, joita valtablokkien välille syntyy. Sen on vältettävä sotaan, sotatoimi- tai kauttakulkualueeksi joutumista ja varmistettava konfliktitilanteessa suvereeni päätöksenteko. Unkarin velvollisuus on liittyä niiden valtioiden joukkoon - Nagy ei sulje pois kapitalistisia maita -, jotka taistelevat rauhan puolesta. (Nagy 1957 b, 32) Mutta rauhantyön edellytys on, että unkarilaisilla on suvereeni oikeus päättää itselleen edullisimmasta kansainvälisestä statuksesta, jonka avulla maa saavuttaa itsenäisyyden, suvereniteetin ja tasa-arvon. Silloin Unkari kykenee tekemään

ulkopolitiikkaa, jolla se edistää kaikkien itsenäisten ja vapaiden kansojen välistä rauhaa ja ystävyyttä, tervettä riippuvuutta ja sosialistisen yhteiskunnan rakentamista kansainvälisessä hengessä. (ibid. 33-35)

5.3.3 Kommunismin moraalit

Kypsän stalinismin kaudella marxilaisessa sosialismissa oli eletty, niin kuin Marx opetti: sivuuttaen moraaliset kysymykset. Revisionistit katsoivat 1950-luvulla, että oli korkea aika yhdistää moraalit ja ihmisyydet osaksi sosialismin arkipäivää. (Kolakowski 1978 a, 240-248 & van der Linden 240-289)

Imre Nagy'in mielestä sosialismia ei voi tarkastella moraalisena tyhjiönä. Moraalisten ja eettisten periaatteiden tuli koskea proletariaatin diktatuuria yhtä lailla kuin kapitalistista maailmaa, ja itse asiassa yhteiskunnallinen moraalit kuuluu sosialistisen järjestelmän perusedellytyksiin. Unkarin kansandemokratiassa moraalit oli kuitenkin rappeutunut, mikä Nagy'in mukaan oli seurausta stalinismista. Nagy halusikin omassa uuden suunnan ohjelmassaan rakentaa poliittiset päämäärät eettiselle ja moraaliselle puhtaudelle, jotta kansalaisiin olisi saatu puhallettua yhteisyyden henkeä ja luovaa voimaa. (Fejtö 1957, 32-34 & Nagy 1957 b, 54-55)

Kansakunnan johtajana ja sosialistisen yhteiskunnan rakentajana puolueen on oltava eettinen ja moraalinen toimija, joka korostaa unkarilaisten historian saatossa kehittämiä hyveitä (virtues) ja arvoja. Yhtä lailla unkarilaisen yhteiskunnan on omaksuttava moraalisäännöt, jotka universaalisti koskevat koko ihmiskuntaa, ja yhdistettävä niihin kansakunnalle ominaiset moraalit-ideaalit ja eettiset periaatteet. Tällä tavoin syntyy sosialistiselle kansakunnalle - Nagy puhuu sosialistisesta kansakunnasta korostaakseen unkarilaisuuden merkitystä sosialistisessa järjestelmässä - uusi, kohottuneempi moraalinen ja eettinen perusta. Sosialistinen kansakunta ei siten synny pelkästään rakenteellisten muutosten kautta, vaan siihen liittyy olennaisesti julkisen ja yksityisen

elämän läpäisevä sosiaalinen etiikka ja moraalit. Samoin sosialistinen ihminen ei koho ihmisyden korkeammalle tasolle vain taloudellisen hyvinvoinnin, tiedon ja kulttuurin ansiosta, vaan näiden lisäksi tarvitaan moraalinen näkökulma. (Nagy 1957 b, 43-44)

Sosialistisessa yhteiskunnassa jos missä tulisi kehittää jaloja hyveitä, joita Nagy pitää rohkeutta, määrätietoisuutta, vilpittömyyttä, avoimuutta, voimaa ja periaatteellisuutta (Nagy 1957 b, 56). Mainitut hyveet kommunistisen moraalin komponentteina koskevat siten myös puoluetta, mutta Nagy'in tuntemassa puolueessa ei perustettu moraalin, kunnioituksen tai kunniallisuuden varaan. Kommunistisen puolueen toimintaa määrittä kommunistisen moraalin sijaan bonapartismi, nöyristely, opportunisti ja materiaallinen riippuvuus. Siksi Imre Nagy tahtoikin ravistella moraalisesti ideologista kotisatamaansa: puoluetta oli uudistettava kohti aitoa yhtenäisyyttä, mikä ei merkitse pakotettua homogeenisuutta, vaan moraalille periaatteille perustuvaa teoreettis-poliittista yhtenäisyyttä. (Nagy 1957 b, 56-62) Koska Nagy on teoksessaan korostanut kritiikin roolia ja hyväksyttävyyttä sekä demokraattisia menetelmiä puolueessa, tulkitsen hänen tarkoittavan keskinäisellä yhtenäisyydellä pluralismista ja keskustelusta nousevaa yhteyttä.

Peruskommunistiseen ajatteluun sidottuna Nagy liittää moraalin ja talouden yhteen pohtiessaan syitä yhteiskunnassa vallitsevaan eettiseen ja moraaliseen kriisiin. Hänen mukaansa moraalit ja etiikka osana sosiaalista strukturia heijastavat sitä, mitä tapahtuu talouden struktuurissa. Juuri taloudellisen rakenteen vinoutuneisuus (panostaminen raskaaseen teollisuuteen ja siitä seurannut elintason lasku) sekä myöhempi talouden kriisiytyminen ovat aiheuttaneet yhteiskuntaelämän moraalisen kriisin. Materiaalisessa tuotannossa on siis moraalisen kriisin ydin. (Nagy 1957 b, 44) Nagy päättelee eettisten ja moraalisten ongelmien alkusyyksi olevan siinä, että Unkarissa sosialistista talousjärjestelmää rakennettiin ihmisistä ja yhteiskunnallisista suhteista huolimatta, toisin sanoen keskityttiin luomaan sosialismin taloudellinen perusta, hankkimaan ja vakiinnuttamaan poliittista valtaa sekä mullistamaan kulttuuria moraalista kysymyksistä välittämättä. (Nagy 1957 b, 44-46)

Moraalisesta kriisistä päästään ulos eliminoimalla taloudellinen ja poliittinen kriisi. Nagy viittaa omaan uuden suunnan politiikkaansa, joka hänen mukaansa pelasti Unkarin vuonna 1953 poliittiselta ja taloudelliselta katastrofilta. Uuden suunnan politiikan tavoite oli paitsi luoda sellainen taloudellinen perusta, joka olisi sopusoinnussa sosiaalisen rakenteen kanssa, mutta myös saattaa sosialismin talousjärjestelmä harmoniaan sosialismin eettisten ja moraalisten lakien kanssa. Entisen pääministerin politiikan avulla haluttiin luoda unkarilaiselle yhteiskunnalle vakaa moraalinen perusta, jossa massojen ääni saataisiin kuuluviin. Ainakin uuden suunnan politiikka synnytti Nagy´in mukaan niin vakuuttavia moraalisia vaikuttajavoimia, etteivät ne kaatuneet hänen poliittisen arvonalennukseen. (ibid.) Imre Nagy ei ilmaise, keitä tai mitä hän moraalilla voimilla tarkoitti. Hän lienee puhunut ympärilleen ryhmittyneistä intellektuelleista, modernin revisionismin johtotähdistä.

Uuden suunnan politiikan saavutukset kuitenkin mitätöitiin keskuskomitean päätöslauselmissa 1955. Nagy´in mielestä näin murrettiin harmoninen yhteys, joka oikeasevilla toimilla oli saatu aikaan talouden perustan ja yhteiskunnan rakenteiden välille sekä kriisiytettiin sosialismin rakentamisprojekti. (Nagy 1957 b, 45-46) Kirjoitusajankohtana Nagy saattoi todeta, että niin puolueessa kuin yhteiskunnassa sosialismin kriisiytyminen oli koettu eettisenä ja moraalisena ahdistuksena, mistä voidaan syyttää ainoastaan puolueen johtoa. Puolueen johto on Nagy´in mukaan jälleen tehnyt saman virheen, minkä se teki ennen vuoden 1953 uuden suunnan oikeasevaa politiikkaa: ohittanut sosialismin eettisen ja moraalisen normiston sekä toteuttanut virheellistä (talous)politiikkaa. Moraalinen kriisi oli saanut yhä vakavamman ja laajemman luonteen, koska aiempien poliittisten vääristymien päälle oli kasattu uusi poliittinen ja taloudellinen kriisi. (ibid.)

Kommunistisen aatteen kannalta yhteiskunnassa vallitsevan eettis-moraalisen kriisin ydin on siinä, että yhä enenevässä määrin ihmiset luopuvat sosialismista. Ihmiset heräävät näkemään kuilun, joka vallitsee lupausten ja todellisuuden tai periaatteiden ja niiden toteutumisen välillä. Havaittava ristiriita saa jopa uskollisimmat puoluelaiset miettimään suhdettaan sosialismiin, epäily ei jää ainoastaan porvarillisen aineksen tai

intellektuellien ilmiöksi. (Nagy 1957 b, 46-47) Puhuessaan ideaalin ja todellisuuden välisestä erosta Nagy on tarttunut seikkaan, jota voi kutsua harhakuvitelmista vapautumiseksi. Kirjoittaessaan hän on todennäköisesti ollut tietoinen, että varsinkin intellektuellikommunistit olivat katkeria stalinistiselle järjestelmälle, sen vääristymille ja omalle osallisuudelleen sen pönkittämisessä. Harhakuvitelmista vapautujat näkivät Nagy'in linjassa väylän purkaa ahdistuksensa politiikaksi.

Tavallaan moraalisen testamenttinaan Nagy toteaa, että Unkarissa kommunistisen liikkeen on palattava hyveiden alkulähteelle, jotta kansalaisten kunnioitus aatetta ja puoluetta kohtaan palautuisi. Jokaisen kommunistin tulisi silloin vaalia rakkautta kansaansa kohtaan, luoda läheinen kosketus siihen, palvella sitä ja olla sille lojaali. Lisäksi tähän (kansallisen) kommunismin moraaliseen perustaan kuuluu inhimillisyyden tavoittelu ja toiminta epähumanisuuden ja anti-demokraattisuuden eliminoimiseksi. (Nagy 1957 b, 62-63) Kun katsotaan, mitä lopulta jää viivan alle Nagy'in moraalista käsittelevästä analyysistä, se on rakkaus unkarilaisiin. Kommunistisella moraalilla on isänmaallinen funktio.

5.3.4 Edistynyt marxismi, dogmatismien vastaisuus ja kommunismin sisäinen pluralismi

"Marxismi ei ole dogma vaan toiminnan opas." (Nagy 1957 b, 200)

Jos modernin revisionismin idea pitäisi supistaa muutama sanaan, niiksi riittäisi dogmatismien vastaisuus. Liitettäessä noihin sanoihin vielä sanat marxilaisen ideologian demokratisointi ollaan melko lähellä modernin revisionismin ydintä.

Imre Nagy uskoi, että marxismi-leninismien tuli kehittyä muuttuvan maailman, teknologisen ja taloudellisen edistyksen mukana. Kommunismin suurten oppimestareiden, Marxin ja Leninin ideana ei ollut jähmettää marxilaista teoriaa ja periaatteita ikuisiksi ajoiksi luomiinsa puitteisiin, niin että ne olisivat ajasta ja paikasta riippumatta sovellettavissa kaikkiin elämäntilanteisiin. Nagy katsoi, että on kuitenkin

olemassa "talmudisteja" tai "raamatunselittäjiä", jotka pitävät marxismia ulkoopeteltavana dogmakokoelmana. Marxilaiset dogmat edustavat talmudisteille riippumattomuutta yhteiskunnallisesta muutoksesta ja siten ikuista soveltamiskelpoisuutta. Henkilöt, jotka tuntevat marxismin kirjaimen, mutta ovat substanssin suhteen hukassa, pitävät marxismin pysähdyksissä. (Nagy 1957 b, 3-4)

Kommunistisilla puolueilla on tehtävä, joka samalla on niiden velvollisuus: kehittää marxismi-leninismien tieteellisiä periaatteita samaan suuntaan yhteiskunnallisten ja taloudellisten muutosten kanssa. Kaiken perustana on Marxin ja Leninin opetukset, mutta keinot ja muodot periaatteiden kehittämiseksi on maakohtaisesti puolueiden johtajien määriteltävissä. Marxismi-leninismi on kaikesta huolimatta jäänyt polkemaan paikoilleen toisaalta siksi, että eksegeettinen talmudismi pitää kiinni vanhoista teorioista ja soveltaa niitä mekaanisesti ajasta tai paikasta välittämättä ja toisaalta siksi, että Stalin monopolisoi itselleen oikeuden selittää marxismi-leninismia. (Nagy 1957 b, 4) Talmudismi ja Stalinin paavillinen selitysmonopoli ovat dogmatismien ehto.

Teoksessaan Nagy tuomitsee dogmatismia, etenkin luvuissa, joissa hän antautuu puhumaan patrioottisesti unkarilaisuuden puolesta. Dogmatismilla hän tarkoittaa niitä kommunistisessa yhteisössä universaaliin asemaan kohotettuja marxilaisten teorian tulkintoja, jotka olivat seurausta Stalinin ideologisesta autokratiasta ja teoreettisesta selitysmonopolista. Imre Nagy pitää dogmatismia pahana, koska se on sanellut ne menetelmät, joilla sosialismia sovelletaan käytäntöön. Samoin kaikki dogmatismista poikkeavat näkemykset voidaan tuomita opportunistisiksi ja kansalliset erityispiirteet jättää huomioimatta. Nagy onkin valmis hävittämään viimeisimmänkin jäljen Stalinin dogmatismista ja tuomaan tilalle pluralistisemmat marxilais-leninismien tulkinnat. (Nagy 1957 b, 26,29)

Unkarissa ovat vallassa henkilöt, joiden valta perustuu vain ja ainoastaan stalinistisille dogmille (Nagy 1957 b, 30-31). Selvittäessään kantaansa dogmatismien suhteen Imre Nagy antaa sanallisen ruoskan heilua niin, että räkösilaisten ohella Staliniltakin riistetään gloria. Räkösien nelikko Nagy syyttää siitä, että nämä ovat

dogmapolitiikkansa juonittelu- ja pelottelukuvioiden myötä loitontuneet unkarilaisista, kansan toiveista ja tavoitteista. Rákosilaiset ovat Nagy'ista pelkureita, joiden henkinen köyhyys ei riittäisi johtamaan Unkarin politiikkaa ilman stalinismin pönkittäviä muotoja. Säilyttääkseen valtansa ainoan tukipilarin rákosilaiset ovat sallineet stalinismin ideologian sekaantua maan sisäisiin asioihin, tukeneet dogmatismia matkimalla sen esikuvaa ja hämärtäneet marxilaisuuden ytimen. Paitsi että on menetetty kansallinen itsemääräämisoikeus, on loukattu unkarilaisia marxilaisia. (ibid. 29-31)

Nagy'in mukaan se, että Unkarin politiikka on perustettu stalinistiselle dogmatismille osoittaa, etteivät poliitikot luota sosialismiin ja marxilaisuuteen, vaikka he julkisesti korostavat ideologian ylivoimaisuutta (Nagy 1957 b, 36) Ideologialle ei anneta edes mahdollisuutta osoittaa valovoimaisuuttaan, vaan sen rooli on toimia statistina dogmatismien hallitessa näyttämön tapahtumia. Stalinin perintö on raskas, intensiivinen ja sortava järjestelmä, joka on paitsi alistanut Unkarin toisen luokan itsenäiseksi valtioksi myös erottanut sen länsimaisista kontakteista. Imre Nagy katsoo, että jos päästään eroon Stalinin poliittisesta ja ideologisesta diktatuurista, dogmatismista sekä yhdenmukaisuuden pakosta, luodaan edellytykset suhteiden luomiselle länsimaiden ja sosialististen maiden välille. (ibid. 37-38)

Dogmatismi ja sen edellyttämä kommunistisen liikkeen homogeenisuus on omiaan vahvistamaan führerismia, Stalinin ja Rákosin henkilökohtaista diktatuuria. Nagy'in mielestä puolueen toiminta olisi siksi perustettava demokraattisille metodeille niin, että jäsenillä olisi oikeus esittää kritiikkiä ja vaikuttaa puolueen politiikkaan. Kritiikin ja vilpittömän itsekritiikin esittämisen kannalta olellista on, että kaikki puolueessa tuntevat olevansa tasa-arvoisia, ja ettei kritiikillä ole negatiivisia seuraamuksia. Puolueen sisäisen demokratian toinen tae on organisaatiolaki. Sen sääntöjen turvin jäsenet voivat vaikuttaa puolueen politiikkaan keskustemalla ja vaihtamalla mielipiteitä. Nagy'ille puolue on politiikan puhumisen tila, jossa tehdään periaatteen politiikkaa käymällä debattia ja purkamalla mielipidekonflikteja. (Nagy 1957 b, 52 & 280-289)

Nagy katsoo, että puolueessa vallinneita teoreettisia näkemyseroja ei ole käytettyä marxismin periaatteiden kehittämiseksi eikä niiden avulla ole yritetty todistaa oikeaksi marxismin tulkintoja. Sen sijaan kiistojen avulla on pönkitetty puoluejohtajien asemaa luomalla arvovaltaa heidän päätöksilleen. Nagy'ista poliittiset kannat ja marxilaiset näkemykset olisi perusteltava vankoilta teoreettisilla argumenteilla. Puolueessa käytäntö on kuitenkin ollut se, että linjaan sopimattomia näkemyksiä tai harjoitettua politiikkaa vastaan on hyökätty epätarkkoja, kliseisiä syytöksiä käyttäen. Esimerkkeinä näistä voi mainita "oikeistolaisen opportunistin" tai "puolueen linjan vastaisuuden. Marxilaisittain kestävä kritiikki rakentuu sille, että tutkitaan ja analysoidaan kritisoitavat aihealueet tieteellisin keinoin ja tehdään sen pohjalta teoreettiset johtopäätökset. (Nagy 1957 b, 88, 104-105)

5.3.5 Stalinismin rákosilaisten muotojen kritiikki

Imre Nagy ei säästellyt sanoja puhuessaan pahimmasta poliittisesta vihollisestaan Mátyás Rákosista, tämän kieroutuneista vallankäytön muodoista ja rákosilaisen politiikan vaikutuksista unkarilaisiin. Nagy viittaa Rákosiin käyttämällä muun muassa termiä "diktaattori" ja diktaattorin harjoittamaan politiikkaan esimerkiksi sanoin "degeneroitunut bonapartismi" tai "führerismi" (Nagy 1957 b, esim. 49, 50). Diktatuuri, bonapartismi ja führerismi ovat Nagy'in sanallisia välineitä ilmaista Unkarissa vallitseva poliittinen todellisuus, se, että valta ei kuulu kansalle, vaan että valtaa käytetään kansaa ja sosialismia vastaan (ibid. 50). Tämä on vakavinta stalinismin rákosilaisiin muotoihin kohdistuvaa kritiikkiä.

Imre Nagy kuvailee Rákosin vallan perusteita seuraavasti (1957 b, 50): Rákosi käyttää valtaa puolueen nimissä, mutta todellisuudessa kyse on henkilökohtaisesta diktatuurista, joka on valjastanut puolueen enemmistön, puoluekoneiston ja -jäsenistön työkaluksi. Diktatuuri ei perustu sosialismin saati (kansan)demokraattisuuden hengelle, vaan se ammentaa voimavaransa "vähemmistödiktatuurin bonapartistismista". Siten myös päämäärät määritellään autokraattisten näkemysten pohjalta, eikä näillä

näkemyksillä ole mitään tekemistä marxismiin tai sen tieteellisten periaatteiden kanssa. Kun kansandemokratian vallankäyttö on diktatorista, on silloin syrjäytetty sosialismin ensisijaisin voimavara, työväenluokka. (ibid.)

Vallan degeneroituminen oli Nagy'in mukaan vallan keskittymistä kommunistisen puolueen johtonelikon tai vieläkin kapeammin johtokaksikon, Rákosin ja "mahtavan Gerön" (Nagy 1957 b, 263), haltuun. Rákosin johtava rooli oli kuitenkin kiistaton. Hän toimi samanaikaisesti sekä puolueen pääsihteerinä että ministerineuvoston puheenjohtajana (pääministerinä), joten vallankäyttö oli täydellisesti monopolisoitu yhdelle miehelle. Kahdesta Rákosin johtamasta instituutiosta, puolueesta ja hallituksesta, puolue oli ehdottomasti hallitsevampi: sen dominanssi pakotti hallituksen kumileimasimen asemaan vahvistamaan jo tehdyt päätökset. Samoin valtiolliset organisaatiot olivat surkastuneet, koska puolue loi valtiollisten tehtävien hoitamisen säännöt ja myös toimeenpani ne. Imre Nagy kritisoikin tekstissään puolueen ja valtion epätasapainoista suhdetta, sillä hänen politiikkansa perusajatus oli, että kasvattamalla hallituksen painoarvoa taattaisiin laillisuuden toteutuminen. (Nagy 1957 b, 249-250)

Bonapartismi särki Nagy'ilaisittain katsoen tärkeän suhteen, puolueen ja kansalaisten välisen siteen. Tämä vallankäytön vääristynyt muoto oli Nagy'in mukaan johtanut massoja vastaan käytetyn voiman ja poliisivallan lisääntymiseen, jolloin AVH-turvallisuuspoliisi oli muodostunut yhteiskunnan ja puolueen yläpuolella olevaksi valtainsituutioksi. Rákosismiin väkivaltakoneisto oli läpäissyt koko yhteiskuntaelämän ja määrittänyt sitä. Järjestelmän perusakseli, työläisten ja talonpoikien liitto, oli menettänyt merkityksensä poliisivallan myötä, ja kaikki sosialismin edistykselliset sekä demokraattiset osoittimet olivat kadonneet yhteiskunnasta. Nagy'ille edistyksellisyys, demokraattisuus ja työläisvalta ovat kansallisen yhtenäisyyden kannalta erittäin tärkeitä asioita. (ibid. 50-51)

Rákosin diktatuurin edellytyksinä on ollut toisaalta Stalinin poliittiset toimet ja toisaalta AVH-poliisi. Nagy'ista Stalinilla on vakava vastuu kommunistisen puolueen sisäisten ja ulkopuolisten kansandemokraattisten voimien tuhoamisessa, sillä ilman Stalinin apua

Rákosin oma vaikutusvalta ei olisi kantanut valta-asemaan, bonapartismiin, asti. Jos Stalin auttoi Rákosin valtaan, oli AVH:lla suuri rooli tämän valta-aseman muuttamisessa henkilökohtaiseksi diktatuuriksi. Mátyás Rákosi varmisti yksinvaltansa Unkarissa tekemällä puolueensa ydinjoukon vaarattomaksi ja nostamalla AVH-poliisin suvereeniin asemaan, jotta se voisi toteuttaa diktatorisen vallankäytön kannalta oleellisia tehtäviä. Nagy'in mielestä valta oli degeneroitunut bonapartismiin myötä niin, että kansakunta ja puolue ovat ajautumassa katastrofiin. (Nagy 1957 b, 51)

Suuri epäkohta Rákosin vallankäytön mallissa oli laillisuuden ohittaminen. Machiavellismi (Nagy 1957 b, 53) oli ristiriidassa Unkarin kansandemokraattisen perustuslain kanssa, yksinvalta oli ylittänyt perustuslain. Koska lakeja ei Nagy'in mukaan enää rakennettu perustuslain varaan, eikä perustuslakia voinut pitää kaikkia yhtä lailla koskevana laillisena mahtina, kansalaiset olivat menettäneet uskonsa lakiin. Sosialismi nähtiinkin järjestelmänä, joka oli laillisuuden yläpuolella, ja tätä laittomuuden kokemusta vahvisti johtajien vallan väärinkäytökset ja laittomat toimintatavat. Erityisen huolestuttavaa Imre Nagy'in mielestä on se, että vallankäyttäjien piittaamattomuus oikeudenmukaisuudesta on saanut unkarilaiset pitämään kansandemokratiaa anarkian synonyymina. (ibid 52-54) Nagy'ille kansandemokratian keskeisiä arvoja ovat juuri sosialistinen laillisuus ja oikeudenmukaisuus.

Käytännön politiikan kannalta Nagy piti Rákosin virheenä liian nopeaa teollistamista. Superindustrialisaatiossa menttiin vikaan toisaalta siksi, että teollisuutta ei kehitetty tieteellisten analyysien pohjalta ja toisaalta siksi, ettei otettu huomioon kansallisia resursseja. Tämän seurauksena luotiin teollisuutta, jonka tarvitsemat raaka-aineet oli tuotava ulkomailta, ja samanaikaisesti syrjittiin Unkarin resursseja hyödyntävää teollisuutta. Poliittisten päättäjien lähtökohtainen oletus oli, että viennin avulla katettaisiin tuonnin kustannukset, toisin sanoen maataloustuotteiden viennin varaan laskettiin raskaan teollisuuden tarvitsemien tuontiraaka-aineiden maksaminen. Mutta

investoinnit menivät kaikki raskaaseen teollisuuteen, eikä laskeva maatalouden tuotto riittänyt kotimaan tarpeisiin tai tyydyttämään viennin vaatimuksia. Viennin ja tuonnin välisen vajeen täyttämiseen oli keino: ulkomaan velka. (Nagy 1957 b, 184-185)

Rákosin teollisuuspolitiikan kääntöpuolena oli "virheellinen maatalouspolitiikka" (Nagy 1957 b, 166). Nagy toteaa, että pakotettu, vailla menestymisen edellytyksiä oleva teollistaminen oli syypää siihen, että maatalous oli valjastettava pakkokollektivisoinnin avulla sosialistisen teollisuuden apuvälineeksi. Pakkokollektivisointi ja satsaamattomuus maatalouden tuotantovoimiin johti ruoan tuotannon laskuun aikana, jolloin työläisten kasvava määrä ja viennin tarpeet olisivat edellyttäneet huippusatoja. Rákosin viljelijöitä hyväksikäyttävä politiikka olikin Nagy'ista kuluttamassa loppuun maareformin synnyttämän moraalisen pääoman, jota voidaan pitää työläisten ja talonpoikien liiton kulmakivenä. (Nagy 1957 b, 154-155 & 166) Moraalisella pääomalla Nagy tarkoittanee viljelijöiden sitoutumista maanjaon kautta kansandemokratiaan. Sen loppuunkuluminen johtuu viljelijöihin kohdistuneen historiallisen epäoikeudenmukaisuuden saamasta uudesta ilmiasusta.

Superindustrialismi verotti kansalaisten elintasoja. Nagy korostaa teoksessaan kulutustavaratuotannon merkitystä elintason kohottamiseksi (esim. Nagy 1957 b, 97-112) ja pitää virheellisenä raskaan teollisuuden kyseenalaistamattoman ylivoimaista asemaa. Pääministerikautensa ajan hän pyrki edesauttamaan elintason kohentumista ennen kaikkea tuotantoa kasvattavilla toimenpiteillä. Sitä vaikeutti kuitenkin rinnakkainen rákosilainen politiikka, jossa vasemmistoekstremistit systemaattisesti ja tietoisesti tekivät tyhjäksi elintason kohentavan sääntelyn tai estivät sen suoralla toiminnalla. Imre Nagy kritisoi myös sitä, että teollisuutta teollisuuden vuoksi - politiikan (Nagy 1957 b, 107) huonontamaa taloutta paikkailtiin kansalaisten oloja edelleen kurjistavilla säästötoimilla. Mátyás Rákosin perusteli säästötoimien tarpeellisuuden kansalaisten ylellisellä elämäntyyllillä. (Nagy 1957 b, 176-177) Todellisuudessa ylellinen elämäntyyli oli liitettävissä vain privilegioista nauttiviin

kommunistisen puolueen johtohenkilöihin. Ei ihme, että revisionistit katsoivat aiheelliseksi puuttua privilegioihin, kun suurin osa kansasta eli aineellisen elämänlaadun tyhjiössä.

Nagy toteaa useaan otteeseen muistelmissaan (Nagy 1957 b, esim. 48-49), että Rákosin sokea politiikka, joka tunnustaa vain yhden tavan rakentaa sosialismia, oli johtamassa vastareaktioon kansalaisten keskuudessa, vastareaktioon, joka ilmenee taantumuksen lisääntymisenä, vastavallankumouksen uhkana ja kapitalismin houkuttelevuutena. Kesäkuun 1953 poliittisella ohjelmalla (June Policy/Die Politik des Juni) olisi hänen mukaansa pystytty korjaamaan sosialismin vinoutumat ja virheet sekä toteuttamaan sosialismin ideaaleja kansalaisten toiveiden ja moraalien mukaisesti.

5.3.6 Sosialismin reformointi

Edellä on käyty läpi Imre Nagy'n stalinismin rákosilaisiin muotoihin kohdistamaa kritiikkiä. Kesäkuussa 1953 MDP:n keskuskomitea antoi päätöslauselman, joka tuki Nagy'in - Neuvostoliitosta lähtöisin olevaa - uuden suunnan politiikkaa. Uuden suunnan politiikan tai poliittisten ohjelmien yksi päämäärästä oli oikaista politiikka rákosismin sivuraiteilta. Koska Imre Nagy pääministerinä oli uuden suunnan keulahahmo, on selvä, että hän puolustaa sitä innokkaasti. Kaikesta subjektiivisuudesta huolimatta tarkastelen Unkarin kansan puolustukseksi-teoksen pohjalta uutta suuntaa ja kesäkuun päätöslauselmaa Imre Nagy'in revisionistisena yrityksenä korjata sosialismin rakenteita vastaamaan kansallis-liberaaleja ideaaleja.

Nagy'in teoksen niin sanottu vihollinen on rákosismin ohella kommunistisen puolueen keskuskomitean maaliskuu- ja huhtikuun 1955 päätöslauselmat. Näissä Mátyás Rákosi palautettiin vallan paraatipaikalle, ja pääministeri Nagy'in politiikka julistettiin järjestelmälliseksi antimarxismiksi ja antipuoluelaisuudeksi. (Nagy 1957, 75-79) Imre Nagy'ille vuoden 1955 päätöslauselmat merkitsivät paluuta entiseen huonoon politiikkaan, (ibid.) millä hän tarkoittaa mielestäni stalinismin rákosilaisia muotoja.

Nagy käykin kirjoituksissaan jatkuvaa yksipuolista väittelyä "oman" reformihenkisen kesäkuun päätöslauselmansa ja rákosilaisten maalís- ja huhtikuun päätöslauselmien kanssa.

Näkemykseni perusteella uuden suunnan politiikka voidaan tarkastella sekä laajasti että kapeasti. Laajasti nähtynä se on politiikkaa, joka pyrki uudistamaan, revisioimaan, sosialismin rakenteita. Kapeasti katsottuna tai päällisin puolin nähtynä se on talouden rakenteiden korjaamiseen keskittyvää politiikkaa, jonka rivien välistä silti nousee suuremman yhteiskunnallisen uudelleenorientoitumisen sanoma. Kun Imre Nagy puhuu uuden suunnan politiikasta nimenomaa käyttäen tätä termiä, hän useimmiten keskittyy taloudellisiin seikkoihin ja talouden muutostarpeisiin. Samalla hän kuin puolivahingossa muistuttaa unkarilaisista erikoisoloista ja inhimillisyydestä. Olen alla tarkastellut uuden suunnan politiikkaa ja kesäkuun 1953 päätöslauselmaa sekä laajasta että kapeasta kuvakulmasta.

Nagy'illa tuntuu olleen tarve perustella marxilaisittain uuden suunnan politiikkaa. Teoksessaan hän purkaa auki marxilaisuuden strategisten tehtävien ja taktiikoiden välistä eroa tavoitteenaan perustella uuden suunnan oikeutus. Nagy'in mukaan strateginen tehtävä eli sosialismin taloudellisen perustan valaminen ja perustan rakentaminen pysyy reformipolitiikan aikana muuttumattomana, sillä strategiset päämäärät säilyvät saman historiallisen periodin (esim. siirtyminen kapitalismista sosialismiin) aikana samoina. Koska olosuhteet kuitenkin vaihtelevat, periodin sisällä esiintyy muutoksia, jolloin kurssi tai etappi määritellään uudelleen. Silloin on mahdollista vaihtaa aiemmat huonot taktiikat paremmiksi. (Nagy 1957, 81)

Unkari tarvitsi uuden suunnan politiikkaa, koska Nagy'in mukaan oli vahvistettava kyseisen periodin, transnationaalisen periodin, sosialismin kehitystyöhön liittyviä periaatteita ja vaatimuksia. Kehitystyön kannalta keskeistä oli vahvistaa sosialismin rakentamisen keinoja ja metodeja mutta niin, ettei jyrätä alle konkreettisista

olosuhteista nousevia piirteitä ja tarpeita. Vahvistamalla universaaleja periaatteita ja liittämällä niihin erityisolojen vaatimukset oli mahdollisuus luoda sosialismille tukeva perusta. (Nagy 1957, 83)

Uuden suunnan politiikan tavoite oli korjata Rákosin vapaasta tulkinnasta kärsineitä perustuslakiin ja laillisuuteen liittyviä sosialismin rakenteita. Nagy'in mukaan perustuslaista oli tehtävä validi sen suhteen, mitä siinä sanottiin ihmis- ja kansalaisoikeuksista sekä kansalaisvelvollisuuksista, toisin sanoen oikeuksien ja velvollisuuksien tuli käytännössä vastata perustuslain kirjainta. Laillisuuden sektorilla oli ylipäänsä roimasti korjaamisen varaa, olihan fürherismi tai bonapartismi käyttänyt lakia ja järjestystä käsikassaranaan palvelemaan diktatorisia päämääriä. Nagy korosti siksi laillisuuden palauttamisen ja vankistamisen merkitystä. Avainasemassa laillisuuden palauttamisessa oli puolueen ja valtion suhteen järjestäminen uudelle pohjalle. Puolueelle esitettiin myös vaatimus sääntöjen kunnioittamisesta. (1957 b, 51-54 & 83)

Uuden suunnan politiikassa Imre Nagy joutui ottamaan kantaa teollisuuden rakenteen ja elintason väliseen ongelmaan. Muistelmissaan Nagy perustelee toimiaan ja näkemyksiään tasapainottelemalla kahden sosialismin keskeisen lain, talouden lain ja peruslain välillä. Talouden laki priorisoi raskaan teollisuuden kehittämisen kaiken edelle, mutta tämä sosialismin taloudellisen perustan keskeinen periaate oli johtanut ristiriitaan peruslain kanssa. Peruslaissa edellytetään, että elintaso nostetaan sosialismissa jatkuvasti, ja näin ei tapahdu, jos kulutustavaratuotantoa jatkuvasti laiminlyödään. (Nagy 1957 b, 99-102)

Uuden suunnan talouspoliittisena päämääränä oli siten elintason kohottaminen marxismi-leninismin periaatteita soveltaen ja kansalliset olosuhteet huomioon ottaen (Nagy 1957 b, 82, 84 & 102). Se merkitsi, että oli poistettava epätasapainon tila raskaan teollisuuden ja kulutustavateollisuuden väliltä kiihdyttämällä jälkimmäistä jopa edellisen kustannuksella. Nagy'in mukaan siirtymäperiodin aikana näin saatettiin ideologian puitteissa hyvinkin tehdä, jotta peruslakia vastaan ei rikottaisi. Elintason

kohentamiseen tarvittiin muitakin toimia: uusi suunta valjastettiin kehittämään maaseudun ja kaupunkien välistä tavaravaihtoa samoin kuin lähentämään pientuottajia ja sosialistista teollisuutta. Maatilojen siirtymistä sosialismiin haluttiin helpottaa avustuksilla, ja Nagy alleviivasi, että teollisuutta ja maataloutta tulee uudelleenrakentaa samassa tahdissa, toisiaan täydentäen. (Nagy 1957 b, 82, 84, 99-108)

Kesäkuun päätöslauselma ja uuden suunnan politiikka tähtäsivät pääasiallisesti bonapartismien eliminoimiseen ja työväen vallan lujittamiseen. Nagy tahtoi palauttaa kunniaan Rákosin ylenkatsoman työläisten ja talonpoikien liiton, ja tässä elvytystyössä avainasemassa oli paikallisten neuvostojen ja Isänmaallisen kansanrintaman elvyttäminen. Rintama oli väline, jonka avulla Imre Nagy aikoi sitouttaa intelligentsian ja keskiluokan kansandemokratiaan samalla vahvistaen työläisten ja talonpoikien liittoa. (Nagy 1957 b, 51 & 208) Nähdäkseni työläisten ja talonpoikien liitto edusti Nagy'ille sosialismin pluralistisia, demokraattisia ja edistyksellisiä elementtejä. Sitä ei pidä tuijottaa kirjaimellisesti työläisten ja talonpoikien allianssina, vaan on otettava huomioon Imre Nagy'in käsitys kansallisen solidaarisuuden ideasta.

Kansallisen solidaarisuuden ideassa lähdetään siitä, että sosialismin edetessä yhteiskunnallisten (sosiaalisten) ryhmien luonne muuttuu niin, että niitä erottavat tekijät väistyvät. Erot väistyvät, koska sosiaalisten ryhmien, myös työväestön ja porvarillisten kerrostumien, välille syntyy yhtenäisyys jaettujen taloudellisten, poliittisten ja intellektuaalisten siteiden johdosta. Näin luotu kansallinen yhtenäisyys ylittää työläisten ja talonpoikien liiton, ja luokkataistelusta tulee tarpeeton. (Nagy 1957 b, 235) Nagy esittää kansallisen solidaarisuuden idean olevan Leniniltä peräisin, mutta Nagy on mukaillut sen huomattavan väkivallattomaan ja alistamisesta vapaaseen asuun.

Isänmaallinen kansanrintama edusti Nagy'ille kansallisen yhtenäisyyden instituutiota. Se oli ikään kuin Nagy'ilaisen reformipolitiikan ruumiillistuma, jossa samoin kuin Nagy'in ajatuksissa yhdistyivät kommunistiset ja kansallis-liberaalit komponentit. Hänen omien mielteidensä mukaan (b, 208-210) Rintama oli yhtä aikaa niin militantti kuin rakentava organisaatio, jonka tehtävä oli suojella kansandemokratian saavutuksia

samoin kuin vapautta ja itsenäisyyttä. Toiminnallaan sen tuli ehkäistä sotia, turvata rauhaa ja edistää kansojen yhtenäisyyttä, mutta kaiken oli perustuttava patriotismille ja kansallisille traditioille, Nagy'in henkilökohtaisesti vaalimille arvoille. Hän olisi toivonut, että Rintaman jäseniksi olisi hyväksytty yksilöitä organisaatioiden sijaan, mutta toive ei siltä osin toteutunut.

Imre Nagy edellytti Isänmaalliselta kansanrintamalta intellektuaalisesta sisältörikkautta (ibid.). Vaikka hänen ympärilleen oli ryhmittynyt älymystöstä koostuva tukijoukko, Kirjassaan Nagy esittää vaisusti yleisluontoisia kulttuuripoliittisia toteamuksia, jotka koskevat uuden suunnan politiikan "kulttuurivallankumousta". Sisällöllisesti siihen kuului ideat itsenäisestä aktiivisuudesta, kulttuurin desentralisoinnista ja demokratioimisesta sekä massojen kulttuuritarpeiden tyydyttämisestä. (Nagy 1957 b, 223-232) Ehkä tärkein anti kulttuuria, kirjallisuutta ja taidetta käsittelevässä luvussa on uuden suunnan politiikan tuki taiteilijoiden keskinäisen yhtenäisyyden ja vapauden pyrkimyksille (ibid. 227-228). Nagy saattaa olla kulttuuripoliittisen analyysinsa suhteen erityisen varovainen sen vuoksi, ettei tulisi ruokkineeksi näkemyksiä, joiden mukaan hän olisi tukijoineen perustamassa puoluetta. Hän ei halunnut vaarantaa päämääräänsä, rehabilitointia puolueeseen.

Päätäntö

Unkarin kansannousu on rajattu pro gradu -tutkielmani ulkopuolelle. Muutama sana unkarilaisten pikku lokakuusta on paikallaan, jotta kuva Imre Nagy'in poliittisesta urasta täydentyisi.

Nagy palasi politiikan paraatipaikalle pääministeriksi 24. päivä lokakuuta 1956.

Unkarin kansannousu, joka oli alkanut 23. päivä mielenosoituksin, yltyi matkan varrella väkivaltaisuuksiksi, joissa vapaustaistelijat saivat vastaansa poliisin ja Neuvostoliiton

joukot. Aseellinen kahakoiti ja kapinamieliala johtivat poliittisen tilanteen kiristyessä henkilövaihdoksiin niin puolueen kuin hallituksen kokoonpanoissa, ja siten esimerkiksi Mahtava Gerö joutui poistumaan näyttämöltä Kádárin korvatessa hänet pääsihteerinä. Kansannousun aikana yritettiin poliittisen ratkaisun ohella löytää poliittinen käsite kuvaamaan vallankumouksen luonnetta: oliko kyseessä vastavallankumous vai kansallis-demokraattinen vallankumous. Pääministeri Nagy tunnusti jälkimmäisen oikeaksi ja lupasi täyttää kapinallisten vaatimukset. (esim. Litván 1996, 183-187)

Neuvostoliiton johtajat eivät lupaavista merkeistä huolimatta antaneet Unkarin itse päättää järjestelmän kohtalosta. Unkari oli Neuvostoliitolle strategisesti arvokas, ja riski oli suuri, ettei Unkarin irrottautuminen neuvostoblokista olisi jäänyt yksittäiseksi ilmiöksi (Hoensch 1996, 220). Ensimmäinen päivä marraskuuta 1956 neuvostojoukkojen liikehtiessä Imre Nagy ilmoitti Unkarin jättäytyvän pois Varsovan liitosta ja antoi puolueettomuusjulistuksen. Neljäs marraskuuta Neuvostoliiton joukot hyökkäsivät Budapestiin, Kádárin hallitus otti johdon, ja Nagy tovereineen etsiytyi Jugoslavian suurlähetystön suojelukseseen. (esim. Litván 1996, 183-187) Käsitteen tasolla vallankumous muuttui vastavallankumoukseksi.

Kádárin aloittaessa Neuvostoliiton tuella sosialistista uudelleenrakentamista (Berend 1990, 384) Jugoslavian lähetystössä oleskeleva Imre Nagy kieltäytyi tunnustamasta tämän hallitusta. Vaikka Kádár allekirjoitti sopimuksen Nagy'in ja hänen seurueensa esteettömästä kotiinpaluusta, nämä kaapattiinkin Romaniaan. Pidätyksen jälkeen Nagy ja toverit tuotiin Budapestiin, jossa heitä pidettiin vangittuna lähes vuoden kestävä tutkinnan ajan. Kansannousun "unohtamisen" kannalta oli oleellista vierittää pääsyy kuuluisien syytettyjen niskoille. He saivat kuolemantuomion, ja teloitus tapahtui 16. kesäkuuta 1958. (Litván 1996, 107-108 & 139-141) Vuorottelevat arvonalennukset ja rehabilitoinnit olivat hallinneet Nagy'in poliittista uraa. Sama kuvaa hänen maallisten jäännösten kohtaloa: Ensin Nagy, Pál Maléter ja Miklós Gimes haudattiin väliaikaisesti

vankilan muurien sisäpuolelle. Ruumiit nostettiin 1961 ylös ja vietiin salaa nimettömään paikkaan Rákoskeresztúr-hautausmaalle palstalle 301. Nonkonformismia edustava poliittinen symboli Imre Nagy haudattiin uudelleen 16 kesäkuuta 1989. (Nyyssönen 1997, 160-162)

* * *

Historiallista aihetta tutkittaessa liikutaan kahdella tasolla: kerrotaan kronikan muodossa tapahtumat ja identifioidaan tarinan luonne. Tutkijalla on dokumentteja, joille hänen on annettava juonellinen sielu, "pantava dokumentit puhumaan", luotava yhteydet faktoina pidettävien tietojen välille. Se, minkälaisen tarinan tutkija kertoo, tuo persoonallisuuden kuvaan mukaan. (Nyyssönen 1997, 14) Omassa tutkielmassani tavoitteeni on ollut luoda yhteys destalinisaation, modernin revisionismin ja Imre Nagy'in poliittisen ajattelun välille. Kaikki kolme komponenttia sisältää omat dokumenttinsa, jotka olen liittänyt kertomukseksi nimeltä Kommunismi, ihminen ja isänmaa. Tämä kertomus on paitsi laudaturtutkielma myös kertomus yhden historiallisen tragedian lopun alusta.

Kaikkia historian merkittäviä tapahtumia edeltää myrskyn nousemisen vaihe. Unkarin kohdalla myrsky alkoi nousta destalinisaation myötä vuodesta 1953 alkaen. Neuvostoliiton lanseeraamat destalinisointitoimet olivat pakon sanelemia tilanteessa, jossa maan sisäinen valtataistelu vaati suuria voimavaroja Stalinin seuraajakandidaateilta. Kremlin valtiijoista ainakin osalla oli käsitys, jonka mukaan stalinismin linjoilla jatkamisella olisi negatiivisemmat seuraukset kuin kurin höllentämisellä. Kaikuina menneisyydestä destalinisaation puolesta propagoivat johtajat kuitenkin olettivat, että muutos voidaan hoitaa ylhäältä käsin, hallittuna ja hiljaa etenevänä reformiprozessina. Tämä oli teoria, jonka käytännön sovellus ei mennyt kansandemokratioissa suunnitelmien mukaisesti.

Unkarissa hallittu, ylhäältä ohjattu stalinismin purkaminen aloitettiin nostamalla pääministeriksi kommunisti, jolla oli riittävästi stalinismin vastaisia meriittejä, mutta tarpeeksi kommunistista uskottavuutta Kremlin silmissä. Imre Nagy'in ideologista

sitoutumista ei epäilty, tunsihan hän hyvin Marxinsa ja Lenininsä ja toi sen myös useissa yhteyksissä esiin sitkeällä tyylillään (Fejtő 1957). Esimakua stalinismin vastaisuudesta oli ilmennyt jo 1930-luvulta lähtien, kun Nagy'in kommunismi törmäsi vasemmistosiiven ortodoksiaan, ja näitä törmäyksiä sattui tämän tästä poliittisen uran varrella. Kun stalinismin rákosilaiset muodot, rákosismi, alkoivat jo Kremlinkin kannalta vaikuttaa kiusallisilta, ennen kaikkea taloudellisesti haitallisilta ja yhteiskunnallista vakautta horjuttavilta, oli aika vaihtaa Unkarin poliittinen suunta maltillisen sosialistisen reformistin, Imre Nagy'in avulla.

Nagy'in poliittisen vallan mandaatti oli ulkounkarilainen, mutta poliittisen reformiohjelman sydän unkarilainen. Imre Nagy aloitti rákosimien purkamisen, minkä unkarilaiset ottivat tervetulleena muutoksen tuulena vastaan. Nyt tullaan juuri siihen, missä Kreml erehtyi: hallittu muutos muuttui hallitsemattomaksi. Ennen kansannousua hallitsemattomuus tosin ilmeni väkivallattomana ja maltillisena revisionistisena mielialana ja politiikkana. Hrushtshev kaavaili, että helmikuussa 1956 aika oli kypsä stalinismin institutionaaliselle tuomitsemiselle. Unkarissa stalinismi tai rákosismi oli tuomittu ennen Neuvostoliiton 20. edustajakokousta, ja ajatus internationaalisen kommunismin korvaamisesta kansallisella kommunismilla sai syvyyttä ainakin yhteiskunnallisella tasolla. Mátyás Rákosi palasi näet vielä valtaan, mutta vanhat vallan keinot, pakkotoimet ja terrori, eivät kyenneet pitämään häntä tilanteen haltijana.

Kansallista kommunismia voidaan pitää modernin revisionismin teorian tai mielialan osana. Modernille revisionismille tuli tilaus siinä vaiheessa, kun vapautumisen myötä oli pohdittava Stalinin vallan luonnetta ja stalinistista kommunismia. Moderni revisionismi oli reformipoliitikkojen ja intellektuellikommunistien ideologia, jonka avulla kommunismi pyrittiin puhdistamaan dogmatismista, stalinismista ja stalinisista käytännöistä. Kaikki ne arvot, jotka oli painettu virallisesti unohduksiin, ponnahtivat modernin revisionismin ideoiden myötä pinnalle. Näitä arvoja Unkarissa olivat kansallisuus, demokraattinen sosialismi, liberaalisuus, inhimillisuus, moraali ja monet tavallisen ihmisen kannalta tärkeät elämänarvot.

Moderni revisionismi oli reformihenkisyyttä marxilaisuuden puitteissa. Marxilaisuus sai laajemman ulottuvuuden, kun revisionistit olivat halukkaita täydentämään ja edistämään sitä ideologian ulkopuolisilla auktoriteeteilla, tieteellisillä metodeilla ja kansallisilla erityispiirteillä. Kommunistisen vallan luonnetta pohdittaessa moni tuli kuitenkin johtopäätökseen, jonka mukaan kommunismi säilyisi vain yksipuoluejärjestelmän turvin. Viime kädessä kommunismin demokratisoinnin ehto oli, että yksipuoluejärjestelmästä luovuttaisiin. Ollessaan toisen kerran pääministeri kansannousun aikaan Imre Nagy ylitti demokraattisen sosialismin rajan julistamalla maan puolueettomaksi. Itse hän ei halunnut muodostaa puoluetta ympärillään olevista kannattajista. Nagy'in puolue oli kommunistinen puolue.

Nagy'in unelmana oli yhdistää kaksi rakasta asiaa, puolue ja isänmaa, le parti et la patrie. (Fejtő 1957, 29) Isänmaa oli Nagy'lle uskollinen samoin kuin hän sille. Nagy'in poliittisen ajattelun johtotähti ja hänen revisionisminsa osoitin oli kommunismin saattaminen vastaamaan unkarilaisten tarpeita ja maan erityisoloja. Tähän liitännäinen oli toive Unkarin suvereniteetin palauttamisesta. Kaikki muu, mitä hänellä oli sanottavaa, palautuu kansallisen kommunismin ja isänmaan ensiarvoisuuteen. Muistelmissaan Nagy esittää paikoitellen kansallisen kommunismin kanssa ristiriidassa olevia kantoja, mutta seuraavassa yhteydessä hän paljastaa "harhaoppisuutensa", patrioottisuutensa. Mitä muuta, kuin kansallista kommunismia, ovat Imre Nagy'in näkemykset räkösismien muotojen korjaamisesta, dogmatismien korvaamisesta pluralistisella politikoinnilla ja kommunismin moraalien kohottamisesta kansalaisten parhaaksi?

Isänmaan ohella Nagy'in unelma liittyi puolueeseen. Puolue petti hänet monesti, mutta koskaan Nagy ei noussut sitä vastaan, vetäytyi vain taka-alalle. Unkarin kansan puolustukseksi -teos on Imre Nagy'in yritys saada poliittinen rehabilitointi, palata puolueeseen. Voisi ajatella, että valta sinänsä ei ollut se, mitä hän havitteli, vaan vallalla oli välinearvo. Kaksi asiaa puhuu tämän naivin olettamuksen puolesta: Toisaalta se, että Imre Nagy alunperin tavoitteli vain asiantuntijan asemaa puolueessa. Toisaalta se, että valtaa vallan vuoksi hän olisi saanut muissa poliittisissa ympyröissä

kuin kommunistisessa puolueessa, toisin sanoen institutionalisoimalla kannattajakuntansa puolueeksi. Imre Nagy uskoi puolueeseen, mutta tahtoi sen olevan valistuneen ruhtinaan kaltainen, viisas ja oikeudenmukainen.

"Um meiner Überzeugung und meiner Anschauung willen bin ich wie in der Vergangenheit so auch jetzt wieder bereit, dumme Verleumdungen, Kaltstellung, politische Verfolgung, gesellschaftliche Ächtung und Erniedrigung auf mich zu nehmen. Ich stehe auch für meine Fehler ein, soweit ich sie tatsächlich begangen habe. Nur eines zu tun bin ich nicht bereit: mich prinzipienlos von meiner Überzeugung loszusagen." (Imre Nagy: Politisches Testament)

Lähteet:

Berend, I. T. 1990. Contemporary Hungary, 1956-84. Teoksessa P.F. Sugar, P. Hanák, T. Frank 1990. A History of Hungary. Indianan University Press.

Bernstein, E. 1982. Sosialidemokratian revisionismi. T. Korpimaa (Trans.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Bibó, I. 1991. Democracy, Revolution, Self-determination. Selected Writings. K. Nagy (Ed.) A. Boros-Kazai (Trans.) Highland Lakes: Atlantic Research Publications.

Carillo, S. 1977. "Eurokommunismi". J. Ahokas (Trans.) Tampere 1978: Tamprint.

Fejtő, F. 1957. Un communiste qui a choisi le peuple. Teoksessa I. Nagy. Un communime qui n'oublie pas l'homme. 1957 Paris: Libraire Plon.

Fejtő, F. 1971. A History of the People's Democracies. Great Britain: Pall Mall Press.

Gati, C. 1990. From Liberation To Revolution, 1945-1956. Teoksessa P. F. Sugar, P. Hanák & T. Frank 1990. A History of Hungary. Indiana University Press.

Heller, A. & Fehér, F. 1990. From Yalta to Glasnost. The Dismantling of Stalin's Empire. Oxford: Basil Blackwell Ltd.

Hoensch, J. 1996. A History of Modern Hungary 1867-1994. K. Traynor (Trans.) New York: Longman Publishing.

Kardos, László. 1957. Vorbemerkung zur exil-ungarischen Ausgabe. Teoksessa I. Nagy 1957 Politisches Testament. 1959 München: Kindler und Schiermeyer Druck GmbH.

Kolakowski, L. 1978 a. *Main Currents Of Marxism. 2. The Golden Age.* P.S. Falla (Trans.) New York: Oxford University Press.

Kolakowski, L. 1978 b. *Main Currents Of Marxism. 3. The Breakdown.* P.S. Falla (Trans.). New York: Oxford University Press.

Litván, G. (Ed.) 1991. *The Hungarian Revolution of 1956: Reform, Revolt and Repression 1953-1963.* Bak, J. M. & Legters, L. H.(Ed. & Trans.) Singapore: Longman Singapore Publishers (Pte) Ltd. Original Hungarian version 1991.

Miller, R. F. 1982. *Eurocommunism and the Quest for Legitimity.* Teoksessa T. H. Rigby and Ferenc Fehér (Eds.). 1982. *Political Legitimation in Communist States.* Hong Kong: The Macmillan Press Ltd.

Nagy, I. 1957 a. *Un communisme qui n'oublie pas l'homme. I Laszlo.* (Trans.) 1957 Paris: Libraire Plon.

Nagy, I. 1957 b. *On Communism. In Defense of the New Course.* The United States of America: Thames and Hudson Ltd.

Nagy, I. 1959. *Politisches Testament.* E. Trugly Jr. (Trans.) München: Kindler und Schiermeyer Druck GmbH.

Nyyssönen, H. 1997. *Historia poliittisena argumenttina. Vuoden 1956 tulkinnat Unkarissa Kádárin ajasta monipuoluevaaleihin.* Jyväskylä: Jyväskylä Univärsität.

Schaff, A. 1970. *Marxism and the Human Individual.* O. Wojtasiewicz (Trans.) The United States of America: Mc Graw-Hill.

Seton-Watson, H. 1957. Foreword. Teoksessa I. Nagy 1957. On Communism. In Defense of the New Course. The United States of America: Thames and Hudson Ltd.

Seton-Watson, H. 1960. From Lenin to Khrushchev. The History of World Communism. New York: Frederick A. Praeger, Inc., Publishers.

Seton-Watson, H. 1959. Vorwort. Teoksessa I. Nagy 1959. Politisches Testament. E. Trugly jr. (Trans.) München: Kindler und Schiermeyer Druck GmbH.

Scöpflin, G. 1996. Hungary after the Second World War. Teoksessa G. Litván (Ed.) 1991. The Hungarina Revolution of 1956: Reform, Revolt and Repression 1953-1963. Singapore: Longman Singapore publishers (Pte) Ltd.

Tökes, R.L. 1996. Hungary's Negotiated Revolution. Economic reform, social change and political succession, 1957-1990. Cambridge: University Press.

van der Linden, H. 1988. Kantian Ethics and Socialism. Indianapolis: Hackett Publishing Company

www-sivu:

<http://internetto.hu/budapest/walk2/walk2-10.html>

Kirjallisuus:

Armstrong, D., Lloyd L. and Redmond, J. 1996. From Versailles to Maastricht. International Organistaion in the Twentieth Century. Hong Kong: Macmillan Press Ltd.

Carver, T. 1987. A Marx Dictionary. Cambridge: Polity Press.

Kirkinen, H. (Toim.) 1986. Venäjän ja Neuvostoliiton historia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Koselleck, R. 1988. Erfahrungswandel und Methodenwechsel. Eine historisch-antropologische Skizze. Herausgegeben von C. Meier und Jörn Rüsen. München: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & co. KG

Lahav, Y. 1986. Der Weg der kommunistischen Partei Ungarns zur Macht II. München: Ungarisches Institut München.

Nyyssönen, H. 1990. "Salamia, toveri Rákosi." Parlamenttienemmistön ja vallan suhde Unkarin pienviljelijäpuolueessa erityisesti 1945-47. Laudaturtutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Saarela, T., Krekola, J., Parikka, R. ja Suoranta, A. (Toim.). 1998. Aave vai haave. Saarijärvi: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Vakkuri, J. 1992. Tonavalla tuulee: Katsaus uuteen Unkariin. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Vorländer, K. 1950. Sozialististen aatteiden historia. Helsinki: Tammi.

TABLE DES MATIÈRES

Pages

UN COMMUNISTE QUI A CHOISI LE PEUPLE : PORTRAIT D'IMRE NAGY, par Francois Fejtő	1
UN COMMUNISME QUI N'OUBLIE PAS L'HOMME, par Imre Nagy	47
Quelques questions actuelles à propos de l'application du maxisme-léninisme	65
La coexistence pacifique des deux systèmes	79
Les cinq principes des relations internationales et notre politi- que étrangère	89
De certaines questions morales de la vie publique hongroise	108
L'importance et le rôle de résolution de juin 1953	123
Le rôle et l'importance des résolutions de mars et d'avril 1955	127
Caractéristiques et particularités de la nouvelle étape	131
Quelques questions à propos de la reproduction socialiste élargie	135
La réorganisation socialiste de l'agriculture et la question des exploitations individuelles	141
Production, niveau de vie et planification	155
Rôle et importance de la N.E.P	166
L'alliance ouvrière et paysanne et les questions du Front Populaire	171
Culture, littérature, arts	179
Nationalisme et internationalisme prolétarien	184
Les rapports entre le Parti et l'État	191
Appréciation du rôle du Parti et des résultats acquis	196
Méthodes, formes et conséquences de l'obstruction	201
Le respect des statuts et la question des réhabilitations	206
ANNEXES: LE DISCOURS DU 4 JUILLET 1953	221
Un réquisitoire inédit de Nagy	232
Imre Nagy pendant la Révolution, par Tibor Méray	239
Accusations et faits, par Vlaïko Begovitch	255
Les accusations formulées contre Nagy	265
Chronologie	267

Liite 2

Contents

PUBLISHER' S NOTE	v
FOREWORD BY HUGH SETON-WATSON	vii
INTRODUCTION	xxix
1. A Few Timely questions Regarding the Application of Marxism-Leninism	3
2. The Peaceful Coexistence of the two Systems	11
3. The five Basic Principles of International Relations and the Question of Our Foreign Policy	20
4. Ethics and Morals in Hngarian Public Life	43
5. Significance of the June, 1953, Party Resolution and Its Ef- fect on Our Party	66
6. Role and Significance of the March and April Party Resolutions	75
7. Characteristic Features and Spesific Traits of the New Course	80
8. The Objective Economic Law of the Socialist Development	87
9. Socialist Expanded Secondary Production	97
10. Productivity of Labor and Reduction of Production Cost	113
11. Problems of Socialist Industrialization	122
12. The Socialist Reorganization of Agriculture	138
13. The Question of Independent Peasant Farms	161
14. Production, Standard of Living, and Economic Planning	176
15. The Question of National Indebtedness to Foreign Countries	184
16. The Role and Significance of the NEP	194
17. The Problems of the Worker-Peasant Federation and People's Front	204
18. State Dicipline, Legality, and Collection of Agricultural Produce	214
19. Culture, Literature and Art	223
20. Nationalism and Proletarian Internationalism	233
21. National Defense and Pacifism	245
22. The Question of the Relationship of Party and State	249
23. The Evaluation of the Party's Role and Achievements	254
24. The Opposition: Its Methods, Forms, and Effects	269
25. Adherence of the Rules of Party Life and the Question of Rehabilitation	278
EPILOGUE BY GEORGE PALOCZI-HORVATH	298

INHALTSVERZEICHNIS

Vorwort	5
Vorbemerkung zur exil-ungarischen Ausgabe	31
Einleitung	33
I. KAPITEL	
Aktuelle Fragen zum Marxismus-Leninismus	51
II. KAPITEL	
Die friedliche Ko-Existenz der Beiden Systeme	64
III. KAPITEL	
Die fünf Grundsätze internationaler Beziehungen und die Frage unserer Aussenpolitik	75
IV. KAPITEL	
Aktuelle moralisch-ethische Fragen des öffentlichen Lebens in Ungarn	104
V.KAPITEL	
Bedeutung und Rolle des Parteibeschlusses vom Juni 1953 im Leben unserer Partei	130
VI. KAPITEL	
Rolle und Bedeutung der Parteibeschlüsse vom März und April 1955	140
VII.KAPITEL	
Die charakteristischen Züge des "Neuen Kurses"	145
VIII.KAPITEL	
Die Objektiven ökonomischen Gesetze der Entwicklung des Sozialismus	153
IX. KAPITEL	
Die erweiterte sozialistische Reproduktion	165
X. KAPITEL	
Arbeitsproduktivität und Selbstkostensenkung	183
XI. KAPITEL	
Fragen der sozialistischen Industrialisierung	193
XII. KAPITEL	
Die sozialistische Umgestaltung der Lndwirtschaft	211
XIII. KAPITEL	
Die Frage der einzelbäuerlichen Wirtschaften	238
XIV. KAPITEL	
Produktion, Lebenshaltung und volkswirtschaftliche Planung	256
XV. KAPITEL	
Die Verschuldung Ungarns an das Ausland	265
XVI. KAPITEL	
das Bündnis der Arbeiter und Bauern	276
XVII. KAPITEL	
Die Volksfront	280
XVIII.KAPITEL	
Staatsdisziplin, Gesetzlichkeit, Erfassung	288

XIX. KAPITEL	
Kultur, Literatur und Kunst	298
XX. KAPITEL	
Nationalismus und proletarischer Internationalismus	309
XXI. KAPITEL	
Landesverteidigung und Pazifismus	322
XXII. KAPITEL	
Das Verhältnis von Partei und Staat	326
XXIII. KAPITEL	
Der Widerstand gegen den Neuen Kurs, seine Methoden, Folgen und Formen	332
XXIV. KAPITEL	
Über die Wahrung der Normen des Parteilebens	342
XXV. KAPITEL	
Die Frage der Rehabilitationen	363
Nachwort	365
Chronologie	377